

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**Ajakirjaniku töö retrospektiivne analüüs interneti videodebattide
formaadi näitel**

Magistritöö

Madis Vaikmaa
prof. Halliki Harro-Loit

Tartu 2013

Sisukord

1. Sissejuhatus	3
2. Teoreetilised lähtekohad.....	5
2.1 Autoetnograafiline lähenemine	5
2.2 Ekspertdiskursuse tõlkimine ja/või tõlgendamine ajakirjanduslikku diskursusesse/formaati6	
2.3 Tõlkimine	7
2.4 Ajakirjanduslikud formaadid: intervjuu ja <i>online</i> -debatt	10
2.5 Selgitamine.....	13
2.6 Intervjueerija, modereerija ja eksperdi roll	16
3. Delfi Euroopa Liidu teemaline debatt	20
3.1 Kontekst	20
3.1 Info edastamine veebis	21
4. Metodoloogia	26
4.1 Valim	26
4.2. Operatsionaliseerimissüsteem	27
5. Juhtumid.....	30
5.1 Euroopa Liidu eelarve teemalise debati analüüs	34
5.2 Euroopa Liidu mineviku teemalise debati analüüs.....	38
5.3 Euroala tuleviku teemalise debati analüüs	41
5.4 Debattide tüüpvead.....	47
Järeldused.....	52
Kokkuvõte.....	56
Summary	57
Kasutatud kirjandus.....	58
Lisa 1, autori ja Erkki Bahovski ettevalmistus euroala tuleviku teemaliseks debatiks.....	60
Lisa 2, euroala tuleviku teemalise debati transkriptsioon	66
Lisa 3, autori ning prof. Tanel Kerikmäe välja pakutud küsimused Euroopa Liidu tuleviku teemalise debati kohta.....	74
Lisa 4, Euroopa Liidu tuleviku teemalise debati transkriptsioon.....	75
Lisa 5, autori ja prof. Tanel Kerikmäe ettevalmistus Euroopa Liidu eelarve teemaliseks debatiks ..	86
Lisa 6, Euroopa Liidu eelarve teemalise debati transkriptsioon	91

1. Sissejuhatus

2012. aastal korraldas Delfi koostöös Tallinna Tehnikaülikooli õiguse instituudiga ning Riigikantselei ja Euroopa Komisjoni Eesti esinduse toel Euroopa Liidu teemalisi debatte. Debattide eesmärk oli selgitada aasta jooksul 12 ELiga seonduvat teemat (näiteks ESM, immigratsioon ja euroala tulevik). Iga teema avamiseks kutsuti saatesse kaks eksperti, kes saatejuhi kaasabil pidid 30-40 minuti jooksul ette antud küsimuste üle diskuteerima.

Debatid toimusid, eksperdid rääkisid, kuid keerulised teemad jäid endiselt keeruliseks. Sestap tekkis mul saatejuhina küsimus, kuidas komplitseeritud ainekult lihtsamal viisil edasi anda ning sellest sündisid järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas debati formaadis tõlkida keeruline ekspertteema ajakirjanduslikku diskursusesse?
2. Milline võiks olla moderaatori ehk ajakirjaniku roll ekspertdiskursusest tõlkimisel?
3. Kuidas muuta *online*-vestlusformaad paremini jälgitavaks?

Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks kasutan autoetnograafilist lähenemist ja tekstianalüüsi. Autoetnograafiat kasutan seetõttu, et uurimistöös püüan retrospektiivselt analüüsida enda kui ajakirjaniku ja debattide moderaatori tegevusvälja: võimalusi, tegevusi, õnnestumisi ja ebaõnnestumisi. Eesmärk on kriitiliselt analüüsida kõiki etappe debatiks valmistumisest kuni debati lõppvariandi veebis avaldamiseni. Tekstianalüüs annab võimaluse uurida minu ja ekspertide erinevaid vestlusi interaktsiooni mikrotasandil.

Tekstianalüüsi kategooriate väljatöötamine vestlusformaadi analüüsimiseks on käesoleva töö uudne ja katseline aspekt. Otsides vastust küsimusele, kuidas ajakirjaniku ja eksperdi vahelise intervjuu ajal toimub diskursuste tõlkimine (ekspertdiskursusest ajakirjanduslikku ehk siis üldmõistetavasse diskursusesse), leidsin, et sellisel teemal otseselt pole inglise keeles ja mulle kättesaadavates andmebaasides midagi avaldatud. Seega, lähtudes eeldusest, et ajakirjanikuna olen tõlkija ja et minu uurimisobjektiks on vestlussaade, olen selle töö analüüsikategooriate loomiseks otsinud teoreetilisi lähenemisviise ühelt poolt tõlketeooria ja teiselt poolt interpersonaalse kommunikatsiooni formaatidest.

Analüüsin ekspertdiskursuse tõlkimist ajakirjanduslikku diskursusesse tuginedes Fairclough (1993), Toropi (2011) ja Even-Zohari (1990) teooriatele. Vestlusformaati ning selleks valmistumise käsitlemisel tuginen Hargie'le (2011).

Loodan, et käesolev magistritöö heidab valgust karidele, mis kaasnevad keeruliste teemade, nagu näiteks Euroopa Liiduga seonduv, kajastamisega. Usun, et töö võiks olla ka abiks algajale ajakirjanikule, juhtides tähelepanu sellele, et ettevalmistusprotsess ei ole täielik enne, kui selle kõrval *millest* rääkida, on läbi mõeldud ka see *kuidas* sellest rääkida.

Kindel on aga see, et elame ajajärgul, kus aina enam otsustusõigust läheb Brüsselisse ning seega sõltub iga eestlase käekäik seal tehtavatest otsustest päev-päevalt aina enam. Sestap ei pääse ka ajakirjandus Euroopa Liitu puudutavate teemade käsitlemisest.

2. Teoreetilised lähtekohad

2.1 Autoetnograafiline lähenemine

Kuna uurin materjali, mille loomisel ma ise olen osalenud, analüüsid end intervjuerimispädevusi ja retrospektiivselt dilemmasid ja valikuid, on oluline arvestada autoetnograafilise uurimisvälja spetsiifikaga. Wall (2006) näeb autoetnograafilise lähenemisega uuritava materjalina isiklikke kirjutisi (näiteks märkmed või päevik), tehtud intervjuude märkmeid või transkriptsioone, aga ka näiteks luuletusi ning proosat. Seda materjali põhjalikult analüüsid on Walli hinnangul võimalik jõuda olulisemate teemadeni ja tähenduste selgumiseni. Mina uurin selle lähenemisega oma erialase töö tulemusi, täpsemalt Delfi Euroopa Liidu teemaliste debattide videote ja ettevalmistavate kohtumiste transkriptsioone. Ngunjiri (2010) järgi on autoetnograafia kvalitatiivne uurimismeetod, kus uurija on nii subjekt kui ka objekt. Memuaaridest või autobiograafiast eristab autoetnograafiat Ngunjiri järgi süstemaatiline lähenemine ning eesmärk mõista sotsio-kultuurilist tausta.

Autoetnograafilise lähenemise kasuks Delfi ELi teemaliste debattide uurimise puhul räägib see, et lähenemisega on võimalik uurida debattide valmimise ja tõlkeprotsessi tagamaid (nagu Wall ütleb, ei tegutse ükski autor sotsiaalses vaakumis), võttes arvesse nii lõpptulemust, ettevalmistust kui ka autori nägemust tööprotsessi osas. Kuna töö eesmärk on tõlkeprotsessi parandamine, on vajalik tehtu hindamine ning kõnealune meetod pakub ohtralt refleksioonivõimalusi, mis võivad ekspertdiskursuse tõlkimise oskust arendada. Autori märkmeid ja tähelepanekuid saab laiendada lugejahuvi, akadeemilise partneri kommentaaride ning debattide transkriptsioonidega.

Kuna Wall (2006) toob välja, et isiklike kogemusi uurivale autoetnograafiale on ette heidetud liigset keskendumist enesele, kirjeldatud narratiivide vähest seotust ümbritsevaga ning ebateaduslikkust, siis rõhutaksin veelkord, et autoetnograafia on üks kahest võimalusest, mida materjalile lähenemiseks kasutan ning et ükski kõrvaline inimene ei suudaks seda protsessi nii täpselt kirjeldada.

Kuna debatid jaotusid terve aasta peale, oli mul ka selle töö väliselt võimalus tehtu üle järele mõelda ning parandusi sisse viia. Mingi piirini ma seda ka tegin, kuid muudatused puudutasid

pigem vormi ehk loo esitamist veebis. Sisu (ehk ekspertdiskursuse tõlkimise ajakirjanduslikku diskursusesse) olulise arendamisega ma hakkama ei saanud, kuid käesolev töö annab mulle võimaluse olemasolevad pädevused kaardistada ning sellele tuginedes saaksin oma intervjuerimisoskusi edasi arendada.

2.2 Ekspertdiskursuse tõlkimine ja/või tõlgendamine ajakirjanduslikku diskursusesse/formaati

Üks ajakirjanduse funktsioonidest on kõneleda arusaadavalt meid ümbritseva maailma valdkondadest, millest tavakodanik ei pruugiks ilma meediata midagi teada. Selline tegevus asetab ajakirjaniku tõlkija rolli: tõlgendada ja tõlkida tuleb erinevaid (ekspert)diskursusi, olgu need siis kirjalikul kujul või suulised.

Albæk (2011) toob Taani näitel välja, et ekspert annab ajakirjanikule ennekõike taustainformatsiooni või aitab mõnd sündmust mõtestada ning seeläbi looks vormida. On võimalik, et infot andes kirjeldab ekspert mingit valdkonda või nähtust, kasutades selleks spetsiifilist erialast terminoloogiat ning suunates infot justkui teisele eksperdile. Kui infot vahetatakse eelkirjeldatud viisil ja komplitseeritud protsessidest, tekib vajadus tõlkida ekspertdiskursus ajakirjanduslikku diskursusesse elik teha see lugejale mõistetavaks ning vormida see uudisväärtuslikuks materjaliks.

Diskursuseanalüüsi arendanud autoritest on Norman Fairclough analüüsinud seda, kuidas luuakse ajakirjanduslikku diskursust teiste diskursuste baasil. Ekecrantzi (1997: 393 Harro 2001 kaudu) hinnangul moodustuvad ajakirjandusliku diskursuse tekstid, mis on loodud eesmärgiga levitada neid meedias. Ajakirjanduslik diskursus põhineb näiteks aruannetel, deklaratsioonidel, intervjuudel, kõnedel või kohtudokumentidel ning eeldatavasti läbib avaldatud informatsioon eelnevalt „ajakirjandusliku töötluste“. Kui ajakirjanduslik diskursus on nõrk, jääb enam alles algse teksti diskursus, seega on tekkiv pinge loomulik.

Ajakirjandusliku diskursuse sõltuvuse kohta nn “sündmuse originaaldiskursusest” toob Harro (2001) näitena tulekahju ning kongressi. Esimesest on pööratud püramiidi põhimõttel uudist lihtsam teha, kuna emotsioon on loos juba olemas ning jääb üle vastata vaid küsimustele mis, millal, kes ja miks. Mingi kitsa eriala kongressi puhul on uudisväärtuslik informatsioon mitte-ekspertdile

raskemini ligipääsetav ning seal võib olla mitu uudisväärtuslikku aspekti. Sündmuse mõtestamine (tõlkimine) eeldab aega ja oskusi ning sündmus ise ei paku ilmselt emotsiooni või konflikti, küll aga võib pakkuda ainekult analüütilise loo tarbeks. Ekecrantzi (1997 Harro 2001 kaudu) välja toodud ajakirjandusliku töötluse tulemusena võib juhtuda, et diskursused ei esine meedias alati puhtal kujul ning tekkivad segadiskursused. Fairclough viitab siin otsesele ja kaudsele diskursusele. Lihtsustatult - esimese näiteks on mõne poliitiku kõne äratrükk, teise näiteks aga sama inimese tekstist paari lause esitamine (selle uudisväärtustamine) või tema kõne mõne osa parafrasaas.

Sellega seondub intertekstuaalsus ja interdiskursiivsus, mille Fairclough (1993) omakorda kolmeks jagab. Esiteks järjestikune intertekstuaalsus, kus erinevad tekstid või diskursuse tüübid tekstis vahelduvad. Teiseks manustatud intertekstuaalsus, kus üks tekst või diskursuse tüüp sisaldub selgelt teise maatriksis. Näitena võib selle kohta tuua politseiniku tehtud foto mõrvapaigast, millele ajakirjanik on kirjutanud fotoallkirja – teisisõnu on toimunud tõlkeprotsess ning info on tõstetud ühest kontekstist teise konteksti. Kolmandaks on segatud intertekstuaalsus, kus tekstid või diskursuse tüübid on segunenud keerukamal ja raskemini eristataval viisil, näiteks olukorras, kus ajakirjandus on mõne diskursuse juba ära „tõlkinud“.

Eelmainitule lisaks viitab Fairclough (1993), et ametliku dokumendi alusel näiteks uudist kirjutades, tuleb loobuda dokumendis sisalduvast spetsiifilisest terminoloogiast ning kasutada kõnekeelseid väljendeid. Viies algteksti oma auditooriumi tasemele, võib Fairclough (1993) hinnangul seguneda algse dokumendi ja ajakirjanike „häääl“ ning jääb selgusetuks, kes mida ütleb. Teisisõnu võib ajakirjandusliku materjali puhul tekkida lisaks segadiskursustele ka lingvistiline nihe.

Nylund (2003) lisab lingvistilisele nihkele tähenduse muutumise, tuues näiteks televisiooni uudiste tootmise, mis põhineb kondenseerimisel, selektsioonil ja dramatiseerimisel. Kuigi lõplikul uudisel on seos algmaterjaliga, millest valiti kitsam teema välja, võib juhtuda, et nõuetele vastavaks tegemise käigus toimunud kontekstist välja rebimise tõttu on muutunud mõne tsitaadi tähendus.

2.3 Tõlkimine

Kui vaadelda ekspertdiskursust sisaldava algmaterjali vormimist ajakirjanduslikuks sisuks, siis võiks seda võrrelda ühest kultuurist või keelest teise tõlkimisega. Sestap on paslik ka tõlketeooria

sisse toomine. Ajakirjanduses toimuva mõtestamiseks sobib vast kõige paremini Even-Zohari lähenemine - ta tõi tõlketeooriasse repertuaari mõiste elik asendas metakeele mõiste koodiga (repertuaar on aga märksa laiem mõiste kui kood). Repertuaari mõjutab turg ning sestap ühinevad saatja ja vastuvõtja: „Oma repertuaar võib olla selle jaoks, kuidas olla „kirjanik“, teine selle jaoks, kuidas olla „lugeja“, ning kolmas omakorda selle jaoks, „kuidas käituda nii, nagu ühelt kirjandusagendilt oodatakse“ ja nõnda edasi“ (Even-Zohar 1990: 40 Torop 2011: 105 kaudu). Tuginedes sellele teoreetilisele lähtekohale, on eksperdil minu kui ajakirjaniku jaoks üks repertuaar, eksperdil eksperdiga suheldes teine repertuaar ning tavakodanikuga rääkides kolmas repertuaar.

Aga kas vastavalt olukorrale suudavad oma mistahes omadusi muuta vaid tõlkijad ja eksperdid, aga mitte auditooriumi liikmed? Siinkohal olgu intellektuaalse kõrvalpõikena öeldud, et olukorraga kohanemist kirjeldab ka Erving Goffman oma sotsiaalse dramaturgia teooria puhul. Tema hinnangul täidavad inimesed pidevalt ja kogu oma elu mingeid rolle ning inimese „tõelist mina“ pole olemas. Küll on aga muljed, mida me tahame teistes enda kohta tekitada. (Strenze 2008)

Eelnevad näited sobituvad ka Fairclough (1993) hinnanguga, mille kohaselt peab „tõlke“ õnnestumiseks ekspert suutma end distantseerida oma igapäevasest diskursusest (elike näiteks õppejõud peab intervjuud andes loengu asemel oma sõnumi kompaktselt edastama). Olukorda, kus kõneleja eristab oma kõnes erinevaid tasemeid või distantseerib end oma (tavapärasest) tekstist, esitades seda kui välist või kellegi teise oma, nimetab Fairclough metadiskursuseks, mis on manifestse intertekstuaalsuse vorm.

Ühendades Fairclough lähenemise intertekstuaalsusele käesoleva töö uurimisküsimustega, tuleb küsida, kuidas seondub tõlke õnnestumine eksperdi võimega distantseeruda tema jaoks igapäevasest diskursusest? Ilmselt kõnelevad siin kõige paremini näited elust enesest, kus on valida, kas rääkida MFFist, mitmeaastasest finantsraamistikust, Euroopa Liidu eelarveperspektiivist aastateks 2014-2020 või (Euroopa Liidu) eelarvest.

Mõistetavatel põhjustel ongi ekspertdiskursus ja ekspertide repertuaar (*a la* Even-Zohar) selliste väljendite poolest rikas. See toob kaasa tõlkekoormuse suurenemise esmalt ajakirjaniku enda ning seejärel ka auditooriumi jaoks. Selle olukorra näitlikustamiseks kombineeriksin Roman Jakobsoni mudelit (Torop 2011 kaudu) töödelnud Even-Zohari ja Fuertes-Olivera mudelite töötlust.

	Kontekst (Roman Jakobson) Institutsioon (Even-Zohar) Euroopa Liit	
Adressant (Roman Jakobson) Tootja (Even-Zohar) Delfi	Sõnum (Roman Jakobson) Toode (Even-Zohar) Delfi EL teemaline debatt	Adressaat (Roman Jakobson) Tarbija või lugeja (Even-Zohar)
	Kontakt (Roman Jakobson) Kanal (Fuertes-Olivera) Delfi (ja EE, EPL, ML) Kood (Roman Jakobson) Repertuaar (Even-Zohar) Ajakirjanduslik diskursus, ekspertdiskursus	

Eelkirjeldatud MFFi ehk ELi eelarve näite puhul on ilmselt loogiline, et dekodeerimine nõuab lisanduva ekspertdiskursuse tõlkimise tõttu märksa rohkem energiat kui Harro (2001) kirjeldatud tulekahju uudise korral. See omakorda tingib aga olukorra, kus pole põhjendamatult tõstatada küsimus tõlgitavuse kohta. Vastuse saamiseks tuleb aga alustada veidi kaugemalt.

Oma ajaloo, alusdokumentide ja keelega (mille kandjaks need samad eksperdid) võiks Euroopa Liitu (või selle majanduslikku, seadusandlikku jms diskursusi) vaadata ka kui kultuuri. Samuti võiks võrrelda ekspertdiskursuse tõlkimist kultuuri tõlkimisega. Sestap on siin õigustatud ka Toropi ja tõlketeooria kasutamine.

Kui on olemas kultuur ning mõningate mõõndustega ka oma keel, siis võiksid seda keelt, koodi või repertuaari oskavad eksperdid olla selle kultuuri kandjad. Kui paigutame eksperdi tõlkeprotsessi keskele, siis võib protsessi edukus lisaks muule sõltuda ka eksperdi eelnevatest sellealastest kogemustest. Tõlkevalmiduse sidumine mina-tunde konstrueerimisega lisab aga tõlkeprotsessi veel ühe subjektiivse aspekti.

Erinevalt Malonowskist (Malonowski 1969: 14, Torop 2011: 33 kaudu), kes „kasutas tõlke mõistet eelkõige metodoloogilise tõlke (tõlgitavuse) mõttes“ ja leidis, et „iga teoreetiline printsiip peab olema tõlgitav vaatlusmeetodiks“, olen seisukohal, et ajakirjandusliku lühivormi puhul ei saa tõlkimine alati lõplik või täielik olla. Sestap on paslik rääkida segmentide – selmet tervikteksti – tõlkimisest.

Segmendi tõlkimine tähendab, et kuigi ekspert on võimeline selgitama kogu nähtuse tausta,

võetakse ajakirjanduslikus tekstis ette vaid üks lõik nähtusest või selgitatakse nähtuse olemust vaid mingi piirini. Selle mõtte kaitseks räägib vastuvõtja koodisüsteemi piiratus ning ekspertdiskursuse dekodeerimisel tekkida võiv infokadu. Et näha, millised on vaid segmendi tõlkimise ja ajakirjandusliku sisu loomise kokkupuutepunktid, süvenegem ajakirjanduslike formaatide kirevasse maailma.

2.4 Ajakirjanduslikud formaadid: intervjuu ja *online*-debatt

Käesoleva töö kontekstis on esmalt oluline märkida, et uurimise all pole mitte intervjuu trükimeedias, vaid audiovisuaalses meedias (täpsemalt internetis) kasutatavad vestlusformaadid. Sääraste formaatide hulka kuuluvad ka Delfi Euroopa Liidu teemalised debatted. Kuna Delfi EL debattide puhul on lisaks saatejuhile või moderaatorile ka kaks külalist, tuginen järgnevas arutluses just formaadi võimaluste ja saateosaliste arvu seostele.

Ajakirjanduses on intervjuu ikkagi ennekõike töömeetod – ajakirjanik räägib ühe inimesega ning selle eesmärk on info kogumine. Samas saab intervjuud kasutada ka kui formaati või žanri. Montgomery (2007 Patrona 2012: 146 kaudu) identifitseerib neli intervjuu alaliiki, mida saab eristada intervjuu agenda, küsimuste tüübi, vastaja sotsiaalse staatuse või panuse järgi. Näitena: intervjuud tavainimesega, ekspertintervjuud, intervjuud korrespondendiga või sündmusega seotud avaliku elu tegelasega. Kuigi see sõltub intervjuueerimise põhjusest, on tõenäoline, et näiteks ekspertintervjuu puhul tõlkekoormus suureneb, aga esimest korda intervjuueeritavat tuleb pigem toetada või julgustada.

Delfi debattide puhul oli kohale kutsutud kaks külalist ning debati eesmärk oli videokaamera ees selgitada argumenteeritud vaidluse vormis Eesti hoiakuid, strateegiaid või doktriine mõnes ELi puudutavas küsimuses. Saatejuhi roll oli anda ette teema, küsida suunavaid küsimusi ning seda argumenteeritud vaidlust hallata. Kuna tulenevalt debati teemast, külaliste taustast või saatejuhi tegevusest vastuseisu või vaidlust enamasti ei tekkinud, võiks neid debatte käsitleda ka modereeritud vestluse (erinevus debatist seisneks mingi teema üle arutamises, osalejate seisukohtade võimalik vastandumine on teisejärguline; moderaator-ajakirjanik suunaks, annaks sõna) või ekspertintervjuuna (nõuab ajakirjanikult palju eelteadmisi, saadava info kasutamine nõuab

tavapärasest enam aega, oskusi ja süvenemist).

Ametliku formaadi (debatt) ning tegeliku formaadi (modereeritud vestlus) lahknevusel on mitu põhjust. Esiteks see, et moderaatorina lähenesin debatile varasema kogemuse pinnalt – lasin osalejatel rääkida rohkem ja sarnaselt tavalise, trükiajakirjandusse mineva ekspertintervjuuga. Debati puhul tulnuks ette valmistada probleem, kus olnuks võimalik esitada erinevaid väärtusi kandvaid seisukohti. Teiseks, mida rohkem inimesi debatis osaleb, seda rohkem on ka agendasid ja huve. See tähendab, et moderaator peab suutma vestlust juhtida nii ajalimiidi mõttes kui ka teema fookuse hoidmise poolest. Mis ekspertdiskursuse tõlkimisse puutub, siis jäi see tegelikult aset leidnud vestluste ajal tugevalt tahaplaanile. Neid probleeme võib aga vältida või nende mõju vähendada, kasutades teistsugust formaati.

1. **Struktureeritud paneeldiskussioon**, kus osalevad ajakirjanikud vestlevad otseetris, väljendades oma isiklikku arvamust ametnike või poliitikute otsuste ja tegevuse kohta. Patrona (2012) kirjeldatu kodumaised vasted oleks „Olukorrast riigis“, „Keskpäevatund“ ja „Rahva teenrid“. Probleemiks võib osutuda piisaval hulgal ELi teemal pädevate ajakirjanike leidmine ning seetõttu võib juhtuda, et saatekülalised hakkavad korduma (näiteks Raimo Poom, Ahto Lobjakas ja Erkki Bahovski).

Eelnevalt nimetatud saadete hulka võib liigitada ka Delfi raadiosaate „Delfi kiirtund“, mille formaadiks on samuti paneeldiskussioon ning osalejateks ajakirjanikud. Kuigi eksperte ei kaasata, püüan saatejuhina saatesse kutsuda inimesed, kes on saate toimumisega samal nädalal mõne tähelepanuväärse loo kirjutanud. Küsin küsimusi selle loo põhjal ning sisuliselt esineb eksperti küsitlenud ajakirjanik justkui ise eksperdi rollis, aga kutseoskustest tulenevalt pole teda vaja tõlkida.

Tõlkimist puudutava probleemi võiks lahendada ka hübriidžanr, kus ajakirjanike diskussiooni tuleks abijõuks mõni ekspert, kelle roll ongi taustainfo jagamine. Nii toimetavad näiteks Postimehe ajakirjanikud saates „Vahetund Postimehega“. Sellise formaadi eelis on see, et teema selgitamise, raamistamise, uudisväärtustamise ning diskursuste tõlkimisega tegelevad ikkagi ajakirjanikud, kuid ekspert annab saatele lisaväärtust. Ohuna näen siin eksperdi ala- või ülekasutamist ning tõlkimise ununemist, kuid see on juba saatejuhi professionaalsuse küsimus.

Kõike seda arvesse võttes usun, et algajale ajakirjanikule oleks selline variant ilmselt sobivaim,

kuna ajakirjanikest saatekülaliste tõttu väheneb tõlkekoormus ning on võimalus jagada vastutust näiteks teema uudisväärtustamise ja saate juhtimise osas. Teine võimalus oluks kasutada osa ettevalmistavast perioodist tõlkimiseks.

2. **4-6 osalejaga teledebatt**, näiteks „Foorum“ või „Vabariigi kodanikud“. „Foorumi“ saatest veebivariandi tegemine oleks problemaatiline, sest suur osalejate arv venitaks paratamatult saate pikaks. Tõsi, olukorda saab parandada video mitmeks osaks lõikamise abil ning nii talitasime Reformierakonna rahastamiskandaali tuules kokku kutsutud erakondade peasekretäride vestlusringi puhul, millest jõudis veebi kokku 50 minutit videomaterjali ja mis jagunes kolmeks videoks kolme uudise vahel.

Lisaks ajale on viie inimese üles filmimine ka tehniliselt keerulisem: kõikide osalejate pildile saamiseks on vaja mitut kaamerat, kvaliteetse heli salvestamiseks on vaja rinnamikrofone ning see võib tähendada omakorda vajadust helipuldi järele. Kui lisada siia veel katteplaanide filmimine ning infograafika või muu illustratiivse lisamaterjali tootmine, tõuseb ühe säärase saate tegemise kulu nii aja kui ka raha mõttes märkimisväärselt. Siinkohal ei tasu unustada, et lugeja jaoks on see kõik endiselt tasuta.

3. **Intervjuu ühe eksperdiga**, mis võib olla suhteliselt lihtne ja kiire, aga annab vaid ühe osapoole info. Saatejuhi kanda jääks vastaspoole etendamine, mis eeldab teema põhjalikku tundmist ja tõlkimisvõimekust. Kodumaiseks vasteks „Nädala tegija“.

4. **Teleuudise formaat**, mis ilmselt võiks lühiduse ja vaheldusrikkuse poolest veebi kõige paremini sobida. Miinusteks suur ajakulu materjali salvestamisel ja kokku sobitamisel ning teema üsna piiritletud käsitlemine. Heaks küljeks aga lugeja jaoks mõistliku pikkusega formaat ehk kontsentreeritus ning mitme osapoole olemasolu.

Eelkirjeldatud variantidest oleks algajale ajakirjanikule struktureeritud paneeldiskussioon ilmselt sobivaim ja seda põhjusel, et nii saab jagada vastutust saate sisu osas ning tõenäoliselt puudub vajadus kolleegide ekspertdiskursuse tõlkimiseks ajakirjanduslikku diskursusesse. 4-6 osalejaga formaati on (toimetusele kättesaadavaid) tehnilisi võimalusi arvestades keeruline filmida, lisaks võib tekkida probleeme saate pikkusega. Intervjuusid ühe eksperdiga tehakse võrreldes ülejäänud

nimetatutega suhteliselt palju ja ilmselt on see video pikkuse, filmimiseks-monteerimiseks kuluva aja ning vajaliku tehnika ja oskuste mõttes veebile sobivaim. Viimasena välja pakutud teleuudise formaat võib olla küll video pikkuse mõttes sobiv, kuid töömahu osas ilmselt mitte.

2.5 Selgitamine

Ilmselt võinuks Delfi EL debattide puhul debati käivitada väärtuskonfliktide üle arutlemine, kuid teisest küljest võib ju debateerida või vestelda lisaks väärtustele ka erinevate valikute, võimaluste või eesmärgini jõudmise viiside üle. Sellistel teemadel kaasa rääkimise ja ennekõike kaasa mõtlemise eeldus on mõistagi mingi teadmine taustast ja arusaam mõjudest (ehk kognitiivne skeem). Need teadmised võimaldavad omakorda formuleerida mingi seisukoha ning säärase teadmiste tekitamiseks elik selgitamiseks võib samuti vestlusformaati kasutada.

Hargie (2011: 215) peab selgitamise võimalikeks eesmärkideks:

1. pakkuda infot, mida muidu ei saa,
2. lihtsustada keerulist nii keele kui ka kujutluse tasandil,
3. illustreerida nähtuse omadusi, et luua kujutlusi ning haakida olemasoleva kogemusega uusi teadmisi,
4. selgitada interaktsiooni jooksul tekkinud ebaselgusi või vähendada määramatust mingis protsessis,
5. väljendada arvamusi suhtumise, faktide või väärtuste osas,
6. jõuda ühistele seisukohtadele, saada üle infobarjääridest
7. demonstreerida spetsiifilise oskuse või tehnika kasutamist,
8. võimustada (volitada) teisi läbi teadmiste ja suurema autonoomia,
9. kindlustada õppimine.

Nimekirja kolmanda punktina on Hargie maininud illustreerimist. Illustreerimiseks saab kasutada näiteid ja esitada lugusid ning sestap võiks mängu tuua Simon-Vandenbergeni (2004, läbi Eriksson 2010). Lugusid sõna laiemas tähenduses saab kasutada ka ekspertteadmiste vastandumiseks või nendega oponeerimiseks (Livingstone ja Lunt 1994, Tolson 2001, Hutchby 2006 läbi Eriksson

Siinse töö kontekstis on oluline ka Erikssoni seisukoht, et saates lugude või narratiivide kasutamise kõige olulisem ja vältimatu nõue on eeltöö. See võib lisaks muudele vormidele toimuda ka eelintervjuu kujul. Eeltöö tulemusena on saatejuht räägitava looga kursis ning saate ajal palub seda külalisel (taas)esitada. Kuigi Erikssoni artikkel keskendub jutusaatele, on säärase lähenemise kasutamine paslik ka ekspertintervjuu maiguga debattide puhul. Tõsi, ainult eksperdi enda poolt initsieeritud narratiividele lootma jääda ei saa.

Pannes ülejäänud Hargie välja toodud eesmärgid Delfi EL debattide konteksti, näeme, et need aspektid sobivad ka debattide korraldamise ideega. Paraku – nagu juba öeldud – oli nende täitmine problemaatiline, sest Delfi debattide formaadi ettevalmistamise ajal puudus selge ja mõtestatud plaan nende eesmärkide täitmiseks. Selleks on abi aga Hargie (2011) välja toodud selgitamise etappidest.

1. Eelhindang – mida auditoorium peaks teada saama, mida nad juba teavad, milline on nende võime mõista ja milline on materjali potentsiaalne emotsionaalne mõju.
2. Planeerimine. Esiteks tuleb paika seada eesmärgid: mida auditoorium peaks hiljem suutma teha (käitumuslik eemärk); mida auditoorium peaks teadma ja mõistma (kognitiivne eesmärk) ja millised peaksid olema auditooriumi tunded ja hoiakud (emotsionaalne eesmärk). (Bradbury 2006, Hargie 2011 kaudu)

Kui eesmärgid on seatud, tuleb valida vastav sisu ja meetodid ning keerulisemate teemade puhul need organiseerida. Organiseerimiseks on mitu võimalust: minna lihtsamalt infolt keerulisemale või teadaolevast uue info suunas; liikuda ajateljel, minna üldisemast üksikule või alustada üksikjuhtumist ning näidata, mida tuleb suures pildis ja põhimõtetes muuta. Variandina võib kasutada ka põhjus-tagajärg seost, probleem-lahendus lähenemist või motivatsiooni jada.

Motivatsiooni jada on paslik suhtumise, uskumuste või praktikate muutumiseks ning julgeksin väita, et kohaldatav ka EL debattide puhul. Jada alustatakse tähelepanu tõmbamisega; jätkatakse

vajaduse tuvastamisega; kirjeldatakse, kuidas vajadusi on võimalik rahuldada; aidatakse auditooriumil visualiseerida rahuldatud vajadusi ning viimaks sõnastatakse, mida tuleb säärase seisundi saavutamiseks teha. (Hargie 2011: 220)

3. Presenteerimine. Kõige tähtsam on selgus. Info edastamiseks võib seda struktureerida, kasutades:

1. viitu, mis näitavad kuulajale, millest (näiteks terve debati või alateemade jooksul) juttu tuleb,
2. raame, mille abil väljendatakse ühe teema lõppemist ning järgmisega alustamist,
3. kõige olulisemale tähelepanu juhtimist, seda selgelt välja öeldes ja rõhutades,
4. seoste loomist, mis tekitavad erinevatest (ala)punktidest terviku ja seovad teooria praktikaga. (Brown 2006, Hargie 2011: 222 kaudu)

Ebamäärasust tuleks vältida. Mõned näited:

- mitmetähenduslik nimetaja – „seda tüüpi asjad“, „kõik see“, „säärane“
- defineerimata võrdlused – „meie numbrid näitavad tõusu“
- negatiivne tugevdaja – „polnud väga palju“, „polnud kaugeltki mitte“, „mitte päris“
- üldistamine - „umbes nii palju“, „peaaegu kõik“
- bluffimine - „öeldakse, et“
- keskmised - „mõned“, „üksjagu“, „paar tükki“
- grupid - „mingid“, „osad“, „faktorid“, „asjad“
- võimalused - „võimalik, et“, „mitte ilmtingimata“, „võib olla“, „tõenäoline“
- viitamata allikad - „leiud kinnitavad, et...“ (Gage *et al* 1968, Miltz 1972, Bradbury 2006 Hargie 2011: 226 kaudu)

Oluline on ka info maht. Lähtuda võib lihtsast põhimõttest *KISS – Keep It Short and Simple*.

4. Hilisem analüüs (presenteerimise modifitseerimiseks). Mõistlik on tehtu analüüsimisel keskenduda tagasisidele. Debattide puhul on see kommentaaride vormis.

Ühendades Hargie etappe Delfi Euroopa Liidu teemaliste debattidega, näeme esimesena vajadust määratleda auditoorium ning hinnata selle omadusi (mida auditoorium teab, milline on selle võime uut infot mõista). Paraku ei määratletud kõnealuste Delfi debattide puhul auditooriumi. Ühendades selle olukorra Toropi (2011) viidatud Roman Jakobsoni mudeliga, näeme, et sisuliselt olime olukorras, kus adressant andis kanalis edasi sõnumi, kuid adressaati polnud. Kujuteldava adressaadi puudumine aga tähendas, et polnud midagi, millele tuginedes sisustada mõisted kontekst ja kood. Kui kõrvutada Jakobsoni mudelit Hargie (2001) etappidega, siis selgub, et puudus alus, mille pinnalt sõnumi koostamist planeerida ning hiljem seda presenteerida.

2.6 Intervjueerija, modereerija ja eksperdi roll

Vestlusformaat on oma erinevate lahenduste tõttu äärmiselt mitmekülgne ning just niisama mitmekülgsed peavad olema ka inimesed, kes neid ohjavad. Nii võib eristada näiteks intervjueerija ja debati/vestluse modereerija/moderaatori või saatejuhi rolle.

Kohaldaksin Even-Zohari (1990 Torop 2011 kaudu) teooriat selle kohta, et erinevate olukordade jaoks on inimestel erinevad repertuaarid, nii ekspertide kui ka ajakirjanike suhtes. Tulles konkreetselt Delfi ELi teemaliste debattide juurde, näen ajakirjanikku debati ettevalmistamise ajal eelintervjuud tehes ideaaljuhul intervjueerijana, debati käigus aga aktiivse sekkujana, kes hoiab vestluse fookust, kasutades selektiivselt peegeldamist või ümbersõnastamist, küsides selgitusi ning seeläbi vaatajat/auditooriumi esindades. Kui tuua selle stiili kohta näiteid Eesti meediamaaastikult, siis võiks näiteks tuua Aarne Rannamäe modereerimise saates „Vabariigi kodanikud“.

Alla on joonitud ümbersõnastamise abil tehtud fokuseerimised.

„Vabariigi kodanikud“ 24.04.2013 (Vabariigi... 2013):

Aleksander Pulver: „(...) See tähendabki, et militaarpsühholoogid, eriti NATO süsteemis, tegelevadki sellega, et nad puhverdavad ehk siis tagasi tulnud missioonisõduritele annavad väga selge signaali ja ka teadmise selle kohta, mille nimel nad kannatasid ja mille nimel nende lähedased kannatasid.“

Rannamäe: „Annavad tagasi mingi eesmärgi?“

Pulver: „Jah.“

Rannamäe: „Et see mille nimel sa kannatasid, see oli väärt kannatamist?“

Pulver: „Ja see ongi see põhjus, mille pärast oleks just vaja selliseid asju [veteranipäeva - autor]. Juhul, kui sellist vastust ei ole küsimusele, mille nimel, siis on ette teada, millega asjad võivad lõppeda. Igasuguste ebameeldivustega igal juhul.“

Rannamäe: „No siin Tuuli Jõesaare artiklis, mida ma siin saate alguses ka tsiteerisin, tuli välja, et tegelikult veel poolteist-kaks aastat tagasi oli see olukord veel üsna kehvakene, kuidas meie missioonisõidureid aidati ja toetati. Andres Siplane, te olete ametis olnud poolteist aastat, on selle ajaga asjad oluliselt paremaks läinud?

Andres Siplane: „No ma ei tahaks olla nüüd enda töö selline...“

Rannamäe: „Ärge ennast kiitma hakake, katsuge võimalikult objektiivselt seda asja vaadata.“

Siplane: „Võib vaadata eksle finantspoolt, seadusandlikku poolt, ühiskonna toetust, siis tõepoolest...“

Rannamäe: „No vaatame iga poolt ühe lausega. Finantspoolt.“

Delfi EL debattide puhul võib juba nimestki järeldada, et saate oluline osa pidanuks olema vaidlus. Paraku olin saatejuhina tihti olukorras, kus mõlemad eksperdid olid sarnaste vaadetega ning vastaspoolt oleks pidanud esindama saatejuht (või vähemasti olnuks saatejuhi ülesanne välja tuua mingi dilemma, mille üle arutada). Teisisõnu tulnuks küsimuste ja selgituste küsimise ning sõna andmise kõrval formuleerida seisukoht, mida ma ajakirjanikuna võinuks jagada kujuteldava auditooriumiga (näiteks Eesti põllumehed) ning seda vajadusel vaidluses kaitsta. Paraku puudus auditooriumi võimalike küsimuste ja vajaduste osas eeltöö ning sekkumise asemel lasin mõlemal osapoolel tihti segamatult vestelda.

Otsides võrdlusi praeguselt telemaastikult, võiks esile tuua Andres Kuuse saatest „Foorum“ (26.04.2013), kus saatejuht pigem ei sekku (erinevad teemad alla joonitud):

Andres Kuusk: „Ma pean tunnistama, et ma olen natuke pettunud. Ma kujutasin ette, et Tallinnast rääkides hakkate esimese asjana rääkima auklikest teedest ja Tallinna televisioonist.“

Andres Tsahkna: „Jaa, aga ma tahakski öelda...“

Jevgeni Ossinovski: „No sellest tuleb ka kindlasti rääkida, aga lõppkokkuvõttes ma arvan, et rääkida sellest, et kui palju me siin tõstame mingit ühte või teist toetust, see kindlasti ei ole eriti värske idee. Kindlasti igal pool Eestis on väga paljude sotsiaaltoetustega probleeme nii riiklikul tasemel kui ka kohaliku omavalitsuse tasemel, aga lõppkokkuvõttes olulisel määral - ja siin ma pean ka Tallinna linnavõimu selles mõttes natukene kaitsma - on selge, et väga paljud kohalikud omavalitsused ei saa paljudel juhtudel oma ülesannetega toime tänu sellele, et riigipoolne halduskorraldus on selline nagu ta on. Tallinnal on loomulikult oluliselt parem olukord kui mingitel teistel omavalitsustel, sealhulgas ka näiteks Narval, aga eks see piir tuleb rahanduslikus mõttes kuskil ette. Aga ma arvan, et mis vajab kardinaalset muutust ja mis ei vaja mitte mingisugust reaalselt suuri rahalisi investeeringuid, vaid vajab lihtsalt poliitilist tahet, on a) muuta Tallinna valitsemine läbipaistvaks, ausaks ja selle rahastuse kasutamine sihipäraseks. See on üks asi. Ja teine asi on selgelt tugevdada kohalikku demokraatiat ehk siis see, et inimesed saaksid reaalselt osaleda oma kohaliku omavalitsuse elus. Et võtame kas või selle sama asja, mis on meil seaduses sätestatud, et ühe protsendi elanike häälte või selle... allkirjade puhul peab siis kohalik võim arutama kellegi ettepanekut. Kui palju seda asja on Tallinnas kasutatud? Üks kord on, 2011. aasta oktoobris, siis kui oli ettepanek Tallinna TV raha suunata lasteaedadele. Me kõik teame kuidas see lõppes – Tallinna TV töötab endiselt. Aga kindlasti ei ole praegusel linnavõimul erilist - sisulist, see tähendab - soovi linnakodanikega läbi rääkida. Läbi rääkida erinevate huvidega, mis linnas on, et linnavõim on liialt tsentraliseeritud ühte kohta, linnaosavalitsustel on liiga vähe võimu ja siis kõikide muude kodanikuühendustega, kes linnas on...” (Foorum 2013)

Saatejuhi rolli on käsitletud ka Hutchby (2011), tuues välja, et ühes tehnoloogia arenguga on arenenud ka ajakirjanduslike võtete arsenal ning mida aeg edasi, seda enam on suurenenud ajakirjaniku kui inkvisiitori või kaitsja roll.

Torop seob omavahel konflikti ja ideoloogia (aga selle sõna laiemas, mitte ainult poliitilises tähenduses): valides osapooli ja ideoloogiat, on tõlkijal võimalik mõjutada kommunikatsiooniprotsessi mentaalsust ning infore intellektuaalse ja moraalse keskkonna loomist (Baker 2006 Torop 2011 kaudu). Intellektuaalset ja moraalset keskkonda võiks aga ajakirjanduse kontekstis sisustada avaliku diskursuse tekitamise ning näiteks poliitika(te) mõjutamisega.

Lisaks muudele ülesannetele, peab saatejuht kinni pidama ka formaadi nõuetest, eriti aga etteantud ajalimiidist. Selles võib aga juhendada Hargie (2011) mainitud printsiibist *KISS – Keep It Short and*

Simple. Hargie'iga seondub ka Farnsworthi ja Lichteri (2007, läbi Lundell ja Ekström 2010) kirjeldus USAst, kus valimiskampaania ajal peetud kõnedest uudislõiku jõudvate helilõikude pikkus on kahanenud 42-lt sekundilt 1968. aastal 8 sekundini 2004. aastal. See toob omakorda kaasa ka selle, et ajakirjanikule langeb suurem vastutus, sest ta peab ise looma kaheksasekundilisele helilõigule konteksti, vajadusel andma sellele hinnangu ning võtma kokku klipist välja jäänud info. Laiemalt räägib see näide aga tõlgitavusest - tõlkimisel on piirid ja seda ka vastuvõtja aja ja mõistetava mahu mõttes.

3. Delfi Euroopa Liidu teemaline debatt

3.1 Kontekst

Defi EL debattide riigihanke pakkumuse puhul oli sihtgrupp sõnastatud üldsõnaliselt: „projektis osalejate eesmärk on viia Euroopa Liitu puudutavad teemad võimalikult lähedale Eesti elanikele“. Samas annab suunitlusest veidi aimu pärast iga debati filmimist video(te)le lisatava kommentaari sisu, milles pidi ülikooli esindaja (või muu autor) analüüsima „riigi poliitika ühtsust, selge doktriini olemasolu, ametnike ja ekspertide realiteeditunnet, Eesti hoiakuid ja kartusi“. Lisaks: „Ühiskondliku arvamuse väljaselgitamine viisil, mis põhineks teaduslikele meetoditele ja kogemustele on garantiiks, et debati väärtus ei seisne ühiskonnale mitte vaid selle jälgimisest tuleneva teadlikkuse tõusuga, vaid tekivad järeldused, millest õpib nii kodanik, riigiametnik kui poliitikakujundaja.“ (Pakkumus... 2011: 3) Kuigi kodanik ja riigiametnik ei ole iseenesest teineteist välistavad rollid, näeksin, et sõna kodanik on sisustatud mõnevõrra suurema variatiivsusega. See annaks täpsemaid vihjeid debattide sisu „häälestamiseks“.

Pakkumuses sõnastati ka teemad, millest mõned jõudsid lõpuks ka tegemisse. Mitmed esialgsetest teemadest olid üpris spetsiifilised, puudutades näiteks võimude lahusust Eesti suhetes ELiga, Eesti põhiseaduse rolli ELi tingimustes, ELi finantspoliitika õiglust Eesti suhtes, Eesti kodanike põhiõiguste tagamist ELis või ELi õigusriiklust.

Nende teemade puhul on positiivsena võimalik välja tuua konkreetsus, samas on tegu üpris erialaspetsiifiliste küsimustega. Näiteks Eesti põhiseaduse rolli puhul võib tekkida probleeme seoste kirjeldamisel inimeste igapäevaelu ja toimetulekuga, mis narratiivi näol võiksid asja selgitada. Teisest küljest – kuna sihtgrupi kirjelduses on kodanike kõrval ära mainitud ka poliitikakujundajad ja riigiametnikud, ei pruugigi narratiivide puudumine ja spetsiifilisus (vähene tõlkimine?) väga suureks probleemiks kujuneda.

Debati akadeemiliseks partneriks oli Tallinna Tehnikaülikooli Õiguse instituudi direktor professor Tanel Kerikmäe. Temaga konsulteerides ning koostöös Euroopa Komisjoni Eesti esindusega sõnastasin suurema osa pakkumuses esitatud esialgsetest teemadest ümber, lähtudes sellest, mis

parajasti ELis toimus ning selgitamist vajas (näiteks Van Rompuy plaan euroala tuleviku osas või ELi eelarveläbirääkimised).

Kuigi teemasid muudeti, jäid nõuded formaadile samaks, ehk filmida tuli kahe osaleja omavahelist argumenteeritud vestlust, salvestuse pikkuseks 30-40 minutit. Keerulised teemad ja veebi jaoks sobimatu formaat just pikkuse mõttes (sellele juhtisid korduvalt tähelepanu ka videotiimi liikmed) võisid olla tagasihoidliku lugejahuvi põhjuseks.

3.1 Info edastamine veebis

Lisaks probleemidele sihtgrupi määramisega ja keerulistele teemadele, tegi debattide jälgimise kehvemaks info esitamise viis. Esialgu oli kasutusel *multipage* lahendus (mitmel leheküljel paiknev lugu), mida Eesti portaalides peaaegu kunagi ei kasutata. On võimalik, et lugejatel puudus varasem kokkupuude sellise lahendusega ning see võis negatiivselt mõjuda ka järgmiste lehekülgede loetavusele.

Olukorra parandamiseks hakkasin infot esitama ühe pika artiklina, kuid tuginedes ettevõttes kasutusel olevale programmile Chartbeat, ei „keri“ suur osa lugejatest tavaliselt loo lõpuni ja seda kinnitavad ka loo lõpuosas olnud videote vaatajanumbrid.

Viimased debatid jagasin vastavalt videote arvule. Nii sündis ühest debatist näiteks kolm eraldi (uudis)lugu, mille tekstid ja videod olid lühemad, pealkirjad jõulisemad ning esinejad tuntumad (näiteks Ahto Lobjakas, Erkki Bahovski või Peeter Koppel). Nendel muudatustel oli ka positiivne mõju loetavusele.

Nagu juba mainitud, sõnastas pakkumus ühe vestluse pikkusena umbes pool tundi. Kui debati eesmärgiks pidada avalikkuse informeerimist ELi teemadel, loob saate pikkus esmapilgul selleks head eeldused. Olukorra teeb veelgi paremaks videoformaad, mis võimaldab olulisemat ka pildis näidata. Kuigi selle üle, kuidas mõjutab auditooriumi helile videopildi lisamine, võib vaielda (Christie ja Collyer 2008), võinuks debattide puhul kasutada näiteks katteplaane ja infograafikuid. Selleks tulnuks aga varuda rohkem aega ja tehnikat, mis oleks suurendanud debattide maksumust

ning lisaks tulnuks see töö planeerida ka üldisesse töövoolu ning tõenäoliselt muude ülesannete täitmise arvelt.

Mõistagi tuleb lugude vormile lisaks pöörata tähelepanu ka sisule. Nagu teada, on veebis võimalik kasutada hüperlinke ning mõnel juhul kasutasin seda võimalust, viidates loo sisuks oleva video kommentaari autori varasemale tööle. Tagantjärele leian, et debati sisu võinuks olla lihtsamini mõistetavam, kui oleksime kasutanud graafikuid (näiteks ELi eelarve illustreerimiseks). Kuigi see on tehnilise lahendusena ja vastava osakonna töötaja panuse korral võimalik, oleks see tähendanud suuremat ajakulu.

Tehtud debatid:

1. EL VIDEODEBATT 2012: Henrik Hololei ja Rainer Kattel visioneerivad, kas Euroopa Liit laguneb või tugevneb

Kuupäev: 09. jaanuar 2012.

Osalejad: eurovolinik Siim Kallase kabinetiülem Henrik Hololei ja TTÜ avaliku halduse instituudi professor Rainer Kattel.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <https://grete.delfi.ee/internal/gen/preview.php?articleID=63751350>

Teema: kriis ELis, ELi tulevik.

2. EL VIDEODEBATT: Indrek Teder ja Juhan Lepasaar arutavad, kas Eesti põhiseadus kehtib ka Euroopa Liidus

Kuupäev: 14. veebruar 2012.

Osalejad: õiguskantsler Indrek Teder ja Riigikantselei Euroopa Liidu asjade direktor Juhan Lepasaar.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <https://grete.delfi.ee/internal/gen/preview.php?articleID=63918617>

Teema: Eesti ja ELi õigusruum, EFSF, ESM.

3. EL VIDEODEBATT: Kas ja milliseid immigrante Eesti vajab?

Kuupäev: 21. märts 2012.

Osalejad: Siseministeeriumi migratsiooni- ja piirivalvepoliitika osakonna juhataja Ruth Annus ja Tallinna Tehnikaülikooli Õiguse instituudi teadur Lehte Roots.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/el-videodebatt-kas-ja-milliseid-immigrante-eesti-vajab.d?id=64105185>

Teema: immigratsioon.

4. EL VIDEODEBATT: Ilma tasulise õppeta kaotab Eesti kõrgharidus konkurentsivõimes

Kuupäev: 02. mai 2012.

Osalejad: Haridus- ja teadusministeeriumi kõrghariduse ja teaduse valdkonna asekanstler Andres Koppel ning Riigikogu liige ja endine haridusminister Mailis Reps.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/el-videodebatt-ilma-tasulise-oppeta-kaotab-eesti-korgharidus-konkurentsivoimes.d?id=64338153>

Teema: kõrgharidus.

5. DELFI VIDEODEBATT: ESMile alternatiivi pole. ESM on rahaline ja poliitiline investeering

Kuupäev: 14. mai 2012.

Osalejad: Kadri Siibak Rahandusministeeriumi finantsturgude poliitika osakonnast ja jurist Järvi Kotkas.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-videodebatt-esmile-alternatiivi-pole-esm-on-rahaline-ja-poliitiline-investeering.d?id=64385982>

Teema: ESM.

6. DELFI VIDEODEBATT: Euroopa Komisjon soovib Eestil säilitada usaldusväärne eelarvepositsioon

Kuupäev: 08. juuni 2012.

Osalejad: Euroopa Komisjoni Eesti esinduse poliitikaosakonna juhataja Paavo Palk ja Rahandusministeeriumi fiskaalpoliitika osakonna juhataja Andrus Säälük.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-videodebatt-euroopa-komisjon-soovib-eestil-sailitada-usaldusvaarne-eelarvepositsioon.d?id=64513422>

Teema: Euroopa Komisjoni soovitusel Eestile.

7. Delfi videodebatt: ESMist pole pääsu

Kuupäev: 30. august 2012

Osalejad: Rahandusministeeriumi asekancler Tanel Ross ja majandusteadlane Heido Vitsur.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-videodebatt-esmist-pole-paasu.d?id=64895368>

Teema: ESM.

8. Delfi videodebatt: Ühisturu peamine dilemma on seotud usaldusega

Kuupäev: 24. oktoober 2012.

Osalejad: Anneli Andresson [Euroopa Komisjoni](#) Siseturust ja teenuste peadirektoraadist, Margus Pahtma AS MarkIT Holdingust ja Euroopa Komisjoni Eesti esinduse infonõunik Heiki Linnamägi.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-videodebatt-uhisturu-peamine-dilemma-on-seotud-usaldusega.d?id=65156518>

Teema: ühisturg (ühisturu 20. aastapäeva puhul).

9. Delfi videodebatt: Eelarvete kärpimine ei lahenda Euroopa Liidu ees seisvaid probleeme

Kuupäev: 19. november 2012.

Osalejad: SEB privaatpanganduse strateeg Peeter Koppel ja Euroopa Komisjoni Eesti esinduse teabevahetuse assistent Erkki Bahovski.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-videodebatt-eelarvete-karpimine-ei-lahenda-euroopa-liidu-ees-seisvaid-probleeme.d?id=65286848>

Teema: ELi ja euroala tulevik.

10. Delfi EL debatt: Eesti on eelarveläbirääkimistel teinud head tööd

Kuupäev: 30. november 2012.

Osalejad: Rahandusministeeriumi Euroopa Liidu ja rahvusvahelise koostöö osakonna nõunik Andres Kuningas ja Eesti Panga Nõukogu esimees Jaan Männik.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-el-debatt-eesti-on-eelarvelabiraakimistel-teinud-head-tood.d?id=65344976>

Teema: Euroopa Liidu eelarve.

11. Delfi EL debatt: Kuidas sai võimalikuks Eesti liitumine Euroopa Liiduga?

Kuupäev: 07. detsember 2012.

Osalejad: Euroopa Komisjoni Eesti esinduse teabevahetuse assistent Erkki Bahovski ning Eesti Välispoliitika Instituudi analüütik Ahto Lobjakas.

Kommentaar: Tanel Kerikmäe.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-el-debatt-kuidas-sai-voimalikuks-eesti-liitumine-euroopa-liiduga.d?id=65377732>

Teema: ELi laienemine.

Delfi EL debatt: Milline oli Arnold Rüütli roll Eesti liitumisel ELiga?

Kuupäev: 09. detsember 2012.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-el-debatt-milline-oli-arnold-ruutli-roll-eesti-liitumisel-elig.d?id=65380688>

Delfi EL debatt: Kas Türgi saab Euroopa Liidu liikmeks?

Kuupäev: 11. detsember 2012.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-el-debatt-kas-turgi-saab-euroopa-liidu-liikmeks.d?id=65391848>

12. Delfi EL debatt: Majanduskriisi põhjustas liigne usaldus

Kuupäev: 27. detsember 2012.

Osalejad: Eesti Panga asepresident Madis Müller ja advokaadibüroo Sorainen konsultant Andres Tupits.

Kommentaar: Erkki Bahovski

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-el-debatt-majanduskriisi-pohjustas-liigne-usaldus.d?id=65458360>

Teema: euroala tulevik.

Delfi EL debatt: Euroala ühine eelarve on eelmänguks ühistele võlakirjadele

Kommentaar: Erkki Bahovski.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-el-debatt-euroala-uhine-eelarve-on-eelmanguks-uhistele-volakirjadele.d?id=65463940>

Delfi EL debatt: Euroopa Liit ei suuda liikuda ühes tempos

Kommentaar: Erkki Bahovski.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-el-debatt-euroopa-liit-ei-suuda-liikuda-uhes-tempos.d?id=65465646>

13. Delfi ELi debatt: Rail Baltic tuleb

Kuupäev: 21. veebruar 2013.

Osalejad: Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja juhataja Roomet Sõrmus ja Riigikantselei Euroopa Liidu asjade direktor Juhan Lepasaar.

Kommentaar: Madis Vaikmaa.

Link: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/delfi-eli-debatt-rail-baltic->

tuleb.d?id=65717158

Teema: ELi eelarveläbirääkimised ja põllumajandustoetused.

Kokku toimus 13 debatti, mis avaldati 17 loona. Lood avaldati nii arvamuse kui ka selleks tarbeks eraldi loodud ELi debattide rubriigis. Tanel Kerikmäe kommenteeris 13 debatist 11 debatti, ühte kommenteeris Erkki Bahovski ning ühte kommenteeris käesoleva töö autor, konsulteerides Erkki Bahovskiga.

Paari debati lühikokkuvõtte jõudis ka Eesti Päevalehe, Maalehe ning Eesti Ekspressi külgedele ning mõnel juhul näitas lõike debatist ka TV3 uudistesaade „Seitsmesed uudised“.

4. Metodoloogia

Lisaks isiklikule kogemusele ja debattide tegemisega kaasnevatele teadmisele, mida käesolevas töös kasutan, on debattide peamiseks analüüsimeetodiks tekstianalüüs. Makrotasandi tekstianalüüsis kasutan Fairclough määratletud kolme intertekstuaalsuse tüüpi: järjestikune intertekstuaalsus, kus erinevad tekstid või diskursuse tüübid tekstis vahelduvad. Teiseks manustatud intertekstuaalsus, kus üks tekst või diskursuse tüüp sisaldub selgelt teise maatriksis. Kolmandaks on segatud intertekstuaalsus, kus tekstid või diskursuse tüübid on segunenud keerukamal ja raskemini eristataval viisil, näiteks olukorras, kus ajakirjandus on mõne diskursuse juba ära „tõlkinud“. Delfi EL debattide puhul on valdavalt tegu kas manustatud või segatud intertekstuaalsusega.

Tekstianalüüsi puhul lähtun analüüsikategooriate väljatöötamisel vestlussaate ja intervjuerimise strateegiatest ning võtetest. Eraldi vaatan ka ajakirjaniku ja eksperdi repertuaare, otsides viimase puhul vastust küsimusele, kas ja millal ekspert oma repertuaari vahetab. Küsimus sellest, kas ja kuidas ajakirjandusliku vestluse formaadis saab teksti analüüsimise abil ilmsiks tuua tõlkimisprotsessi, ongi käesoleva töö üks peamisi uurimisküsimusi.

4.1 Valim

Kokku valmis Delfi ja TTÜ koostöös 13 Euroopa Liidu teemalist debatti. Valisin neist välja debati number 10, 11 ja 12 ning transkribeerisin nii debati kui ka selleks valmistumise (meilivahetus või kohtumine TTÜ õiguse instituudi direktori Tanel Kerikmäega või kohtumine Euroopa Komisjoni Eesti esinduse teabevahetuse assistendi Erkki Bahovskiga). Järjekorras hilisemate debattide valimine andis võimaluse rolliga harjuda, viia sisse esialgseid muudatusi ning lihvida ajakirjanduslikke oskusi.

Debattide transkriptsioonide tegemisel kasutasin ainult seda materjali, mis lõplikus uudises veebi jõudis. Kõik muu, nii-öelda must materjal, jääb uurimise alt välja, kuna praeguseks on need lõigud kustutatud. Teisest küljest – valdav enamus filmitust jõudis tavaliselt ka veebi.

Debatil number 10 osalesid Rahandusministeeriumi Euroopa Liidu ja rahvusvahelise koostöö osakonna nõunik Andres Kuningas ja Eesti Panga Nõukogu esimees Jaan Männik ning jutuks oli Euroopa Liidu eelarve. Debatiks aitas valmistuda Tanel Kerikmäe.

Debatil number 11 osalesid Euroopa Komisjoni Eesti esinduse teabevahetuse assistent Erkki Bahovski ning Eesti Välispoliitika Instituudi analüütik Ahto Lobjakas ja teemaks oli Euroopa Liidu laienemine. Debatiks aitas valmistuda Tanel Kerikmäe.

Debatil number 12 osalesid Eesti Panga asepresident Madis Müller ja advokaadibüroo Sorainen konsultant Andres Tupits ning teemaks oli euroala tulevik. Debatiks aitas valmistuda Erkki Bahovski.

4.2. Operatsionaliseerimissüsteem

Debattide transkriptsioonide uurimiseks kasutan järgmisi analüüsi kategooriaid.

Makrotasandil diskursuse analüüsi kategooriana:

1. Diskursuste analüüs võimaldab eristada temaatilisi diskursuseid, aga vahet saab teha ka ajakirjanduslikul ja ekspertdiskursusel. Ekspertdiskursust saab analüüsida uurides konteksti, kus räägitu mõistmiseks on vaja näha suuremat pilti või analüüsides spetsiifilist keelekasutust. Oluline on välja tuua kohad, kus tõlgin ekspertdiskursust, kohad, kus ekspertdiskursus on säilinud ja kohad, kus toimub diskursuste hübridiseerimine (Fairclough intertekstuaalsuse kolmas tüüp).
 - 1.1. Keelekasutus - ajakirjaniku ajakirjandusliku või ekspertdiskursuse valik küsimuse küsimisel ehk terminoloogia kasutamine.
 - 1.2. Küsimuste ja vastuste pikkuse ja sisulise mahu jälgimine annab võimaluse vaadata, kas esitatud küsimus oli liiga „lai“, nõudes „kogu maailma“ selgitamist. Nagu eelpool öeldud, on ajakirjandusliku vestluse formaadi üks piiranguid aeg.
2. Kõnelejate positsiooni määratlemine (ja selle võimalik muutmine): millises rollis kõneleja end esitab ning kelle positsioonilt räägib.
3. Modereerija roll – sekkuv või mittesekkuv.

4. Lähedus – teemat aitab lähemale tuua näiteks lugu või narratiiv või juba olemuslikult kodanike igapäevaelu puudutava teema valimine. See on käesoleva töö kontekstis kategooria, mis sõltub auditooriumi määratlemisest, kuid nagu eelpool öeldud, oli formaadi ettevalmistamise ajal auditooriumiks “üldiselt Eesti rahvas” ehk täpsemalt auditooriumi vajadusi ei määratletud. Seetõttu saan analüüsida auditooriumi vajaduste intuitiivset arvestamist ja küsida, kas ja kui palju seda saadetes tehti ning kuidas?
5. Teemavahetused (aladiskursused, fookuste nihkumised, interaktsiooni loogilisus, sidustatus).
6. Narratiivi või loo kasutamine.
7. Viitade kasutamine, mis näitavad lugejale, millest terve debati jooksul või mingis konkreetses debati osas juttu tuleb (Hargie 2011). („Vabariigi kodanikud“ kasutavad lisaks saatejuhi tekstile ka visuaalseid viitu infograafika näol.)

Info organiseerimise võimalused Hargie (2011) järgi

1. Lihtsamalt infolt keerulisemale liikumine,
2. teadaolevalt infolt uue suunas liikumine,
3. ajateljel liikumine,
4. üldisemalt üksikule liikumine,
5. alustamine üksikjuhtumiga ning suures plaanis tehtavate muudatuste vajalikkuse ja olemuse selgitamine,
6. põhjus-tagajärg seose näitamine,
7. probleem-lahendus lähenemine,
8. motivatsiooni jada ehk vajaduste tuvastamine ning vajalike muudatuste kirjeldamine.

Küsimuste analüüs (täpsustab moderaatori positsiooni, sekkumise määra)

1. Kinnitav küsimus (vähemneutraalne, sisuliselt peegeldamine).
2. Negatiivne küsimus („Miks on kõik halvasti?“).
3. Katkestav ja vaidlushimuline küsimus või väide.
4. Kompetentsuse kontrollimine („Olete dokumenti lugenud?“ „Olete seal käinud ja näinud?“).
5. Deklaratiivsus („Mina arvan, et...“).
6. Retoorilised küsimused („Oi, kas tõesti?“).

Vastuste analüüs (Nylund 2011: 484 põhjal).

1. Faktidel põhinev kirjeldus (mis juhtus).
2. Selgitus (miks juhtus).
3. Psühholoogiline kirjeldus (loomult subjektiivsed, keskenduvad vastaja sisemaailmale, võivad vastata küsimusele miks).
4. Hinnangud (ei põhine teadmistel, vaid väärtustel).
5. Moraalsed avaldused (samuti hinnangud, kuid suunatud tegevusele ehk millelegi, mida tuleks või ei tohiks teha).
6. Spekulatsioonid (selle kohta, mis hakkab tulevikus juhtuma).

5. Juhtumid

Käesolevas töös uuritud kolmele debatile eelnesid ettevalmistavad kohtumised või meilivaetus. **Euroopa Liidu eelarvele keskendunud debati ettevalmistuses** osales Tanel Kerikmäe, kes pidas kõige olulisemaks Eesti eurorahade kasutamise tõhusust, raha paigutamist õigetesse valdkondadesse ning Eesti (riigieelarvelist) sõltuvust ELi struktuurifondidest. Lisaks nendele pakkus ta välja veel 16 erinevat küsimust või alateemat, mida selle debati jooksul käsitleda. Näiteks: kuidas toimusid eelarveläbirääkimised enne Eesti liitumist, kas läbirääkimistel tõstatub erinevate pädevuste jaotumise küsimus, kas Eesti peaks jagama oma kogemusi liitumisel Horvaatiaga, milline on eelarveläbirääkimiste struktuur, millised on eelarve poliitilised elemendid.

Kohtumisel jäid küsimata mitmed täpsustavad küsimused, mistõttu jäi eksperdilt põhjalikum info saamata ning seetõttu ei leidnud ka mõned välja pakutud mõtted debati ajal kasutust. Mis puutub Kerikmäe välja pakutud ideesse valida debati fookuseks riigi tegevus Euroopast saadud rahaga, siis tajusin, et Eestile keskendumine ei avaks piisavalt ELi eelarve olemust ja see käiks vastu debattide korraldamise ideele selgitada Euroopas toimuvat ja nii püüdsingi debatis valgustada nii eelarve kujunemist kui ka raha kasutamist Eestis.

Võttes ette Euroopa Liidu laienemise teemaliseks debatiks valmistumise, on oluline märkida, et nõuanded Tanel Kerikmäelt saabusid meilitsi ning küsimuste vormis. Seega jäi ära debatieelne briifimine eksperdiga ning vastava spetsiifilisemat laadi info saamine ja see tuli asendada eeltööga muid materjale kasutades.

Nii autori kui ka Tanel Kerikmäe välja pakutud küsimused on institutsioonikesksed ja keskenduvad Eesti riigi või Euroopa Liidu (kui organisatsiooni) tasemele: „Kas mõni riik ei ole õigustanud liitumist?“ või „Mis tulu vanad Euroopa riigid laienemisest said?“. Selle tulemusena tekkis erinevate teemade kogum, mis ühelt poolt algas laienemise põhjustest ja maksumusest ning teisalt lõppes Türgi võimaliku liitumisega. Teisisõnu oli välja pakutud küsimuste maht nii geograafiliselt kui ka ekspertidelt ja auditooriumilt nõutavate teadmiste poolest väga lai. Selle heaks näiteks on Türgi pürgimine ELi, mille puhul on mitmeid takistusi. Selleks, et Türgi küsimus võiks

auditooriumile huvitav olla, tuleb nende probleemidega kursis olla ning üks võimalus oluks mõningate kirjeldamine küsimust küsides.

Siiski on välja käidud küsimuste seast võimalik leida ka probleemipüstituseks sobivat või dilemmat tekitavat: „Kas mõni riik ei ole õigustanud liitumist?“ või „Kas liitumisel on ka piirid?“. Türgi ELiga liitumise asemel oluks vast mõistlikum keskenduda minevikule ja Eesti saamisele ELi liikmesriigiks, kuna debati inspiratsiooniks oli kümne aasta möödumine ELi ühinemisläbirääkimiste lõpust. Eestile keskendumine võinuks kuulaja jaoks lähedasem olla ning võimalik, et auditooriumil on sellega ka kokkupuutepunkte rohkem.

Kolmandana tooksin välja mõningad aspektid kohtumiselt Erkki Bahovskiga. Alustame oma vestlust euroala tuleviku teemalise debati osas võimalike kõnelejate nimetamisega. See detail on oluline, kuna tolleks hetkeks oli paika pandud vaid debati teema ning täpsematest detailidest polnud juttu olnud. Liikudes edasi teema sisustamise ja täpsustamisega, on vestluses ohtralt ekspertdiskursust: „Bahovski: Mida ühtlustamine tähendab – seal on kuuikpakett, kaksikpakett. Rompuy pani ette, et liigutaks euroala riigikassa suunas, niiöelda *treasury*, mis ei ole ESM, mis on erakorraliste olukordade lahendamiseks. Aga *treasury* oleks nagu pidev. Võiks uurida ka seda, kui palju liikmesriikidel on poliitilist tahet selle poole liikuda. Eeldatavasti need pole väga populaarsed otsused ja loosungid valimiskampaania ajal.“

Järgneb hekiline vestlus võimalike teemade osas, debati fookust paika ei seata: „Bahovski: Eesti Euroopa Liidu poliitikas on määratud, et Eesti toetab tihendatud koostööd.

Vaikmaa: Aga euroala kui kahekiiruselise Euroopa nii öelda kiirem variant – mida sellest kontseptsioonist arvata?

B: Küsida ka üldise teooria kohta. Põhimõtteliselt euroala tulevik tähendab ikkagi Eesti mudeli rakendamist – kärpemeetmed peavad viima majanduskasvule – kuidas see siis istub? See on ju tõesti antitees Krugmanile.“

Säärase hüplikkuse põhjuseks on ühest küljest soov saada infot eksperdilt, teisalt kontrollida, kas minu info on õige ning kolmandaks olla vestluspartner. Paraku kandus säärane rollijaotus üle ka kõnealuse debati salvestusele, kus esitasin segamini nii küsimusi („Mis, ee, mis ee, situatsioon seal praegu on ja ja kui kui nagu suur see põnts neile oli?“) kui ka väiteid („Ja kui ma ei eksi, siis

Küpros on selle tõttu palunud abi või palumas või lubanud vähemasti.“ „Et mõtlesime, et on finiš, aga tegelikult ei olnud.“).

Euroala tulevik ja Van Rompuy raport valiti koostöös Euroopa Komisjoni Eesti esinduse esindajaga debati teemaks lähtudes soovist olla päevakajaline, kuid see tähendas omakorda ka tulevikust rääkimist ja nii sattusime ootamatult olukorda, kus jõudsime ette ametlikul tasandil seisukohtade formuleerimisest:

„Vaikmaa: Mis Eesti seisukohad on?

Bahovski: Eesti toetab üldiselt tihendamist.

V: Ka seda konkreetset asja?

B: Seda ma ei tea.

V: Üldiselt me oleme poolt, aga...?

B: Kardan, et need asjad on nii värsked, et Eesti pole jõudnud seda seisukohta veel formuleerida.“

Märkimist väärib ka see, et lisaks ettevalmistavale kohtumisele jäi ka salvestuse ajal konkreetset ja selgelt välja toomata sündmuste ahel, mis Van Rompuy plaanini viis. Teisisõnu jäi küsimata küsimus „Miks?“ ning näiteks Stabiilsuse ja kasvu pakti probleemide asemel oli juttu laiemalt USA ja ELi võrdlusest, Kreekast ja Iirimaast. Kuigi ka see on teemaga mingil määral seotud, võinuks saatejuht neid erinevaid seotuse määrasid teadvustada ning vastavalt sellele eksperte paremini suunata.

Ettevalmistav kohtumine Bahovski või Kerikmäega on oluline, kuna ettevalmistusteks mõeldud aeg on piiratud. Kui sellise kohtumise ajal vesteldakse erinevatest teemadest pealiskaudselt, siis mõjutab see ka debatti, sest suure tõenäosusega ei teki aega, et pealiskaudselt räägitud teemad piisava põhjalikkusega hiljem selgeks teha, et valida neist olulisemad, millest siis omakorda vormida küsimused ja ka saatejuhi seisukoht.

Mis puudutab sihtgrupi määratlemist, siis pidanuks saatejuht selle olulisust tajuma ning suhtlema sel teemal debati tellijatega, et see siiski paika panna. Kuid ka ilma konkreetse sihtgrupita pidanuks ekspertdiskursuse tõlkimise vajalikkus selgeks saama.

Debattidele eelnenud ettevalmistavate kohtumiste ajal ekspertidega tegin järgnevaid vigu.

1. Ma ei formuleerinud ettevalmistavate vestluste ajal debattide jaoks keskset fookust.
2. Ettevalmistava debati ajal rääkisin ekspertidega erinevatel teemadel, kuid sõnastamata jäi keskne probleem, mis võiks vaatajat kõnetada.
3. Jäi määratlemata võimalik väärtuskonflikt (kes olukorrast võidab, kes kaotab).
4. Ma ei küsinud eksperdiga kohtudes jutuks tulnud erinevate teemade kohta põhjalikumalt, vaid rääkisin teemadest üldiselt. Nii jäi kasutamata võimalus hinnata nende teemade keerulisust ja mahtu ning sobivust debatiks.
5. Ettevalmistavate kohtumiste ajal eksperdiga vesteldes esitasin mitmeid väiteid ning säärane stiil jõudis ka debattidesse. See näitab, et ma ei määratlenud ei ettevalmistuse ajal ega ka hiljem debattides oma rolli üheselt, olles vastavalt olukorrale kas moderaator-tõlkija, ekspert või kaasvestleja. Transkriptsioonidest on näha, et tegelikult läinuks ekspertidel vaja abi teemade fokusseerimisel, mis võinuks vähendada teemade vahel hüplemist.
6. Üks uuritavatest debattidest oli teemal, millega jõudsime ette asjade ametlikust käigust ehk riik polnud küsimuses veel seisukohta võtnud ning ka ELi tasemel puudus detailne plaan idee ellu viimiseks. Selle tulemusena pidid eksperdid rääkima vaid oma hinnangutele tuginedes ning spekulerima. Kas ja mil määral on tulevikuspekulatsioon põhjust kasutada, sõltub olukorrast, kuid ilma transkriptsioonideta on keeruline selliseid situatsioone välja tuua.
7. Ettevalmistuse ajal välja pakutud küsimused ja teemad olid pigem institutsioonikesksed ja inimlik mõõde jäi tahaplaanile ning see kandus ka debattidesse. Oleksin pidanud sõnastama juba ettevalmistava debati ajal küsimuse, kuidas üks või teine regulatsioon või otsus mõjutab tavalisi eesti inimesi.
8. Ma ei vorminud käsitletavat materjali vastavalt uudisväärtustele, ennekõike näiteks läheduse mõttes.
9. Ma ei sõnastanud enda jaoks debattide sihtgruppi, mis võinuks riigihanke vastavat puudust kompenseerida.

Kokkuvõtteks – on raske öelda, kui palju salvestatakse näiteks tele- või raadiosaatele eelnevaid kohtumisi eksperdiga, kuid tõenäoliselt võiks sellise salvestise kriitiline analüüs olla abiks just toimetuses toimuvatel aruteludel, mis puudutavad teema fokusseerimist. Kriitiliselt tuleks sealjuures esitada kolm kesket küsimust.

1. Milline on ajakirjaniku roll?
2. Kellele ja milline on kõige olulisem sõnum?
3. Kuidas teha see sõnum arusaadavaks ja atraktiivseks kasutatava formaadi võimaluste piires?

5.1 Euroopa Liidu eelarve teemalise debati analüüs

Kuna sõnastasin debati fookuse äärmiselt laialt, rõhutasid mõlemad osalejad enne debati algust, et nende ekspertsus on piiratud ehk mugavamalt tuntakse end igapäevase tööga seonduvatel teemadel. Sellest tulenevalt küsisin mõlemalt debateerijalt küsimusi, mis võiksid haakuda nende teadmistega ning lootsin, et nad täiendavad teineteist. Samas välistasid siiski üsna erinevad kompetentsid (Eesti tegevus ELi eelarvega versus Eesti Pank ning sellest tulenevalt riigi rahandus laiemas mõttes) suurema sisulise arutelu puhkemise osalejate vahel.

Avaküsimus „Eesti riigieelarve on 2012. aastal 6,7 miljardit eurot. Kui suur on ELi eelarve aastateks 2014-2020?“ püüab asetada Euroopa Liidu eelarvet mingisse konteksti ning sama teed jätkab järgnev küsimus „Kui me vaatame 27 riigi eelarveid, siis 27 riigi eelarved on 50 korda suuremad, kui see ELi eelarve selleks ajaks?“. Kuna eelarve oletatav suurus oli mulle enne debatti teada, oleks olnud mõistlikum see info alguses ise ära öelda, kasutades selleks mõnd narratiivi ning kombineerides seda mõnega Hargie (2011) välja toodud info organiseerimise võimalustest (näiteks lihtsamalt keerulisemale või teadaolevalt uue info suunas liikumine).

Teine mure debati esimese video juures on kiire teemade vahetamine. 13 minuti jooksul käiakse läbi järgnev: 1. eelarve suuruse määratlemine, 2. mis saab, kui eelarve osas kokkuleppele ei jõuta, 3. Eesti efektiivsus ELi vahendite kasutamisel, 4. euroraha eest tehtud investeeringud Eestis, 5. tehtavate investeeringute eesmärgid, 6. Eesti riigi eesmärgid (pärast ELi ja NATO liikmelisust), 7. teaduse rahastamine ELi eelarvest. Ühest küljest on muidugi positiivne, et saade on elav ja kiire,

lisaks tuleb siit enam-vähem välja ka Hargie (2011) viidatud liikumine lihtsamalt keerulisele. Teisalt ei jõuta sel viisil piisavalt käsitletavasse süveneda. Teemade vahetumise taga on lisaks eksperdi lühikestele vastustele ka minu soov mitte kohe saate alguses tehnilisi detaile lahata ja tahe anda sõna mõlemale eksperdile. Nagu juba mainitud, oli ekspertide kokkupuutepunkt väike ning erinevalt mõnest teisest debatist ei täiendanud nad teineteise vastuseid ning pigem ei astunud omavahelisse dialoogi.

Soov eksperte aidata ning nende vastuseid veidi suunata tingis pikkade küsimuste esitamise, mis tuli pigem kahjuks: „Mis te paneksite Eesti riigile ette, et kui need välistoetused ükskord ära lõppevad, et mida me siis peaksime tegema? Kust me selle puudujääva summa leiame?“ Parem olnuks küsida konkreetsemalt: „Kuidas peaks Eesti riik ELi toetuste lõppemiseks valmistuma?“ Lisaks esitasin ka mõne väite vormis kinnitava küsimuse („Näiteks kaitsejõud, õpetajate palgad.“).

Mis puudutab aga vastuseid, siis Nylundi (2011) järgi, on seal nii faktidel põhinevaid kirjeldusi („Selle sees on Euroopa sotsiaalfond, regionaalfond, ühtekuuluvusfond (...)“), loomult subjektiivseid ja vastaja sisemaailmale keskenduvaid psühholoogilisi kirjeldusi („Ja ma julgeksin öelda, et need küsimused on päris rasked ja päris keerulised. Ja mitte ainult Eestis.“), aga ka spekulatsioone („Tähendab, need, kui see päev jõuab kätte, et meil seda raha enam ei ole, seda investeeringuraha enam ei ole, siis mina ei ületähtsustaks negatiivseid konsekvantse sellest.“).

Debati teist videot alustan viitega numbritele (mille Hargie (2011) kvalifitseerib presenteerimise vahendiks), millele järgneb viide eelarvele, läbirääkimistele ja ühtekuuluvuspoliitikale: „Lähme siis konkreetsete numbrite juurde. Okei, praegu see eelarve on lahtine, aga mis on Eesti ee selline soov eelarvest ja millega siis mindi eksole läbirääkimistele ja ja mis on see tulemus, mis praeguseks hetkeks on saavutatud. No võtame siis ühtekuuluvuspoliitika näiteks.“ Mõistagi läheb selline küsimus vastuollu Hargie viidatud põhimõttega KISS (Keep It Short and Simple), rääkimata sujuvast esitusest või korrektsest lausehitusest („okei“, „ja ja“, „Eesti ee selline soov“, „eksole“).

Teine probleem tekib nende arvude esitlemisega. Küsimus „Põllumajandustoetustega on seisud vististi paremad, et kui meil praegu on eee ELi keskmisest kuskil 58-59 protsenti, siis mis me saavutada tahtsime ja mis me praeguseks oleme saavutanud?“ saab vastuseks „Ee noo viimane pakkumine oli siis, et me saavutaksime umbes Rumeenia taseme 2020. aastaks, mis siis umbes

tähendaks 196 eurot hektari kohta.“. Tuleb tähele panna, et küsimuses mainisin protsente, kuid vastuses on jutt eurodest. Kuna saatejuhilt oleks palju eeldada, et ta teaks 27 liikmesriigi põllumajandustoetuste seisu aastal 2020 ja seda konkreetses läbirääkimiste faasis, tulnuks olukord lahendada katkestava küsimuse või katkestava väitega, kus oleksin välja toonud Eesti toetused hektari kohta. See, kui oluline on sellistel hetkedel reageerida, tuleb iseäranis selgelt esile just transkriptsioone analüüsid.

Ekspertide kompetentsi olulisus - ja seega ka õigete külaliste valimise tähtsus - tuleb eriti hästi välja järgmises küsimuses: „Kuidas teie hindate seda, et me seame endale eesmärgid, kui palju raha me Euroopast tahame saada, need on väga mõistlikud, väga rahulikud. Kas me peaksime minema kuidagi jõulisemalt peale või see ongi hea strateegia, et me oleme paipoisid, me läheneme mõistlikult ja midagi väga rohkem ei küsi?“ . Küsimus saab vastuseks: „Ma ei ole ju nende laudade taga istunud, kus neid küsimusi arutatakse,“ millele õnneks järgneb hinnang: „ja ma leian, et me ei ole sugugi ebaõnnestunud selles sektoris, läbirääkimiste sektorites. Ja ja see on ju jälle üks kompetentsi küsimus. Need on väga keerulised, rasked läbirääkimised ja ma usun, et meil on olnud päris häid inimesi, läbi aegade. Ja mina usun, et siin ma ei... see jääb nende otsustada, kuidas sääl laua taga räägid. Ja minu meelest kriitikaks ei ole põhjust.“ Läbirääkimiste teemaga lähemalt seotud inimene võinuks selle küsimuse peale välja tuua hinnangu asemel faktidel põhineva selgituse koos konkreetsete numbritega, samas Eesti Panga nõukogu esimees andis vastuse lähtuvalt oma positsioonist, viimast väga selgelt rõhutades.

Kuigi mingil määral tausta selgitav, on problemaatiline ka järgmine küsimus: „Saksamaa roll Euroopa tuleviku otsustamisel eksole, muutub järjest tähtsamaks. Ta on suur, ta on keskne tegija, aga kui me vaatame ELi eelarvet, siis on Suurbritannia ja Saksamaa nägemused on väga palju erinevad nendest nägemustest, mida on välja pakkunud van Rompuy või Euroopa Komisjon. Et mis need Saksamaa vaated asjale on olnud?“ Üritades välja tuua konflikti erinevate osapoolte vahel, liigun siin lihtsamalt keerulisemale infole, samas küsin justkui kinnitava küsimuse ja lõpuks lisan veidi oma nägemust. Kuigi erinevate osapoolte nägemus eelarvest on väga erinev (jutt on miljarditest eurodest), jääb see tahk läbirääkimistest täpsemalt avamata. Kuigi küsimuses keskendusin ühele riigile, teeb vastaja üldistuse, tuues sisse netomaksjate termini. Selle käiguga vältis ta konkreetsete osapoolte nägemuste ja vastuolude kirjeldamist (siinkohal ei maksa unustada Suurbritannia uitmõtteid EList lahkumise teemadel) ning ma läksin sellega pahaaimamatult kaasa.

Taas on transkriptsioon see, kus tuleb hästi esile viis, kuidas möönda, et liikmesriikidel on erinevaid nägemusi, minemata samas eelnevalt välja toodud detailidesse: „(...) juba teist perioodi järjest on nad selle seisukohaga väga tugevalt esil olnud.“ See on aga koht, kus on konflikt ja kus võinuksin selle kohta edasi küsida. Kuna vastaja tõi sisse meie nägemuse ELi eelarvest, siis võtsin läheduse aspekti arvestades üle teemavahetuse: „Aga nende põhimõtetega – kellele me sarnaneme, kellega me kuulume ühte gruppi? Mis riigid?“ Vastuseks saan hinnangu, et Eestil ei ole suurt konflikti netomaksjate ideedega, kuid selle asemel, et nende ideede olemust täpsustada kas katkestava küsimuse või väite kujul, teen taas teemavahetuse.

Küsin debatile eelnenud konsultatsiooni ajal välja pakutud küsimuse, mis puudutab ELi eelarve olemust: „Euroopa kui kui nagu heaoluriikide selline ühendus või nagu keskkond, kus on heaoluriik on eksole oluline, et et siis nagu ELi eelarve on pigem selline pragmaatiline või nagu nagu mitte nii heaolule keskenduv või no selles mõttes jah, pigem on ta pragmaatiline, eksole.“ Küsimus on halvasti sõnastatud ja segane, kuid õnneks annab ekspert vastuse, mis lubab edasi liikuda läbirääkimiste käigu juurde.

Debati lõpus küsin ka ühe läheduse aspekti arvestava küsimuse: „Mida see tähendab tavakodaniku jaoks? Näiteks põllumehe jaoks, kes saab otsetoetusi?“. Kui välja jätta mitme küsimuse korraga küsimine, asesõna „see“ kasutamine ning fakt, et minu eeldus – üheaastane eelarve mõjutab kuidagi põllumehi – oli vale, siis on tegu ühega mitmest näitest, kus ma ekspertdiskursust ei kasuta.

Kokkuvõtteks. See debatt näitas, kui oluline on saatesse kutsutava eksperdi valimine ning kuidas nende kompetentsi piiri kompamine võib anda tulemuseks lühidad või ebalevad vastused ning see takistab ka debati tekkimist. Vastuste lühidus debati alguses oli mulle ootamatu ning sellest tõukus soov esitada võimalikult pika taustainfoga „juhatavaid“ küsimusi, mis andis tegelikult tulemuseks mitme küsimuse korraga küsimise, mis võis oodatud mõju asemel aga hoopis vastupidist efekti omada. Mis eksperte puudutab, siis ühest küljest oleks probleemi võinud lahendada oodates tagasi kodumaale Eesti poole põhilised läbirääkijad, samas võinuks abi olla ka eelintervjuust ning eksperdi kompetentside paremast kaardistamisest, mille järel oleks saanud valida kas teised osalejad või sobivama teema või fookuse.

Euroopa Liidu eelarve teemalisse debatti tõi Estonian Airi teema sisse selle pärast, et Männik on

tegutsenud aastaid eraettevõtluses, lennufirma saatust oli parasjagu õhus ning ka Euroopa Komisjon valmistus Eesti tehtud rahaeraldise uurima. Mis puudutab kokkuleppimata ELi eelarve kasutamist debati teemana, siis mõistagi tekitab probleeme see, et ei saa välja öelda täpseid numbreid ega sedagi, kas investeringuid saab teha ühe või mitme aasta perspektiivis. Teisest küljest oli tegu päevakajalise teemaga, mille ümber teataval määral infomüra ning läbirääkimistega lähedalt seotud inimese kaasamine võis seda ehk leevendada.

Debati alguses toimunud teemade kiire läbihekseldamine võib jätta mulje soovist punktid kiirelt läbida, kuid tegelikkuses olid selle taga minu vähesed teadmised, suutmatus aktiivselt kuulates jätkuküsimusi küsida ning eksperdi napisõnalisus. Siiski usun, et debati alguses sai kiirelt edasi antud üsna suur hulk olulist ELi eelarvet puudutavat infot alates selle suurusest ja sellele konteksti loomisest kuni selleni, mis võib juhtuda, kui eelarve osas kokkuleppele ei jõuta.

5.2 Euroopa Liidu mineviku teemalise debati analüüs

Eesti liitumist Euroopa Liiduga ning võimalikke tulevikutsenaariume arutasin koos Euroopa Komisjoni Eesti esinduse teabevahetuse assistendi Erkki Bahovski ja Eesti Välispoliitika Instituudi analüütiku Ahto Lobjakaga.

Avaküsimus „Mis moodi nägi välja see ajaline raamistik, mille tulemusena Eesti sai ELi liikmeks?“ on Hargie (2011) järgi info organiseerimise võimalus, kus liigutakse ajateljel. Debateerijad tulevad sellele rännakule kaasa ning üheskoos luuakse kontekst Eesti iseseisvumisele ja ELiga liitumisele. Mõistagi nihkus selle jooksul fookus ning kaetud said erinevad lähenemised Euroopa integratsioonile ja läbirääkimiste alused Kopenhaageni kriteeriumite näol. Oluline on siinkohal märkida ka seda, et avaküsimus oli mahult väga lai, hõlmates minimaalselt sajandi jagu Eesti ajalugu ning et mustas materjalis loetles ekspert ridamisi aastaarve viimasest kahekümnest aastast.

Sekkun palju ja seda nii katkestavate küsimuste kui ka väidete abil: „Mis moodi see oleks väljendunud?“, „Mis oli selle põhjus, kuidas see meil õnnestus?“, „88. aastal, eksole – iseseisvat Eesti vabariiki ei saa olla ega saagi olema, eks.“. Pean selle põhjuseks mitte teema tundmist, vaid ekspertide võimet tõlkida oma sõnum ajakirjanduslikku diskursusesse, mille põhjuseks on mõistagi

mõlema osaleja taust. Kuna vastused on lühidad ja kontsentreeritud (võrreldes näiteks euroala tuleviku teemalise debatiga), saan probleemideta küsida täpsustavaid küsimusi ilma, et mul tekiks info üleküllus või raskused ekspertdiskursuse tõlkimisega. Eelnev näitab aga kõnekalt, kui oluline on tunda mingi teema terminoloogiat ja tausta, sest võrreldes ELi eelarve teemalise debatiga, oli kõnealuse debati ajal täpsustavate küsimuste küsimine märksa lihtsam.

Mis puudutab säärase sekkumise tulemusena saadud vastuseid, siis ma olen nendega pigem rahul – kohad, mis jäid minu enda jaoks ebaselgeks, küsisin selgemaks ning lõplikku varianti sattus nii faktidel põhinevaid kirjeldusi: „Põhimõtteliselt me võime minna ikkagi selleni, kui Eesti muutus ise rahvusvahelise õiguse subjektiks, ehk taasiseseisvumiseni 1991. aastal, aga... 2003 oli referendum ELiga ühinemise küsimuses ja 2004 sai siis Eesti ELi liikmeks.“, psühholoogilisi kirjeldusi ja hinnanguid: „Kui te lihtsalt mõtlete selle, et meil ei oleks sellist varianti, et me istuksime siin laevale ja sõidaksime Soome ja mingit passikontrolli ei ole või me istuksime autosse ja sõidaksime Portugali ja passikontrolli ei ole. Kui te mõtleksite ennast tagasi selle eelsesse olukorda, siis see vahe tänase ja toonase olukorra vahel on üks minu arvates kõige paremaid argumente üldse mis meil on ELi poolt. See vabadus Euroopas, mis on avanenud, seda me tihtilugu ei hinda - ma arvan - piisavalt.“, kui ka spekulatsioone „No see on nüüd niukene metaspekulatsioon ehk spekulatsioon juba ühe spekulatsiooni arvelt, et kui Ukaina oleks olnud ELi kindlalt ankurdatud, siis võibolla oleks ära jäänud oranž revolutsioon ja siis võibolla selline valus reaktsioon Moskvast, et hakata seal kruve kinni keerama ja nii edasi.“.

Debati teises osas kopperdan avaküsimusega („Meenutame neid ammuseid aegu Eestis – kas siis ELiga liitumise eel oli ühiskonnas mingisuguseid, ee, tajuti mingeid ohte?“), kuid jätkan aktiivselt sekkumist.

Lobjakas esitab narratiivi, mis võiks vaataja jaoks võimukoridorides toimuvat lähemale tuua: „Mul tuleb endal meelde Brüsselist selline hetk, see oli vist aastal 2002, kui läbirääkimised olid praktiliselt lõppenud ja räägiti, meie jaoks olid tohutult olulised otsetoetused ja piimakvoodid, kui kellelgi on veel mees. Ja Rüütel tuli läbirääkimiste lõppfaasis Brüsselisse ja Romano Prodi, kes oli siis komisjoni eesistuja, president tollel hetkel, tema kabinetist öeldi Rüütile, et mingisugustest piimakvootidest rääkida ei tohi. Keelati nagu ära, et see on otsustatud, et ärge raisake aega ja Rüütel põhimõtteliselt täitis selle instruksiooni – ta ei rääkinud nendest üleval seal. Aga tuldi alla ajakirjanike juurde, see oli selline nurk mingist vanast hoonest, kus oli hästi ebamugav kõigil -

ajakirjanikel oli vähe ruumi, poliitikutel olid prožektorid peal, eks, püsti seista. Brodi rääkis mingi 45 sekundit ära seda, et oli tore kohtumine, niimoodi kaks mikrofoni olid ees neil, ja siis Rüütel, tõlgi abiga, rahulikult, lause-lauselt, rääkis ära selle, mis üleval rääkimata oli. Võttis aega 9 minutit ja Brodi silmnähtavalt närtsis prožektorite valguses ja põhimõtteliselt sai aru ilmselt, mingisuguste muude rakkudega, kui ajurakud, eks, sellest veast...”

Toon vestluse tagasi teise video algse teema ehk ELiga liitumise eel ohtude tajumiseni, kasutades selleks kokkuvõtet: „Sa tõid välja need kolm ohtu, eksole – keel, kultuur, suveräänsus ja majandus. Kui sa vaatad nüüd tagasi, need ohud, tegelikult, on realiseerunud või ei ole?“, millele Bahovski vastab eitavalt. Sellele järgnes aga ilus näide hinnangust ja sellest, kuidas külalised teineteist täiendavad: Ahto Lobjakas: „Ja siis tuli Arnold Rüütel ja hoolitses selle eest, et referendum oleks positiivne.

Erkki Bahovski: „Ja, ei, siin pole midagi naerda. See oli tõsine panus ja Arnold Rüütli niiöelda roll Eesti liitumisel ELiga on võibolla mõnevõrra alatahtsustatud.“

Vaikmaa: „Aga mis ta siis tegi?“

Bahovski: „Mingi euroametnik või ajakirjanik võis hüpata ühelt jalalt teise peale, öelda, EL on hea ja hea, ega see väga ei mõjunud, et... aga tuli Arnold Rüütel ja ütles tavalisele inimesele, et ELiga tasub liituda, siis teda usuti.“

Teise video lõpetuseks võtsin eelnevalt räägitu koperdavalt kokku, viidates Bahovskile, kes mainis, et rahvusvahelise organisatsiooni liige olemine tähendab paratamatult pisikest suveräänsuse kadu ja teen teemavahetuse: „Eesti ei ole ju üks selles organisatsioonis, et on ka teised riigid, kes samamoodi annavad oma suveräänsust ära, eksole. Aga EL, kuhu me 93. aastal ütlesime, et me tahaks sinna minna, siis tänaseks või lähitulevikus on see hoopis üks teine EL.“ 93. aasta ja tänase ELi kõrvutamine sobib ilmselt ka Hargie (2011) käsitlusse info organiseerimise võimaluste osas, lisaks on siin läheduse element, sest kasutan sõna „me“, mitte ei räägi ELi muutumisest üldiselt.

Kolmandas videos võtsime vaatluse alla ELi tuleviku. Koperdades esitatud avaküsimus puudutab ELi suuremaid õigusi ning seega on tegu kaugel ning spetsiifilise küsimusega keskmise vaataja jaoks: „Me oleme nüüd minevikust rääkinud, aga aga vaatame ka tulevikku. No esmalt siis, ee, mitte uute liitujate, vaid siis uute, mingite, ee maitea, õiguste või või või võimekuste osas. Eet, et millisena te-te näete seda seda muutust, nüüd, lähiajal? Paari aasta jooksul.“ Õige olnuks säärase

küsimuse uuesti esitamine, jättes sealt välja võimekused ja legitimatsiooni ning keskendudes uutele liitujatele. Õnneks liigun järgmise teema juurde pärast seda, kui Lobjakas on ELi institutsioonide legitiimsuse kohta ammendava vastuse andnud.

Selle debati eelviimaseks teemaks on Türgi liitumise võimalikkus (Lobjakas: „Mitte kunagi.“), mis pole ilmselt keskmisele Eesti vaatajale kuigi hingelähedane. Sekkun paari kiire täpsustava küsimusega („Ja siis, pärast Horvaatiat?“) ning debati lõpetame Ukraina ja Valgevene teemadel spekulatsioonides.

Kokkuvõtteks. See debatt on hea näide sellest, et kui saatejuhil puudub vajadus ekspertide räägitavat enese jaoks pidevalt tõlkida, on lihtsam debatti juhtida ja vestlusesse sekkuda. Ilmselt oli keskmisel vaatajal selle debatiga rohkem kokkupuutepunkte, kui eelmise debatiga, sest debati fookus oli osalt siiski Eesti liitumisel ELiga ja mitte ainult ELi laienemisel, mille käigus muuhulgas sai liikmeks ka Eesti. Paraku on teistes debattides domineerinud viimane, ELi keskne lähenemine.

Negatiivsena tuleb välja tuua puudulikke taustateadmisi ning kobamisi esitatud küsimusi. Nii nagu järgmise debati puhul, sai ka siin üks osalejatest vähem sõna. Mis puutub aga debatti, siis pigem oli taas tegu vestluspartneri täiendamisega. Kuna eksperdid kasutasid ohtralt narratiive ning sõnastasid keerulised teemad lihtsalt, oli selle debati juhtimine kõige nauditavam.

5.3 Euroala tuleviku teemalise debati analüüs

2012. aasta lõpus tuli Euroopa Ülemkogu alaline eesistuja Herman Van Rompuy välja plaaniga euroala tuleviku kohta. Kuna Eesti on kriisi käes kannatava euroala liige ning meie peamised kaubanduspartnerid on kas euroalas või sellega tugevalt põimunud, on teema suhteliselt oluline. Kui lisada majanduslikule aspektile ka suveräänsuse küsimus (näiteks eurovõlakirjade, reformlepingute või eelarvete koordineerimise kujul), on selge, et tegu on teemaga, millel on Eestile tugev mõju. Küsimus on aga selles, kuidas see teema „tädi Maalile“ mõistetavaks teha.

Debatiks valmistumisele eelnes tavaliselt läbirääkimine partneritega. Kui Euroopa Komisjoni Eesti esindus oli teemaga nõustunud, konsulteerisin Tanel Kerikmäega küsimuste ja osaliste osas. Et

Kerikmäel polnud kõnealuse debati ajal võimalik oma panust anda, konsulteerisin Euroopa Komisjoni Eesti esinduse teabevahetuse assistendi Erkki Bahovskiga. Näiteks soovitas Bahovski uurida, milline on seis poliitilise tahtega euroala riigikassa suhtes teistes euroala riikides, kuid nentis, et Eesti pole selles küsimuses oma seisukohta veel kujundanud.

Van Rompuy plaanis sisaldunud ja pärast 2014. aastat rakenduda võivat *shock-absorption functioni*, mille toimimist ja rahalist suurust polnud toona veel välja öeldud, ma debatis käsitlema ei hakanud. Samas kasutasin ära Bahovski vihje selle kohta, et kõnealuse plaaniga üritatakse teha ära 90ndatel justkui tegemata jäänud tööd.

Avaküsimus „Van Rompuy kavas seisab seisab pangaliidu esimene etapp, ehk et umbes 200 no peamiselt Prantsusmaa panga järelvalve suunamine Euroopa Keskpangale ning liikmesriikide eelarvete suurem koordineerimine. Palun rääkige sellest plaanist lähemalt.“ on mahult lai, sisult aga spetsiifiline ja vaatajalt eelteadmisi nõudev. Parem olnuks kasutada „avanarratiivi“, mis vastaks uudisväärtuste kriteeriumitele ehk looks seose tavakodaniku igapäevaelu ja Van Rompuy eelarveid ja keskpanku puudutavate ideede vahele. Tuues sisse paralleeli, siis ETV „Vabariigi kodanikel“ on ju saate alguses eraldi sissejuhatus, kus tutvustatakse saatekülalisi ning käsitletavat teemat. Selleks kasutatakse lisaks saatejuhi häälele ka infograafikat.

Kui võtta ette uudisväärtuse kriteeriumid Hennoste (2001) järgi, siis kõige olulisemaks peab ta mõju. Et euroala koosneb 17 riigist, siis mõjutab Van Rompuy plaan otseselt rohkem kui 300 miljonit inimest. Siiski tuleb lahendada läheduse aspekti puudutav ja siinkohal sobivad näiteks nii hoiuste tagamise fond kui ka see, et pankadelt suurema reservi nõudmine võib muuta tarbija jaoks laenu kallimaks.

Minnes tagasi debati juurde, näeme, et avaküsimusest valesti aru saades ja minu parandamise kõrval loetles Eesti Panga asepresident Madis Müller üles mitmed kava osad: pangandussektori poliitikate koordineerimine, pankade ühine järelvalve ja hoiuste tagamise fondi loomine. Kaks esimest ekspertdiskursuse näidet jäid tõlkimata ning täpsemalt küsisin esialgu vaid hoiuste kohta, sest see puudutab peaaegu iga vaatajat: „Ma-ma tooks korra nagu ee nagu ühe riigi tasandi sinna sisse – mis moodi see ühe riigi puhul see hoiustus.... hoiuste tagamine toimub ja miks see on oluline?“

Müller vastas taas ekspertdiskursusega, öeldes, et tegu finantsstabiilsuse meetmega, mille puhul on jõutud kokkuleppele, et kõigi Euroopa riikide standardid on ühtsed. Kuna EBSi õiguse ja avaliku halduse õppetooli juhataja Andres Tupits lisas, et „100 000 eurot on tagatud,“ siis formuleerin peegeldava tõlke: „Ehk et kui mul on arvel sada tuhat eurot, siis läheb pank pankrotti, minul jääb raha alles.“

Tupits lisas omalt poolt hübriiddiskursust, kus ta segas spetsiifilist terminoloogiat (*bank run*) ja narratiivi: „(...) põhjus, miks selle hoiuse tagamiseni mindi, oli see, et vältida selliseid asju, mille ingliskeelne termin on *bank run*. Mingisugune kuulujutt käib ringi, järgmine hetk, mis juhtub, on see, et pensionärid seisavad panga ukse taga rivis: „Palun mulle mu raha välja anda.“. Ka kõige likviidsem pank sellisel juhul sattub raskustesse, sest ta peab väga lühikese ajaga tegema rahaks oma pikaajalised varad.“

Sellele järgnesid mõlema eksperdi seletused fondi iseloomu ning rahvusvahelise panganduse kohta. Tupits tõi ekspertdiskursust kasutades välja, et kui pankade järelevalve liigub ELi tasandile, peab seda tegema ka hoiuste tagamine, kuid lisas ka tõlke: „(...) enamik nendest asjadest, mis praegu on riigipõhised, peavad samuti nii-öelda üks aste kõrgemale tulema.“

Edasi toimus debati asemel omavaheline täiendamine ning uute aspektide välja toomine. Fookus nihkus Van Rompuy plaanilt selleni, mis viis äratundmiseni, et euroalal on vaja senisest tõhusamat kontrolli (elike tõime välja põhjused, mille tagajärg Van Rompuy plaan on).

Küsimus „Aga kui me meenutame nagu seda kriitikat, mis tehti euroalale selle selle nigu vormimise eel või ajal, eet-et noh ma tooks niisuguse paralleeli, et me tegelikult tegeleme praegu nagu vigade, vigade parandusega?“ eeldab, et vaataja esiteks teab, et euroala on kritiseeritud ja teiseks teab, kuidas seda on tehtud – teisisõnu on tegu segadiskursusega. Ka Tupitsa vastus kätkes segadiskursust: tegelikult loodi paljud mehhanismid (näiteks pankade järelevalve, mille kohta tehti märke Maastrichti lepingu lisasse number neli) juba euroala loomise käigus ning probleemid tekkisid esiteks finantsturgude üleliigse optimismi (mis tingis riikidele odavamad laenuintressid) ja sellest initsieeritud väärade majanduspoliitika tõttu, mis viis omakorda Maastrichti leppes sisalduvate eelarvedefitsiidi piirangute rikkumiseni. Probleem oli selles, et saatejuhil oli väga palju uut infot (Tupitsa monoloog on keskmise ajaleheartikli mõõtu), mis pole tervikuna vajalik (montaažis oleks

võinud välja võtta euroalaga liitumise mõju Kreeka võlakirjade intressimääradele või lihtsalt vahele segada) ja mille haldamine käis üle jõu.

Teisalt esitas Tupits suurepärase narratiivi euroalal toimunu kohta: „Tolle aja lähenemine oli selline, et kui riik sattub raskustesse, siis on ta turujõudude meelevaldas, turujõud on need, mis hindavad selle riigi seisundit ja vastavalt siis selle riigi seisundile küsivad näiteks kõrgemat intressimäära sellele laenule, mida see riik tahab võtta. Mis juhtus, oli see, et keegi ei osanud ette näha finantssektori lühinägelikkust. Ehk kui vaadata näiteks USAd ja ELi, siis väljastpoolt paistavad justkui sarnased olevat. On 50 osariiki ja dollar, on noh, alguses 12-13, nüüd siis 17 ja on euro. Täitsa nagu kaksikud. Mis oli viga, milles see lühinägelikkus seisnes, oli see, et USAs on üks keskpank, üks valitsus, üks valuuta. Euroopas on nii öelda euroalal 17 valitsust, 17 eraldiseisvat eelarvet, föderaalne eelarve puudub, üks valuuta. Ehk see, mis Euroopas toimus, oli 17 riiki, üks valuuta, see mis USAs on, on üks riik, üks valuuta.“ Juhin tähelepanu lihtsusele, millega ta selgitab riigivõlakirjade intresside kujunemist ning ELi (euroala) ja USA erinevusi. Siiski võttis Tupitsa öeldu omapoolsete kommentaaridega kokku Eesti Panga asepresident Madis Müller ning video lühiduse huvides võinuks vaid sellega piirduda. Vaadates asja laiemalt, siis ilmselt sõltub juba kanalist ja formaadist, kas sääraseid pikemaid lõike kasutada tervikuna või peaks saatejuht eelnevalt öeldu ühe lausega kokku võtma või lihtsalt vahele segama.

Tulin Van Rompuy juurde tagasi **debati teises videos**: „Räägime liikmesriikide eelarvete suuremast koordineerimisest.“ Vaatajale oleks aidanud asja lähemale tuua väike konflikt ning näitlikustamine: „Kas ELi liikmesriikide eelarvete koordineerimine tähendab, et Eesti lapsetoetusi hakkab määrama mingi euroametnik - Pierre või Luigi?“ Olnuks debati sihtgrupp näiteks ettevõtjad, saanuksime keskenduda Euroopa föderaliseerumise mõjule näiteks Eesti maksupoliitikale. Vastajate seisukohast võinuks fookust kitsamaks seada ning uurida, mida liikmesriikide eelarvete koordineerimine Eesti jaoks tähendaks.

Eelarvete koordineerimine jooksis läbi ka avaküsimusest, kuid debati esimeses videos keskendusime muudele teemadele. Nüüd andis Tupits eksperdile omaselt põhjaliku vastuse, mis keskendus ajaloole ning tõi sisse ka võrdleva narratiivi Maastrichti kriteeriumide täitmise ning maratonijooksu ja joogipunktide vahel. Paraku jäid sisustamata need sammud, mida riigid astusid, et eurot kasutusele võtta ning ka see, mida teeb Kreeka praegu ELi või IMFi surve. Kuna räägitu mõistmiseks tuleb teada konteksti, on tegu tõlkimata ekspertdiskursusega. Tõlkimise asemel küsisin

kinnitavalt, aga väga halva lauseehitusega: „Aga samal ajal Eesti on eksole, noh, maraton on niivõrd-kuivõrd euroalasse pääsemisega on läbi, aga me endiselt pingutame, eksole.“

Riigi rahanduse ja spordi võrdlemise temalt läheb kõrvale Müller, kes tõi ekspertdiskursust kasutades sisse eelarvete koordineerimise: „tegelikult olid põhimõtted juba varem olemas“, „neid kriteeriume sisustada enda jaoks täpsemini või uuemini“, „me ei räägi ainult mitte nominaalsest eelarvepuudujäägist“, „arvesse võtta majanduse tsüklit ja räägitakse struktuurset puudujäägist“, „võiks tegelikult euroalal olla täiendav oma eelarve“.

Tupits tuli mulle siin taas appi ja asus vestluspartnerit tõlkima: „Aga samas see ELi ühine eelarve, selle eelmäng oli projektivõlakirjad või eurovõlakirjad ehk võimalus, et EL laenab turgudelt raha ja siis laenab selle hädas olevatele liikmesriikidele edasi. See iseenesest ei ole uus idee – Holland kasutas seda oma asumaade tarvis ehk skeemid kõik, mida ELis rakendatakse on tihtipeale sajandeid vanad, lihtsalt hästi ära unustatud vanad. Ja kui rääkida sellest, et EL oma eelarve kaudu hakkab liikmesriike mõjutama, siis me võime tuua ajaloolise paralleeli USAga, mis samuti alustas suhteliselt iseseisvate osariikidega ja föderaalvalitsus oli koordinatsioonikeskus. Ja põhjus, miks föderaalvalitsus tänaseks päevaks on selline jõuline struktuur, on see, et föderaalvalitsusel tänu sellele, et nad on nii piisavalt kesksed, või ütleme tol hetkel, kui osariigid raha vajasisid, föderaalvalitsusel oli see võimalus ja nad seda raha andsid, siis resultaat oli see, et keskvoim tugevnes ja tänasel päeval me räägime USAst sellises võtmes, nagu ta praegu on, ehk umbes samasugusest loogikast – laias plaanis – võib rääkida ka ELi puhul.“ Ma usun, et Tupitsa näited aitavad neid keerulisi teemasid uues valguses näha ning paralleelid võivad kergendada vaatajal nende keeruliste küsimuste mõistmist. Teisalt võinuksin ka ise mõne säärase mõttega lagedale tulla.

„Aga aga läheme edasi. Et, ee see mmm Rompuy kava näeb pärast 2014. aastat ette veel kohustuslikud reformlepingud. Eee mis asjad need on, mida see Eesti jaoks tähendab?“ – vahetasin sellega teemat ja kasutasin hübriiddiskursust. Küsimus polnud just õnnestunute killast, sest nagu Müller ütleb, on see „piisavalt sisustamata niuke uus idee“, mille puhul „valitsused võiksid sõlmida Euroopa institutsioonidega (...) konkreetsemaid plaanitavaid majandusreforme kirjeldavaid reaalseid kokkuleppeid“. Teisisõnu tegeleme siin materjaliga, mida iseloomustaks uudisväärtuste kategoorias ülim värskus, et mitte öelda, et tegu on veel liiga toore materjaliga ning selgitamise asemel tegeleme siin Nylundi (2011) järgi spekulatsioonimisega, kasutades lisaks veel ekspertdiskursust.

Kolmandat osa alustasin taas üsna spetsiifilisi eelteadmisi nõudvas toonis: „Et endine ELi Nõukogu õigusüksuse juht on leidnud, et kuna ELi praegune olukord pole jätkusuutlik ning aluslepingute muutmine ilmselt ei tule kõne alla, siis ainuvõimalik ee lähenemine on ikkagi kahekiiruselise Euroopa tekkimine. Kuidas te seda mõtet kommenteerite?“ Laia küsimuse vastused olid samuti laiad, minnes kahekiiruselisuse juurest Rahvasteliidu, legitimatsiooni ja ESMi vaidluseni Eestis (kuigi viimane läheb algsest teemast kõrvale, on see samas lähedane küsimus). Ilmselt oluks parem esmalt selgitada, et eelnevalt kirjeldatud suurem koostöö euroala riikide vahel tähendab suuremat integratsiooni ning uurida, millised on ekspertide seisukohad kahekiiruselise Euroopa osas.

Selle küsimuse puhul lõi Tupits vaidlustele ELi tuleviku üle ajaloolise konteksti, kirjeldades tähtsuse kaotanud Rahvasteliidu hääbumist. Paraku jätkas ta ekspertdiskursust kasutades erinevate ELi institutsioonide pädevuste kirjeldamist. Kuna terminoloogia oli minu jaoks võõras, rääkimata teemast, oli uut infot nii palju, et mingil hetkel ei suutnud ma seda enam hallata. Nagu näitab transkriptsioonide analüüs, oluks õige käitumine vahele segamine ja peegeldamine või täpsustava küsimuse küsimine.

Ekspertdiskursusega jätkas Müller: „Finantssektoris on vaja rohkem ühtseid poliitikaid, aga Eesti huvides on, et see ei toimuks laiema ühisturu arvelt,“ lisades, et „me muidugi ei peaks tagasi hoidma neid kiiremaid vajalikke arenguid, mis on puhtalt euroala tugevdamise jaoks tarvilikud.“ Kindlasti vajanuks täpsustamist Mülleri ebamäärane mõte „vajalikest arengutest“.

Kokkuvõtteks. Kui minna debati sisu juurde ja vaadata küsimuste-vastuste mahtusid, siis laia fookusega küsimustele („Et endine ELi Nõukogu õigusüksuse juht on leidnud, et kuna ELi praegune olukord pole jätkusuutlik ning aluslepingute muutmine ilmselt ei tule kõne alla, siis ainuvõimalik ee lähenemine on ikkagi kahekiiruselise Euroopa tekkimine. Kuidas te seda mõtet kommenteerite?“) tulid ka laiad vastused, millest mõni ulatus 400 sõnani. Sellist olukorda oleks aidanud vältida jõulisem sekkumine ning kitsam fookus või kiire täpsustus.

Nii nagu varasemalt, oli ka selle debati käigus küsimuste sõnastamine kohati probleem. Teisalt on siin tegu enamasti küsimustega, mida ma ei loe paberilt maha, näiteks: „Aga, kui me meenutame

nagu seda kriitikat, mis tehti euroalale selle selle nigu vormimise eel või ajal, eet-et noh ma tooks niisuguse paralleeli, et me tegelikult tegeleme praegu nagu vigade, vigade parandusega?“.

Üritan teemat lugejale lähemale tuua läbi hoiuste tagamise fondi, kuid õnneks suudavad eksperdid paremaid lahendusi pakkuda ajalooliste paralleelide või narratiivide kujul. Vastajaid juhtisin pigem vähe ning selle tulemuseks oli ka eelnevalt mainitud monoloog.

Tupits suutis eksperdina väga edukalt tõlkida oma mõtteid ajakirjanduslikku diskursusesse, kasutades selleks paralleele, narratiive ja näiteid ajaloost. Saatejuhina saan temalt kindlasti eeskuju võtta. Teisalt sai Müller Tupitsast märksa vähem rääkida ja minu roll oluks sellist ebaproportsionaalsust võimalust mööda leevendada.

Lisaks ekspertdiskursusele, mis väsitas ära saatejuhi, olid ka videod veebi omapära arvestades liiga pikad. Olukorda kergendas ühe debati jagamine teemade järgi kolmeks lühemaks videoks, kuid ka neid saanuks oluliselt lühendada. Vaatajate elu lihtsamaks tegemise huvides pidanuksin kasutama rohkem kokkuvõtteid ja peegeldusi, aga paraku läks kuulamine mingil hetkel üle kuulmiseks. Sellel on mitu põhjust: esiteks väsimine, sest debati salvestused on pikad ning teiseks uue info suur hulk. Oluline on siin tähele panna ka seda, et kui teemaga tegeleval ajakirjanikul võtab tõlkimine palju energiat, siis tavakodanikul on see veel keerulisem. Teisalt – kui pole paika pandud sihtgruppi, ei saa selle kohta teha ka kaugeleulatuvaid järeldusi.

Selle debati puhul pean õnnestumiseks külaliste valikut ja seda nii nende staatuse kui ka Tupitsa ekspertdiskursuse tõlkimise võime poolest. Ebaõnnestumiseks peaksin teemavalikut, sest käsitleda tuli aspekte, mille kohta polnud toona veel otsust tehtud. Liiga värske teema ning osalt sellest põhjustatud puudulik ettevalmistus tingisid suure hulga uut infot, mis tegi sekkumise ja kokkuvõtete tegemise keeruliseks. Olukorra võinuks lahendada saatejuhi pikemad tekstid ja parem ettevalmistus.

5.4 Debattide tüüpvead

Debattide transkriptsioonide põhjal oleksid tüüpilisemad debattide ajal tehtud vead järgmised.

1. Küsimuste maht on kohati liiga lai nii geograafilises, ajalises kui ka informatsioonilises mõttes.

Näited: „Räägime liikmesriikide eelarvete suuremast koordineerimisest.“, „Meenutame neid ammuseid aegu Eestis – kas siis ELiga liitumise eel oli ühiskonnas mingisuguseid, ee, tajuti mingeid ohte?“.

2. Kuna saatejuht ei sekku piisavalt, takerduvad eksperdid kohati tehnilistesse detailidesse või kõrvalteemadesse, mis raiskavad aega ja mille tulemusena hägustub debati fookus veelgi.

Näide: „Madis Müller: Finantssektoris on vaja rohkem ühtseid poliitikaid, aga Eesti huvides on, et see ei toimuks laiemal ühisturu arvelt, ehk siis kas või see finantssektori teemast rääkides, siis tegelikult Rootsi, kes on 27 liikmesriigi ühisturul meie jaoks väga oluline osa, see, et ta võib jääda kõrvale sellest ühtsest järelvalvest, et see mõnes mõttes sellest vaatenurgast on natuke meie jaoks probleem. Samas me muidugi ei peaks tagasi hoidma neid kiiremaid vajalikke arenguid, mis on puhtalt euroala tugevdamise jaoks tarvilikud.“

3. Ekspertdiskursus jääb täielikult või osaliselt ümbersõnastamata.

Näide: „Madis Müller: No see Van Rompuy plaan tegelikult sisaldas palju muud, et see ühine järelvalve, mis on tegelikult omakorda veel esimene etapp veel pisut laiemast pangandusliidust, me võime selle juurde tagasi tulla, et see on tõesti üks selline hästi konkreetne muudatus, mis Euroopa tasemel nüüd konkreetselt finantssektori jaoks on ellu viidamas. Eelkõige tähendab see Euroopa ja euroala liikmetest riikide jaoks siis pangandussektori suuremat niioelda poliitikate koordineerimist ja konkreetselt siis pankade ühist järelvalvet, aga sellele peaksid järgnema ka muud asjad, näiteks hoiuste tagamine peaks olema tulevikus pikema perspektiiviga vaadates Euroopas ühtne, läbi ühtse hoiuste tagamise fondi.“ Valisin öeldust välja hoiuste tagamise ning keskendusin järgmises küsimuses sellele, kuid poliitikate koordineerimise ning ühtse järelvalveni jõuti debati hilisemas faasis, aga suhteliselt pealiskaudselt.

4. Kasutan palju asesõnu, mis võib jälgimise keerukamaks teha.

Näited: „Ma küsin siis kohe vastu, et mis moodi see siis välja näeks?“.

5. Ma ei „tõlkinud“ keerulisi kohti.

Näide: „Aga tegelikult on küsimus rohkem ikkagi selles, kuidas me teineteist ühiselt distsiplineerime ja tagame, et neid kokkuleppeid ka täidetakse ja no reaalselt tänaseks on

ette nähtud mehhanismid, kus juhul, kui mitte ainult eelarvega üks valitsus käitub vastutustundetult, vaid ka majanduspoliitikat laiemalt ajab niiöelda tasakaalustamatult, siis selle jaoks on vastavad protsessid, mis lõpuks võivad jõuda konkreetsete trahvideni valitsuse jaoks, mida seni pole olnud. Tegelikult on see seniste põhimõtete jõulisem rakendamine, mis on ilmselt vajalik. Aga nüüd selles Van Rompuy aruandes, millest me oma juttu alustasime, siin on ka mõtteid sellest, et võiks minna veel kaugemale, et mitte ainult koordineerida rohkem üksikute riikide eelarvepoliitikat, vaid jõuda selleni, et võiks tegelikult euroalal olla täiendav oma eelarve.“ Kuna ma ei sekku ning ei küsi selgitust, siis jääb täpsustamata, mida täpsemalt mõeldakse kokkulepete, mehhanismide, protsesside, põhimõtete ja eelarvepoliitika koordineerimise all ning euroala eelarve teemal jätkab teine külaline.

6. Ma ei formuleerinud seisukohta käsitletaval teemal. Olukorras, kus mõlemad kutsutud eksperdid on samal nõul, annaks seisukoha evimine võimaluse ekspertidega debateerida ning seeläbi vestlust elavdada. See tähendaks ka aktiivsema rolli võtmist ehk mitte pelgalt küsimuste esitamisega piirdumist.
7. Ma ei sõnastanud huvidekonflikti poolte või vaadete vahel ega esitanud küsimust, kas mingit plaani, ideed või mõtet toetada või mitte.
8. Kohati asusin küsimuste küsimise asemel vestluspartneri rolli, esitades omi mõtteid käsitletaval teemal. Kui sellist lähenemist kasutada, siis võiks tegu olla intrigeeriva väitega, mis elavdaks vestlust.

Näide: „Aga, kui me meenutame nagu seda kriitikat, mis tehti euroalale selle selle nigu vormimise eel või ajal, eet-et, noh ma tooks niisuguse paralleeli, et me tegelikult tegeleme praegu nagu vigade, vigade parandusega.“

9. Kohati hakkasin kasutama intervjuerimisvõtteid.

Näide: „Madis Vaikmaa: Eesti riigieelarve on 2012. aastal 6,7 miljardit eurot. Kui suur on ELi eelarve aastateks 2014-2020?

Andres Kuningas: No ELi järgmise perioodi eelarves veel kokkulepet ei ole, aga ta tõenäoliselt jääb ühe triljoni euro lähedusse.

Vaikmaa: Kui me vaatame 27 riigi eelarveid, siis 27 riigi eelarved on 50 korda suuremad, kui see ELi eelarve selleks ajaks?

Kuningas: No päris 50 korda võibolla ei ole, aga jah, sinna lähedale küll. Aga samas on ka riikide endi eelarvetes palju selliseid kulusid, mida ELi eelarves ei ole.

Vaikmaa: Näiteks kaitsejõud, õpetajate palgad.

Kuningas: Jah.

Vaikmaa: Selle aasta Eesti riigieelarves on koos CO2 kvootide müügiga välistoetusi 18,78 protsenti. Mis on selle 18 protsendi sees, mis toetused?

Kuningas: Selle sees on Euroopa sotsiaalfond, regionaalfond, ühtekuuluvusfond, et eks need ole... samuti siis põllumajandustoetused, maaelu areng. Eks need olegi suunatud paljuskult investeringutele, olgu siis inimkapitali, infrastruktuuri ja laiemalt võttes Eesti konkurentsivõime suurendamiseks, kasvatamiseks.

Vaikmaa: Nii, aga nagu te ütlesite, eelarve ei ole veel kinnitatud. Mis saab siis, kui ei jõutagi kokkuleppele selle eelarve osas?

Kuningas: Kui kokkulepet ei tule, siis rakenduvad eelarved ühe aasta kaupa. See muudab mitmeaastase planeerimise raskeks.

Vaikmaa: Ehk me räägime investeringutest?“

Säärase olukorra põhjuseks oli esiteks teema mõttes ebaõnnestunud külaliste valik, mille tingis ajastuse tõttu välislähetuses olnud ekspertide suur hulk. Selle tulemusel tekkis olukord, kus kutsutud olid küll eksperdid oma valdkonnas, kuid neil polnud piisavalt kokkupuutepunkte või ei suutnud ma seda keskkonda luua ning debatt jäi pigem tagasihoidlikuks. Eelnevalt toodud intervjuu positiivseks küljeks loeksin siiski seda, et selle käigus sai ELi eelarve olemus veidi lahti räägitud. Lühikesed vastused andsid mulle ka suurema võimaluse vestlust juhtida.

Eelnevalt kirjeldatud probleeme saaks vältida järgmiste võtetega.

1. Tausta uurimiseks võib kasutada küll eksperdi abi, kuid mitte lõplike küsimuste, külaliste ja fookuse paika panemiseks. Eksperdi soovitusi võiks kasutada mingi teema puhul kõige olulisema probleemi leidmiseks ja illustreerivate näidete läbi arutamiseks.
2. Debati fookust tuleks arutada mõne kolleegiga, kes on vastavale teemale spetsialiseerunud.
3. Kriitiliselt tuleks üle vaadata saate pikkus, ülesehitus ja sihtgrupp ning need vajadusel uuesti paika panna.
4. Rohkem tuleb kasutada peegeldamist, katkestamist, näidete palumist ning fookuse kitsendamist.

5. Debatiks valmistudes peaks ajakirjanik kas või iseenda jaoks sõnastama debati eesmärgi, dilemma või fookuse, mitte pelgalt üldise teema.

Järeldused

Käesolev töö tugineb autoetnograafilisele lähenemisele ja Delfi Euroopa Liidu teemaliste debattide transkriptsioonide analüüsile. Kuna iseenda analüüsimine debattide tegemise eel ja ajal võimaldab kaardistada probleeme ja pädevusi, on sellest isikliku tööalase arengu seisukohast palju abi. Samas usun, et käesolev töö võib olla noorele ajakirjanikule ka enesekehtestamise vahend ehk alus, millele tuginedes öelda, et mingi (uus) ülesanne ületab olemasolevaid kompetentse ning pädevuse tõstmiseks ja seeläbi materjaliga toime tulemiseks on vaja mingi hulk mingit ressursi (näiteks aega).

Olukorras, kus traditsiooniliselt kirjasõna tootnud toimetuses on tekkimas tele- ja videoambitsioone, aitab minu töö kaardistada ka mõningaid videoproduktiooni puudutavaid probleeme ja seda just veebiportaali kontekstis. Teisisõnu tuleb audiovisuaalse sisu loomisel tähelepanu pöörata ettevalmistusteks kuluva aja hulga ja seda ajakirjaniku kõrval ka kaamerameeste (näiteks katteplaanide filmimise mõttes), võttejärgse montaaži või teabegraafika tegemise osas. Samuti annab töö väikese panuse veebis kasutatavate vestlusformaatide arendamiseks ja seda just planeerimise ja saate ülesehituse poole pealt.

Uurimisküsimused:

- 1. Kuidas debati formaadis tõlkida keeruline ekspertteema ajakirjanduslikku diskursusesse?**
- 2. Milline võiks olla moderaatori ehk ajakirjaniku roll ekspertdiskursusest tõlkimisel?**

Nagu transkriptsioonidest näha, on märksa lihtsam juhtida debatti, milles ekspertdiskursust ei kasutata. Ehkki teema oli mulle võõras ja uut informatsiooni palju, suutsin sellega sammu pidada ja vajadusel täpsustusi teha. Leian, et sellise olukorra põhjus seisnes külaliste poolt ajakirjandusliku diskursuse kasutamises ja nii ei pidanud ma ise infot enda jaoks tõlkima. Paraku polnud see nii mitmete teiste debattidega. Näiteks euroala tulevikku puudutavas debatis oli uut infot hulganisti ning kasutati ka ekspertdiskursust. Selle tulemusena tekkis info üleküllus ning debati juhtimine jäi tahaplaanile. Aga just siit koorubki välja eeltöö olulisus. Leian, et Delfi Euroopa Liidu teemalistele debattidele sarnanevat formaati kasutades ning võõrast teemat kajastades peab ajakirjanik hea lõpptulemuse huvides enesele selgeks tegema nii teema kui ka vastava terminoloogia. Usun, et nii on võimalik info üleküllust vältida ning seega säilitada kontroll debati üle. Et säärane eeltöö nõuab

aega, peab siin toimima koostöö ajakirjaniku ja organisatsiooni vahel.

Lisaks eelnevale tasub moderaatoril Delfi EL debattidele sarnanevat formaati kasutades mõelda ka järgmistele aspektidele.

1. Debatiks valmistudes võiks ajakirjanik kas või iseenda jaoks sõnastada debati eesmärgi, dilemma või fookuse, mitte pelgalt üldise teema.
2. Saatejuht peaks vajadusel suutma küsimuste fookust mahu mõttes kitsendada (näiteks aja, geograafia või vajaliku info hulga mõttes).
3. Saatejuht peaks sekkuma, kui on tarvis tõlkida ekspertdiskursust ajakirjanduslikku diskursusesse, esitada täpsustusi või küsimusi või juhtida eksperte kõrvalteemadelt taas debati algse fookuse juurde.
4. Ekspertdiskursuse tõlkimisel võib saatejuht kasutada peegeldusi, ümbersõnastusi ja kokkuvõtteid ning samuti on sobivad narratiivid.
5. Debati teemat, selle käsitlemise viisi või fookust paika pannes võiks arvestada uudisväärtustega. (Kuna Delfi ELi debattide puhul polnud sihtgrupp määratletud, on käesolevas töös rõhutatud lähedust eeldusel, et see võiks üldhuvi portaali keskmisele lugejale sobida.)

Eelnevalt nimetatuid töö mõttes keskne on ekspertdiskursuse tõlkimine. See on vajalik esiteks seetõttu, et keskmine vaataja ei pruugi olla kursis viimaste arengutega näiteks pangandusliidu küsimustes, rääkimata vastavast terminoloogiast, kuid vähemtähtis pole ka saatejuhti puudutav. Nagu transkriptsioonidest selgus, väsisin ma tõlkekoormuse suurenedes ja info ülekülluse tingimustes kiiresti ning sellel oli negatiivne mõju ka võimele juhtida saadet. Nii jäid esitamata täpsustavad küsimused või kokkuvõtted, mis võinuks vaataja jaoks eksperdi keerulise monoloogi lühidalt ja tabavalt kokku võtta.

3. Kuidas muuta *online*-vestlusformaat paremini jälgitavaks?

On oluline märkida, et Delfi Euroopa Liidu teemaliste debattide formaat ei ole sisseostetud valmis lahendus, vaid arenemisjärgus lähenemine internetis vestlussaate tootmisele. See tähendab paraku ka seda, et saate tegijad peavad töö käigus tuvastama probleeme ja üritama neile jooksvalt lahendusi leida. Kuna minu igapäevatöö on arvamugude tellimine, toimetamine ja kirjutamine, siis puutun pidevalt kokku ka lugude esitlemisega veebis. Sellelt pinnalt arendasin debattide tegemise käigus pidevalt edasi debattide lugude ülesehitust ja video ning kommenteeriva teksti esitamist. Kuna säärase videoformaadiga puutusin kokku esmakordselt ning debattide organiseerimine oli

ainuisikuliselt minu õlul, jäi paraku nõrgaks debattide videote sisuline arendamine. Soov mõista kitsaskohti ja neid parandada tingis ka käesoleva tööga alustamise.

Formaadiga seonduvate probleemide ennetamiseks võib kasutada Hargie (2011) lähenemist sisu tootmisele.

1. Piiritle sihtgrupp, millele oma sisu soovid toota. Selgita välja, mida auditoorium juba teab, mida võiks teada saada ning kui palju suudab õppida.
2. Et auditoorium mingist nähtusest aru saaks, tuleb see piiritleda ehk fookusseerida ning raamistada ehk luua sellele laiem kontekst.
3. Sündmuse toob lugeja jaoks lähemale narratiiv, kuid unustada ei saa ka uudisväärtuste kriteeriume.
4. Eksperte kaasates tuleb tähelepanu pöörata keelekasutusele, muutes sisu mõistetavaks lugejale, kes ei valda teema spetsiifilist terminoloogiat.
5. Ekspertdiskursuse tõlkimisel ajakirjanduslikku diskursusesse võiks abiks võtta illustreerivad materjalid näiteks infograafika kujul.

Minu jaoks on säärase punktide välja toomine oluline selle pärast, et hetkeks, mil saatejuht asub külalistelt küsimusi küsima, võiks formaati puudutav olla juba läbi mõeldud. Kui algaja ajakirjanik peab tegema uue saate, mille formaat pole paika loksunud, tuleb lisaks külalistelt küsitavale küsida ka formaati puudutavat. Tänu nimekirjale on osa sellest tööst juba ära tehtud ning keskenduda saab vastuste leidmisele. Usun, et ajalise surve all olles võib sellest abi olla.

Formaati puudutavad probleemid algasid debattide korraldamise aluseks olevas riigihankes määratlemata jäänud sihtgrupiga, mistõttu oli keeruline häälestada saate sisu, sest polnud teada, kellele ma saadet teen. Delfi defineerib end üldhuviportaalina, debati akadeemiline partner soovis asju näha pigem eksperdi vaatenurgast ning arvestada tuli ka Euroopa Komisjoni Eesti esindusega. Selle olukorra tõttu ei olnud minu ülesanne (minu arusaama kohaselt) otsida traditsioonilises mõttes uudist, vaid pigem tõlgendada mõnd Euroopa Liitu puudutavat aspekti. Selle tulenevalt olin tavapärasest avatum ekspertide kasutamise suhtes debattide külalistena, kuid mõnel juhul tõi see kaasa vajaduse tõlkida ekspertdiskursust ajakirjanduslikku diskursusesse.

Eelnevat arvesse võttes olnuks ilmselt efektiivsem suurte teemade asemel käsitleda väga konkreetseid lõike või segmente mingist nähtusest. Teine variant olnuks ekspertdiskursust kasutavate külaliste asemel eelistada eelneva ajakirjandustausta või suure meediakogemusega eksperte ehk valveallikad.

Kokkuvõte

Käesolev töö tugineb autoetnograafilisele lähenemisele ja tekstianalüüsile ning keskendub Delfi Euroopa Liidu teemaliste debattide ja nende eelnenud kohtumiste transkriptsioonidele.

Töö eesmärk on eneserefleksiooni kasutades tuvastada nõrku kohti debattide korralduses ja läbiviimises ning kaardistada saatejuhi tegevust keskendudes ekspertdiskursuse tõlkimisele ajakirjanduslikku diskursusesse.

Töö tulemused võib jagada kaheks, esiteks formaati ning teiseks autori kui ajakirjaniku eneserefleksiooni puudutav. Peamised formaadiga seonduvad aspektid käivad saate ettevalmistuse kohta, alates sihtgrupi, saate teema ja fookuse määratlemisest ning narratiivide ja illustratsioonide kasutamisest.

Oluline on ka see, et Delfi ELi teemaliste debattide formaat oli spetsiaalselt selleks puhuks välja töötatud lahendus, millel esines mõningaid olulisi puudujääke ning sestap näitavad transkriptsioonid ka seda, et kui ülesanne pole selgelt läbi mõeldud või määratletud, pole selle efektiivne täitmine võimalik. Säärast olukorda võinuks vältida see, kui ajakirjanik oleks määratlenud selgelt oma pädevused ja ülesanded.

Debattide ettevalmistuste ja salvestuste transkriptsioonide analüüsile tuginev eneserefleksioon näitas ettevalmistava faasi tähtsust. See avaldus nii teema kui ka vastava terminoloogia omandamise vajalikkuses, aga ka saatejuhi rolli puudutavas, kus ilmnis saatejuhi aktiivse sekkumise ja küsimuste mahu muutmise olulisus ning peegelduste, ümbersõnastuste ja kokkuvõtete kasutamise tähtsus.

Kuna veebi jaoks videodebattide tegemine on suhteliselt uus valdkond ning televisioonis kasutatavad formaadid ei pruugi veebis alati tööle hakata, tuleks teemat edasi uurida, keskendudes just internetile sobivate videoformaatide uurimisele.

Summary

A retrospective analysis of a journalist's work based on an online video debate format

This paper is based on autoethnographic approach and text analysis. It focuses on Delfi's debates on the European Union and the transcriptions from the meetings that took place beforehand.

The aim of this paper is to identify weak points in organising and holding debates, and to chart the moderator's actions, focusing on translating expert discourse to journalistic discourse.

The results of the paper can be divided into two parts: the results on the format and the results on the author's self-reflection as a journalist. The main aspects concerning the format focus on the preparations of the show, starting from defining the target audience, the subject and the focus of the show, and ending with using the narratives and the illustrations.

It is also important to note that the format of Delfi's EU-related debates was specifically defined for this purpose, so it had some substantial shortcomings. Hence, as the transcriptions also show, if the task has not been thoroughly thought out or specified it is impossible to be fulfilled effectively. This could have been avoided if the journalist had defined his competencies and tasks clearly and precisely.

The self-reflection based on the analysis of the transcriptions on the preparations and the recordings of the debates showed the importance of the preparatory phase. This could be seen in both the necessity of being familiar with the topic and acquiring the relevant vocabulary, and also in the importance of the role of the moderator; the significance of active intervention, changing the scope of questions, and using mirroring, rewording and summarising could be seen clearly.

As the video debate format is quite new in the World Wide Web and the formats used in television may not always be suitable this subject needs further research and evaluation, focusing on video formats specifically suitable for use on the Internet.

Kasutatud kirjandus

1. DELFI AS pakkumus Euroopa Liidu teemaliste debattide kajastamiseks. (2012)
2. Euroopa Komisjoni Esindus Eestis, URL (kasutatud veebruaris 2013) http://ec.europa.eu/eeesti/have_your_say/index_et.htm.
3. Albæk, E. (2011). The interaction between experts and journalists in news journalism. *Journalism*, 12(3): 336-348.
4. Patrona, M. (2012). Journalists on the news: The structured panel discussion as a form of broadcast talk. *Discourse Society*, 23: 145-162.
5. Kommunikatsiooni käsiraamat Kuidas oma sõnumit avalikustada?, URL (kasutatud veebruaris 2013) http://innomine.ee/wp/wp-content/uploads/2011/07/Sotsminn_komm_kr_vol2.pdf.
6. Ngunjiri, F. A., Hernandez, K.-A. C., Chang, H. (2010). Living Autoethnography: Connecting Life and Research. *Journal of Research Practise* 6 (1).
7. Harro, H. (2001). *Changing Journalistic Conventions in the Press. Empirical studies on daily newspapers under different political conditions in 20th century Estonia*, Oslo.
8. Eriksson, G. (2010). Politicians in celebrity talk show interviews: the narrativization of personal experiences. *Text & Talk* 30(5): 529–551.
9. Hutchby, I. (2011). Non-neutrality and argument in the hybrid political interview. *Discourse Studies*, (13): 349
10. Nylund, M. (2011). THE NEWS-GENERATING MACHINE: The reporter source-interview in television news production. *Journalism Practice*, 5(4): 478-491.
11. Nylund, M. (2003). Asking questions, making sound-bites: research reports, interviews and television news stories. *Discourse Studies*, 5(4): 517–533.
12. Lundell, A., Ekström, M. (2010) „Interview bites“ in television news production and presentation. *Journalism Practice*, 4(4): 476-491.
13. Torop, P. (2011). *Tõlge ja Kultuur*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
14. Hargie, O. (2011). *Skilled interpersonal communication*. Routledge.
15. Strenze, T. (2008). *Sotsioloogia alused*. Käsikirjaline loengukonspekt. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

16. Hennoste, T. (2001). *Uudise käsiraamat. Kuidas otsida, kirjutada, toimetada ja serveerida ajaleheuudist*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
17. „Vabariigi kodanikud“. URL (kasutatud aprillis 2013) <http://etv.err.ee/arhiiv.php?id=137961>.
18. „Foorum“. URL (kasutatud aprillis 2013) <http://etv.err.ee/arhiiv.php?id=137985>.
19. Christie, B., Collyer, J. (2008). Do video clips add more value than audio clips? Presenting industrial research and development results using multimedia. *Behaviour & Information Technology* 27(5): 395–405.

Lisa 1, autori ja Erkki Bahovski ettevalmistus euroala tuleviku teemaliseks debatiks

M: järgmine teema võiks olla euroala tulevik ja van Rompuy raport. Keda sa soovitaksid esinema?

B: Lobjakas juba oli... võib Kasekampi käest küsida, samas see on jälle Välispoliitika Instituut. Siis Viljar Veebel, aga ma ei tea, kas ta on Tallinnas, ma ei oska seda öelda.

M: Andrus Säälik rääkis väga vahvasti, aga ta on olnud juba

B: Kristjan Leppik, Andres Tupits. No Koppel oli ka...

M: Tupits, kus ta praegu töötab?

B: Ta töötab seal, kus Jõkski, Soirainenis. Ta oli enne keskpanga juures, ta teab finantsasja väga hästi.

M: ok, ma siis nendest valin kedagi välja. Või äkki keegi pankadest?

B: Hardo Pajula? Ta ei pruugi väga hea rääkija olla. Eesti Pangas Ardo Hansson – mine tea, äkki tuleb.

M: Nordeast, LHVst?

B: sa võid meilt ka uurida, Paavo Palk?

M: mis on teemad, mis peaksid olema selles debatis kindlasti käsitletud?

B: euroala tulevik?

M: jah.

B: mida ühtlustamine tähendab – seal on kuuikpakett, kaksikpakett. Rompuy pani ette, et liigutaks euroala riigikassa suunas, niiöelda *treasury*, mis ei ole ESM, mis on erakorraliste olukordade lahendamiseks. Aga *treasury* oleks nagu pidev. Võiks uurida ka seda, kui palju liikmesriikidel on poliitilist tahet selle poole liikuda. Eeldatavasti need pole väga populaarsed otsused ja loosungid valimiskampaania ajal.

M: anname võimu Brüsselisse! Mis Eesti seisukohad on?

B: Eesti toetab üldiselt tihendamist

M: ka seda konkreetset asja?

B: seda ma ei tea

M: üldiselt me oleme poolt, aga

B: kardan, et need asjad on nii värsked, et Eesti pole jõudnud seda seisukohta veel formuleerida

M: just. Aga kui me sõltume Euroopa käekäigust ja kui Rompuy plaan seda käekäiku soodustab, siis me oleme poolt

B: Eesti Euroopa Liidu poliitikas on määratud, et Eesti toetab tihendatud koostööd

M: aga euroala kui kahekiiruselise Euroopa nii öelda kiirem variant – mida sellest kontseptsioonist arvata?

B: küsida ka üldise teooria kohta. Põhimõtteliselt euroala tulevik tähendab ikkagi Eesti mudeli rakendamist – kärpemeetmed peavad viima majanduskasvule – kuidas see siis istub? See on ju tõesti antitees Krugmanile.

M: kas Eesti enda seisukohad on... see on see hetk, kus Eesti saab reaalselt muuta ajaloo käiku, meist, euroala liikmena, sõltub MIDAGI. Kas ma hindan seda üle või ala? Räägitakse ju Eesti otsuste võimustamisest, aga 27 liikmesriigi seast kostab meie hääl vaiksemalt, kui euroala liikmete seast.

B: Eesti teeb enamvähem kõik nii, nagu Saksamaa ütleb, ega siin väga palju võimalusi ei ole. Selles mõttes võid sa muidugi Lepassaare kutsuda rääkima. Tema oskab neid Eesti seisukohti kõige paremini öelda.

M: põhimõtteliselt... ikkagi Saksamaa ainuisikuliselt juhib euroala.

B: enamvähem

M: sinu hinnangul – on see mure või on see okei?

B: seda ja teist. Praegu on okei, sest Eesti seisukohad kattuvad Saksamaa omadega. Aga seal tekib see, et võim loovutatakse Brüsselile mingil momendil, aga mis saab siis, kui ühel hetkel ei meeldi enam Brüsselist tulevad otsused Eestile? Praegu on okei, aga pikemas perspektiivis – van Rompuy ettepanekutes räägitakse ajast pärast 2014.

M: no aga kui me jätkame praeguse eelarvepoliitikaga, kas seal saab väga palju midagi muud teha?

B: mõtle stsenaariumile, kus Merkel ei võida. Saksamaal tulevad võimule samasugused sotsiaaldemokraadid nagu Hollandi Prantsusmaal. Siis on kogu Eesti poliitika vastu taevast. Praegu jah, Merkel nagu võidaks ka praegu, küsitluste järgi. Aga mingil ajal võidavad sotsiaaldemokraadid ikkagi.

M: see on väga... see ei ole ju reaalne, et nad laseksid Euroopa pankrotti? Võtke kõik laenu ja...

B: no ma ei tea – vaadates seda, mis Prantsusmaal toimub... Kristjan Leppik oskab sellest paremini rääkida, aga kui inimesed põgenevad...

M: sa mõtled rikaste maksustamist

B: no ja. Hollandi on ka kärpekava välja kuulutanud, aga ta ei suuda minu meelest riiki normaalselt majandada.

M: ja millal see tagajärg väga nähtavaks saab.

B: räägivad, et väga vähe on aega. Siin on erinevad lähtekohad. Eestile on euroga liitumine või euro esmalt julgeolekuküsimus ja siis tuleb majandusküsimus. Pärast seda, kui Obama ei tunne Euroopa vastu nii suurt huvi, USA vähendab kohalolekut...

M: Vaikse ookeani ajastu...

B: jah, vajab Eesti liitlasi Euroopas. Praegu on selleks Saksamaa ja läbi euro on see ka õnnestunud. Eestil ei ole palju valikuvõimalusi. 2003 olid Eesti ja Saksamaa kardinaalselt erinevates leerides.

M: sa mõtled seda Euroopa haige mees, enne kui nad majandusreforme hakkasid tegema

B: jah, aga see oli siis, kui Iraagi sõda oli. Schröder ja Chirac olid Venemaaga ühel pool ja Eesti ja veel Ida-Euroopa riigid olid teisel pool. Suurbritannia oli ka Eestiga ühes leeris, Eesti oligi Suurbritanniale lähemal, praegu astub Eesti Suurbritanniast kogu aeg eemale.

M: Suurbritannia on euroskeptiline... Aga majanduspoliitiliselt oli Saksamaa 2000ndate alguses ka üsna kehvast seisust. Mis nad tegid siis?

B: Schröderi reformid, tööturu reformid olid. Need panid aluse Saksamaa praegusele majanduslikule heaolule.

M: aga kui sa võrdled neid Eesti omaga?

B: ma pole spetsialist, aga Eestis ei olegi vormitud tööturгу ja sotsiaalseid suhteid. Siin ei ole tugevaid ametiühinguid. Eestis on reformitud ainult rahandust, makse.

M: aga mingit tööjõu, tööturu seadust modifitseeriti.

B: ma ei usu, et sel oli nii suur mõju kui Saksamaal. Seal olid need väga põhjalikud.

M: mis see Rompuy plaan veel välja tõi?

B: ee... seal on see, et riigid peavad üksteist aitama, see on *shock absorbing mechanism*, et kui tekib kriis, siis võiks üks riik anda teisele abi. Ma olen sellest nii aru saanud.

M: ehk Eesti peaks maksma Hispaania töötute abiraha, no põhimõtteliselt.

B: no umbes jah, aga see sõltub olukorrast ja see pole alaline mehhanism, vaid vastavalt olukorrale. No ja Eesti ise võib saada ka abi siis.

M: aga mida see tähendab? Kui suur summa see on?

B: seda pole seal kirjas.

M: aga sisuliselt peaks see olema nagu ESM?

B: need on väiksemad asjad! ESM on siuke suur nagu. Seda summat ei ole seal öeldud, see vist sõltub täiesti olukorrast.

M: ehk on *ad-hoc* lahendus

B: jah

M: ja see on nagunii ideetasandil, et selle rakendamiseni...

B: see võtab aega, liikmesriigid peavad sellega nõustuma. Kuidas Eesti sellesse suhtub, ma ei tea.

M: aga see on jälle üks samm suurema koostöö, integreerumise suunas, kivikene föderatsiooni vundamendil?

B: põhimõtteliselt küll. Tehakse seda tööd, mis jäi 90ndatel ja nullindatel tegemata. Et sanktsioonid, mis olid ette nähtud kasvu- ja stabiilsus paktis, need automaatselt ei rakendunud

M: 2003, eks?

B: jah ja nüüd nad teevad seda kõike järele. Nad on avastanud selle, kui suures osas peab seda tegema. Stabiilsuse- ja kasvu pakt oli jah see, et komisjon tuli kokku ja siis vaatas ja otsustas, et kas tehakse midagi või mitte. Nüüd tulevad need automaatselt, aga noh, Kreeka kriis on paljastanud selle, kui palju sealt võib viilida ja nad tahavad seda muuta.

M: 2003. oli nii Prantsusmaal kui ka Saksamaal jama? Kreeka?

B: Kreeka ei olnud seal siis, aga olid märgid. Aga Iirimaa ja Portugal olid, aga nad ütlesid, et Prantsusmaa ja Saksamaa ka rikuvad, te ei saa meie vastu nüüd... ja oligi kõik.

M: ja see otsus, mis oli väga tore ja vahva...

B: see andis signaali ka teistele.

M: väga jube ikka tegelikult

B: aga kuidas me saame kindlad olla – no me ei saagi – et liikmesriigid ei nudi seda varianti maha ja praegu planeeritud automaatne asi ei muutu ka selliseks, et komisjon ennustab.

B: no ega me ei saagi tulevikku ette ennustada. Samas on see, et mingi plaan peab olema. Lihtsalt öelda, et meie siin midagi ei tee... see on ikka parem kui mitte midagi. Aga see eeldab seda, et liikmesriikide sees on poliitiline tahe ja asjad suudetakse valimiskampaaniast kõrvale jätta ja neid pähe määrada.

M: Sisepoliitika kõrvale jätta?

B: vaevalt, et see õnnestub kõrvale jätta, opositsioon ründab ju kohe

M: aga kui rõhutada kasu – Euroopa turg on stabiilsem, eeliseid ju on, või?

B: noh, nad viitavad sellele, et kärepeetmed jätavad inimesed sissetulekutest ilma

M: aga neid tegemata ei saa ka jätta, või?

B: noh, siin tulebki Krugmani majandusmudel mängu – Krugman ütleb, et tuleb rohkem tarbida, tuleb suurendada raha hulka. Aga küsimus on, mille arvelt. Ma kardan seda, et Euroopa poliitilistes ringkondades, vähemalt mõnes, ei saada ikka täpselt aru, kuhu on jõutud. Heaoluriik sellisel kujul ei tule tagasi, sest raha ei ole. Sellest ei saa Prantsuse sotsialistid ilmselt aru. Saksamaal on see asi teine, seal on see eelarvedistsipliin olnud rahvuslik dogma.

M: aga need numbrid on kõigil olemas. Millest seal on aru saada, mida seal on loota, et läheb üle või paremaks või juhtub ime?

B: nad tõlgendavad seda teistmoodi, et see raha on, see tuleb ära võtta pankadelt ja lihtsalt laiali jaotada. No see on selline lihtsustatud käsitlus.

M: teeme sotsialismi, jah?

B: sotsialism iseenesest, no õigel kujul, ei ole minu meelest sugugi paha mõte – kõik inimesed ei ole ühte moodi võimekad, sa pead nagu ühiskonna kooshoidmiseks midagi ära andma, muidu tekivad need probleemid, mis on Eestis.

M: esimene- teine Eesti?

B: jah, aga see ei tohi muutuda naeruväärseks. Selles mõttes, et sa maksustad inimesed, kes teenivad aastas miljoni või rohkem, et siis 75 protsenti maksumäära – see on absurdne, tõukad nagu ära.

M: see oli Cameron või kes see ütles, et Prantsusmaa miljonärid on *welcome*. Ei, see oli Boris Johnson, mis tekitas muidugi mõningat tormi.

B: Prantsusmaal on heaoluriik ajaloolistel põhjustel olnud tähtis. Kui Prantsusmaal tekivad liiga suured massid, mis on vaesuses ja näljas, siis tuleb revolutsioon, seda me oleme näinud mitu korda, sellega peab arvestama.

M: ja arvestades, et neil on streigikultuur ja ametiühingud ka muidugi

B: jah. Sellist Eesti liberaalset mudelit ei saa Prantsusmaa peal rakendada. Aga Hollandi on vindi ikka teisele poole üle keeranud.

M: Kreekas on sama moodi? Me võime tahta ja üritada neid kärpeid teha?

B: Kreekas on see, et seal tuli odavat laenu raha nii palju sisse, et see ei sundinud avalikku sektorit mingeid kärpeid tegema ja erasektorit ka mitte.

M: sa mõtled enne mulli?

B: Ja, enne mulli elas Kreeka laenudest ja ELi toetustest ja paistis, et rahal otsa ei tulegi.

M: aga mis seisud praegu on? Kärbivad endiselt?

B: nad on kuidagi hakkama saanud. Praegu on seis isegi hea, Kreeka mõistes. Ma saan aru, et üle kolme kuu on esimest korda jooksevkonto defitsiit on okei, inimesed ei tule enam nii palju tänavale. Hannes käis just Kreekas, rääkis. Et inimesed on tänavatel, aga inimesed on hakanud ära harjuma. Järgmine aasta pidi Kreekas muidugi hinnatõus tulema.

M: aga kui pikka aega see asi on õhus ja rahvas harjub, siis lõpuks...

B: noh oluline oleks see, et Kreeka majanduses tehtaks reformid, mis annaks kapitalismile õige värvi. See ei ole ju normaalne kapitalism, kus konkurentsi pole või sa ei pea pingutama, sest raha tuleb, voolab.

M: mõtled riigi omanduses ettevõtteid?

B: mõtlen ka eraettevõtteid. Hannes rääkis just, et inimesed ei viitsi pingutada selle pärast, et seal on need piirangud – taksode arv oli piiratud, siis nad said hinna kõrgeks ajada. Et noh, need majandussuhted nagu paika.

M: aga põhimõtteliselt Eesti on teinud 20 aastaga...

B: Eestil on olnud selles mõttes lihtne, et me pole midagi pidanud uutma. 1992 tuli Mart Laari valitsus, mis ütles eelarve tasakaalu! Nagu Muuli kirjutab, et Laari laual oli kaks paberikuhja. Ühes olid tulud, teises kulud. Kulude kuhi oli kõrgem, siis ta hakkas seda lihtsalt vähendama. Nii oligi. Eestil on olnud see traditsioon, selles mõttes, et see ongi olnud Eesti edu võti, et me pole pidanud

midagi põhimõtteliselt muutma. Kui seda olukorda üritada võrrelda Kreekaga, võiks ette kujutada, et Eesti peaks üleöö kehtestama heaoluriigi – kõrged maksud, toetused. See oleks täiesti vastupidine poliitilisele kultuurile, mida me oleme viljelenud.

M: ehk me oleks pidanud 1992. aastal tõmbama veel rohkem hinge kinni olematul eraettevõtlusel.

B: see loogika on teistsugune. Eesti ja teised Ida-Euroopa riigid ka – oli see ju – millest me ka Ahtoga rääkisime – selleks, et saada ELi tuli end reformida ja kiiresti. Seal ei saanud hakata heaoluriiki üles ehitada, sest see, arvati, et see tuleb hiljem. Et enne tuleb ära teha kiired reformid, et siis saada ELi. Kuna Eesti oli endine Nõukogude Liit, siis ta kartis kogu aeg seda, et ta jääb esimesest laienemisvoorust välja, seetõttu kiirustati nende reformidega. Ja selle pärast tuligi majandus nii liberaalne, lisaks ka see, et Laar oli väga parempoolne oli ikkagi ka see, et ees oli EL ja me ei saanud väga oodata. Selle pärast tuligi kohe kolhoosid kaotada, eraomandile üle minna, erastada.

M: ehk kehtestada uut süsteemi on lihtsam, kui vana muuta.

B: ja absoluutselt. Vanast, seal tekivad poliitilised grupeeringud, huvid, kes kõik on selle vastu, et seda muuta. 1992. ja 1991. aastal see oli null. Olid ainult kolhoosiesimehed, mingisugune grupp, aga nendel polnud väga palju poliitilist mõjuvõimu.

M: aga Euroopa heaoluriik kui selline – kas Eestil, arvestades meie poliitikat, on võimalik sinna järele jõuda?

B: sellel pole mõtet. Heaoluriik muutub ka, aga see tuleb kuidagi teistmoodi. Kodanike heaolu ei jõua riik enam ülal pidada. Maksumaksjate arv koguaeg väheneb, suhtes pensionäridega ja see ei tooda heaolu. Kuidagi teistmoodi tuleb need suhted ümber mängida. Eestil pole mõtet seda kopeerida.

M: samas kui me teame, et kasvavad arstide, õpetajate, politseinike palgad ja lastetoetused...

B: see on keeruline, siin tuleb vaadata ümber ka riigi tulud ja kulud. Kas siis Eesti peaks tõesti muutuma ehk natuke rohkem proteksionistlikumaks. Selles mõttes, et siin on arutatud, kas tõesti välismaa pankade kõik tulu peaks minema välja. See raha jääks kõik Eestisse või mingi osa sellest, siis oleks ju ka, et Eesti võidaks.

M: ja mitte vähe. See 400 miljonit kasumit on päris nagu... aga okei, need inimesed saavad siin palka ja tarbivad..

B: välisinvesteeringud on kahe teraga mõök – ühest küljest on hea, et nad on, nad annavad inimestele tööd. Samas on kogu aeg räägitud sellest, et on vaja oskustööjõudu ja inimestel on vaja juurde palka. Kui inimestele on palka juurde makstud, siis pole Eesti enam odava allhanke maa ja investeeringud lähevad mujale. Järelikult tuleb investeerimispoliitika ümber mängida, et meelitada siia inimesi või firmasid, kes on huvitatud oskustööjõust.

M: aga siis tuleb see oskustööjõud tekitada...

Lisa 2, euroala tuleviku teemalise debati transkriptsioon

V: - Vaikmaa,

T: - Tupits

M: - Müller

V: Van Rompuy kavas seisab seisab pangaliidu esimene etapp, ehk et umbes 200 no peamiselt Prantsusmaa panga järelvalve suunamine Euroopa Keskpangale ning liikmesriikide eelarvete suurem koordineerimine. Palun rääkige sellest plaanist lähemalt.

T: alustad ehk?

M: no see Van Rompuy plaan tegelikult sisaldas palju muud, et see ühine järelvalve, mis on tegelikult omakorda veel esimene etapp veel pisut laiemast pangandusliidust, me võime selle juurde tagasi tulla, et see on tõesti üks selline hästi konkreetne muudatus, mis Euroopa tasemel nüüd konkreetselt finantssektori jaoks on ellu viidamas. Eelkõige tähendab see Euroopa ja euroala liikmetest riikide jaoks siis pangandussektori suuremat niiöelda poliitikate koordineerimist ja konkreetselt siis pankade ühist järelvalvet, aga sellele peaksid järgnema ka muud asjad, näiteks hoiuste tagamine peaks olema tulevikus pikema perspektiiviga vaadates Euroopas ühtne läbi ühtse hoiuste tagamise fondi.

V: abb, ma-ma tooks korra nagu ee nagu ühe riigi tasandi sinna sisse – mis moodi see ühe riigi puhul see hoiustus.... hoiuste tagamine toimub ja miks see on oluline?

M: hoiuste tagamine on, kõigepealt, miks üldse hoiuseid tagatakse, on siis oluline finantsstabiilsuse meede, kus on jõutud Euroopas täna kokkuleppele, et tegelikult juba täna kõigi Euroopa riikide standardid on ühtsed. Ehk iga panga kliendi jaoks, vähemalt, siis...

T: ...sada tuhat eurot on tagatud

V: ehk et kui mul on arvel sada tuhat eurot, siis läheb pank pankrotti, minul jääb raha alles.

M: just, vähemalt üksikisikute jaoks, et see ei puuduta suuremaid ettevõtteid, aga üksikisikuna ei saa eeldada, et jaeklient suudab adekvaatselt hinnata ühe finantsinstitutsiooni riske, kogu see sektor on üles ehitatud usalduse peale, on oluline, et inimesed usaldaksid oma panku ja tõesti esimene sada tuhat eurot hoiuseid igas pangas, igale inimesele on riiklikult tagatud.

T: see on põhjus, miks selle hoiuse tagamiseni mindi, oli see, et vältida selliseid asju, mille ingliskeelne termin on *bank run*. Mingisugune kuulujutt käib ringi, järgmine hetk, mis juhtub, on see, et pensionärid seisavad panga ukse taga rivis, palun mulle mu raha välja anda. Ka kõige likviidsem pank sellisel juhul sattub raskustesse, sest ta peab väga lühikese ajaga tegema rahaks oma pikaajalised varad. Ja sellisel juhul, kui see panga hoiuste tagamise süsteem on püsti pandud nii, nagu ta praegu ELis on... hoiuste tagamise süsteemi eripära on see, et ta on iga riigi põhine, mis

tähendab seda, et Eesti pankades olevad hoiused on tagatud hoiuste tagamise fondis Eestis, sama asi toimub Leedus, Leedu tagatisefondi näol, iga riik on eraldi. See, millest Madis ennist rääkis on see, et nüüd, kui see järelvalve liigub samuti nende ELi tasandile, siis paratamatult peab kaasa tulema ka hoiuste tagamise skeem. Ehk senikaua, kui järelvalve oli riigipõhine, hoiuste tagamise fond võis samuti olla riigipõhine. Selleks, et oleks adekvaatne ülevaade finantssektori riskidest ja ütleme meetmed selleks, et neid riske maandada – kõik see, mis ütleme, enamik nendest asjadest, mis praegu on riigipõhised peavad samuti niiöelda üks aste kõrgemale tulema. M: et nüüd see Van Rompuy plaan tegelikult, see on üks asi, millest ta räägib. Põhimõtteliselt oleme suutnud kokku leppida, et 2014. aastast järelvalve läheb Euroopa, ee, euroalal vähemalt, ühtseks Euroopa Keskpanga kätte, et siis sellele vältimatult peavad järgnema ka muud sammud ja eesmärk on siis nende sammudega võimalikult kiiresti edasi liikuda.

T: üks sellistest asjadest, mis tingis selle ühtse panga järelvalve loomise ütleme võimaluse ESMist, Euroopa Stabiilsusmehhanismist, otse rahastada pankade päästmist, mis praegusel hetkel on võimatu, aga sellisel juhul, kui see järelvalveliste otsuste tegemine oleks Euroopa Keskpanga käes, siis ESMi võimalused, rahalised võimalused, tulla ja ütleme teha seda, mida varem tegid riigid, ütleme, probleem, näiteks piiriüleste pankade puhul on see, et kui üks pank tegutseb korraga mitmes riigis, siis üks ingliskeelne fraas, mida tavaliselt pangandusõiguse loengutes ma olek korranud, et *banks operate internationally, but they come home to die*. Ehk et pangad on oma tegevuses rahvusvahelised, aga kui midagi juhtub, siis probleemi lahendamine on alati selle järelvalveorgani ülesanne, kus see pank on registreeritud, mis tähendab seda, et kui on väikeriigis registreeritud pank, mis tegutseb üle maailma, siis surve sellele järelvalvele, surve maksumaksjale on tohutu.

V: me võime siin tuua ka konkreetse näite, vist?

T: ee, ma küll pidasin silmas rohkem Luksemburgi, aga kui tahta halba näidet tuua, siis Island.

V: mis, ee, mis ee, situatsioon seal praegu on ja ja kui kui nagu suur see põnts neile oli?

T: numbreid välja toomata, reputatsiooniline kahju oli vist isegi suurem, kui numbrid ise. Ehk mis juhtus oli see, et Islandi pangaseadustes oli lünk. Ehk seal oli võimalus, et pank, mis tegutseb Islandil tagab üksnes hoiuseid, mis on niiöelda Islandi residentide hoiused. Hoiused, mis avatakse väljaspool Islandit justkui sattusid halli tsooni. Mis tähendas seda, et kui kolm Islandi panka korraga pidid ukseid kinni panema, tänu finantskriisi algusele Ameerikas, siis Suurbritannia, Hollandi, Saksamaa hoiustajad olid situatsioonis, kus nad uskusid, et neil on kuni 100 000 eurot tagatud, reaalsuses seda ei olnud. Mis tähendas seda, et nendes riikides finantsjärelvalve asutused, riik sekkus ja astus niiöelda tegi selle sammu, mida oleks pidanud tegema Islandi valitsus ja maksis need rahad välja siis nendest rahadest, mida olid riiklikesse hoiuste tagamise fondidesse panustanud kohalikud pangad. Ja see debatt ütleme Island versus Suurbritannia, näiteks, läks mingil hetkel kuni niikaugele, et Suurbritannia ähvardas Islandit, et ta kasutab oma terrorismi vastu võitlemise seadusi

selleks, et Islandit sundida seda raha välja maksma.

M: Islandi olukord on muidugi teistsugune, kui mõnel euroala riigil. Ja no eks nad astusid muidugi üsna radikaalseid samme, siiaaani on kapitali vood Islandis kontrollitud, valuuta neil nõrgenes väga oluliselt selle kriisi tulemusel, aga tulles meie mõistes kodule lähemale, ehk euroala konteksti, siis näiteks Iirimaa olid samuti probleemid suuresti pangandussektorist alguse saanud või põhjustatud ja sama moodi täna Küprosel – me näeme, et neil on väga suur pangandussektor, nagu öeldud, väga põimunud ka Kreeka majandusega ja Küprose pangad on olnud aktiivsed Kreekas ja saanud sealt suuri kahjumeid.

V: ja kui ma ei eksi, siis Küpros on selle tõttu palunud abi või palumas või lubanud vähemasti

M: ütleme jah, et Küpros on üks riik, mis selgelt on täna ka probleemid ees, et neil ametlikult programmi veel ei ole, aga see on lihtsalt täpselt sama näide, et probleemid – ühelt poolt olid neil ka kodused, aga teiselt poolt ka Kreekast said nad oma löögi, aga nüüd lahendusi nendele on vaja konkreetselt otsida kodus ehk Küprosel.

V: aga, kui me meenutame nagu seda kriitikat, mis tehti euroalale selle selle nigu vormimise eel või ajal, eet-et noh ma tooks niisuguse paralleeli, et me tegelikult tegeleme praegu nagu vigade, vigade parandusega?

T: pigem ei, sest siis kui seda euroala loodi, siis väga paljud mehhanismid nähti juba ette. Näiteks see võimalus, et Euroopa Keskpank hakkab pangajärevalvet teostama. Selle üle vaieldi väga pikalt ja põhjalikult aastatel 1990, 91 ja säte selle kohale, et see võimalus on olemas Euroopa Keskpangal läks sisse Maastrichti lepingu ühte lisasse, ee, lisa number neli. Ehk ee, tol ajal mõeldi juba sellele, mis juhtub siis, kui asjad lähevad viltu. Tolle aja lähenemine oli selline, et kui riik sattub raskustesse, siis on ta turujõudude meelevaldas, turujõud on need, mis hindavad selle riigi seisundit ja vastavalt siis selle riigi seisundile küsivad näiteks kõrgemat intressimäära sellele laenule, mida see riik tahab võtta. Mis juhtus, oli see, et keegi ei osanud ette näha finantssektori ütleme, sellist lühinägelikkust ehk kui vaadata näiteks USA ja ELi, siis väljastpoolt paistavad justkui sarnased olevat. On 50 osariiki ja dollar, on noh, alguses 12-13, nüüd siis 17 ja on euro. Täitsa nagu kaksikud. Mis oli viga, milles see lühinägelikkus seisnes, oli see, et USAs on üks keskpank, üks valitsus, üks valuuta. Euroopas on niiöelda euroalal 17 valitsust, 17 eraldiseisvat eelarvet, föderaalne eelarve puudub, üks valuuta. Ehk see, mis Euroopas toimus, oli 17 riiki, üks valuuta, see mis USAs on, on üks riik, üks valuuta. Ehk see, mis finantsturgudel juhtus, oli see, et ütleme, sellised investeerimisotsused tehti selle pealt, et „ah, see on ju nagu Ameerika Ühendriigid“. Järelikult risk on see sama – me vaatame, mis Brüssel teeb ja kui kõik on kombes, siis me seda teeme. Ehk kui vaadata näiteks Kreeka võlakirjade intressimäärasid enne euroga ühinemist ja pärast euroga ühinemist ja mis juhtus ütleme pärast seda, kui no ütleme aasta siis võis olla 2009, ma pakun praegu peast, siis on selgelt näha, et see on ka teiste riikide puhul niimoodi, aga Kreeka puhul eriti

drastiline, et Kreeka saavutas aastal 2009 selle sama taseme, mis tal oli enne euroga liitumist. Ehk mingil hetkel, ühisraha sisseviimine tekitas turgudele sellise tohutu positiivse emotsiooni. Ehk väga palju usaldust osteti juba ette ära – et kui ühisraha sisse viiakse, siis need peavad olema samasugused.

M: jah, ma arvan, et see on kindlasti tõsi, et ühelt poolt finantsturgudel alahinnati riske, alahinnati seda, et tegelikult on siiski tegemist erinevate riikidega, erinevate valitsuste ja eelarvetega...

T: mis oli Maastrichti lepingu eel selge postulaat, et me jätkame samas vaimus, me kasutame sama valuutat. Täna päeva realiteet on see, et see kontseptsioon, seda finantsturud ei ostanud ära. Finantsturud ostsid mingisugust oma imidžit.

M: aga samas minnes siit edasi, ma arvan, et ei ole õige süüdistada finantsturge või investoreid, et nemad on need, kes üksinda midagi valesti tegid. See on tõsi – nad eksisid riskide hindamisel, aga teist pidi – ma arvan, et see sama usaldus, mis osaliselt ka siis usaldus, mis siis finantsturgudelt nende kõigi euroala valitsuste suhtes välja näidati, see võibolla ka uinutas valitsus ja tõesti arvatigi, et ka Itaalias ja Kreekas, et see ongi meie jaoks see õige raha hind. Ja sellest lähtuvalt tehti oma need eelarveplaan, viidi ellu majanduspoliitikat, lõpuks ei peetud kinni ka Maastrichti leppes kokku lepitud eelarvedefitsiidi piirangutest ja võlakoorem on tänaseks jõudnud juba palju kõrgemale tasemele keskmiselt, euroalal ka tervikuna. Selles mõttes – vigu on tehtud mitmel pool.

TEINE VIDEO

V: räägime liikmesriikide eelarvete suuremast koordineerimisest.

T: brittidel on üks suurepärane ütlemine, et *it takes two to tango*. Ega selle eelarvete koordineerimisega, põhimõtteliselt need mehhanismid, mida praegu rakendatakse, need olid olemas ka stabiilsuse- ja kasvupakti algfaasis ja mul on palju tuttavaid, kes on olnud selle Majandus- ja rahaliidu algetapi juures ja kes, kes, kes omavahelistes vestlustes on kinnitanud, et see algus oli suurepärane – riigid tõepoolest pingutasid, et eurot kasutusele võtta. Tehti reaalseid samme selleks, ütleme, kõik see, mida Kreeka teeb praegu niiöelda ELi või IMFi survele, tol hetkel kõik need, kes tahtsid esimeses ringis euroalasse pääseda, need tegid seda vabatahtlikult ja ütleme, see, ütleme, ta iseenesest oli hea, aga ta tekitas võibolla sellise, sellise momendi, et nüüd, kui me oleme finišisse jõudnud, siis me olemegi finišis, me võtame pudeli vett, eriti pärast pikemat maratonijooksu ja nüüd puhkame. Et ma arvan, et see võis olla see, mis juhtus.

V: aga samal ajal Eesti on eksole, noh, maraton on niivõrd-kuivõrd euroalasse pääsemisega on läbi, aga me endiselt pingutame, eksole.

T: no Eesti sattus sellisesse positsiooni, kus finišijoone ületamisel öeldi, et nüüd on teine ring veel. Ehk pudel küll anti, sest – kuidas see on – iga viies euro Eesti eelarves tuleb EList, et pudel veega

küll anti, aga öeldakse, et nüüd lähed veel teisele ringile.

M: et see on ainult joogipunkt...

V: et mõtlesime, et on finiš, aga tegelikult ei olnud.

M: eelarvetest rääkides, siis, tõesti võib öelda või see on täpne, et tegelikult olid põhimõtted juba varem olemas, aga siiski, kuivõrd ei ole suudetud neid rakendada, siis mida praegu sisuliselt üritatakse teha on, et ühelt poolt võibolla neid kriteeriume sisustada enda jaoks täpsemini või uuemini, uuema kogemuse põhjal. Et võibolla me ei räägi ainult mitte nominaalsest eelarvepuudujäägist, vaid proovime rohkem arvesse võtta majanduse tsüklit ja räägitakse struktuurset puudujäägist mingis kontekstis. Aga tegelikult on küsimus rohkem ikkagi selles, kuidas me teineteist ühiselt distsiplineerime ja tagame, et neid kokkuleppeid ka täidetakse ja no reaalselt tänaseks on ette nähtud mehhanismid, kus juhul, kui mitte ainult eelarvega üks valitsus käitub vastutustundetult, vaid ka majanduspoliitikat laiemalt ajab niiöelda tasakaalustamatult, siis selle jaoks on vastavad protsessid, mis lõpuks võivad jõuda konkreetsete trahvideni valitsuse jaoks, mida seni pole olnud. Tegelikult on see seniste põhimõtete jõulisem rakendamine, mis on ilmselt vajalik. Aga nüüd selles Van Rompuy aruandes, millest me oma juttu alustasime, siin on ka mõtteid sellest, et võiks minna veel kaugemale, et mitte ainult koordineerida rohkem üksikute riikide eelarvepoliitikat, vaid jõuda selleni, et võiks tegelikult euroalal olla täiendav oma eelarve. Nii et see on nüüd küll mõte, mis viimasel ülemkogul küll otseselt toetust ei leidnud, samas ta on tulevikuteemana siin sees ja see on minuarust juba põhimõtteliselt uus tase, mille puhul võib siiski küsida, et miks me seda teeme, kuidas me seda rahastame ja mida see täpselt kõigi riikide jaoks tähendab. See on nagu üsna põhimõtteline küsimus, kus täna ei ole selget ühist toetust ja ühist vastust.

T: aga samas see ELi ühine eelarve, selle eelmäng oli projektivõlakirjad või eurovõlakirjad ehk võimalus, et EL laenab turgudelt raha ja siis laenab selle hädas olevatele liikmesriikidele edasi. See iseenesest ei ole uus idee – Holland kasutas seda oma asumaade tarvis ehk skeemid kõik, mida ELis rakendatakse on tihtipeale sajandeid vanad, lihtsalt hästi ära unustatud vanad. Ja kui rääkida sellest, et EL oma eelarve kaudu hakkab liikmesriike mõjutama, siis me võime tuua ajaloolise paralleeli USAga, mis samuti alustas suhteliselt iseseisvate osariikidega ja föderaalvalitsus oli koordinatsioonikeskus ja põhjus miks föderaalvalitsus tänaseks päevaks on selline jõuline struktuur, on see, et föderaalvalitsusel tänu sellele, et nad on nii piisavalt kesksed, või ütleme tol hetkel, kui osariigid raha vajasisid föderaalvalitsusel oli see võimalus ja nad seda raha andsid, siis resultaat oli see, et keskvoim tugevnes ja tänasel päeval me räägime USAst sellises võtmes, nagu ta praegu on ehk umbes samasugust loogikat – laias plaanis – võib rääkida ka ELi puhul ehk kui me räägime ELi eelarvest, siis see eelarve peab põhinema mingisugustel eeldustel. Ta põhineb sellel, et järelikult on olemas ELi pädevused, mis võimaldavad selle eelarve suuremat kasutamist. Või et kui seda eelarvet

otsustatakse, siis jah kindlasti on seal oma roll Euroopa Parlamendil, nagu ta on praegu, aga milline saab olema selle eelarve üle otsustamisel nõukogu roll? Ehk kui praegu on liikmesriigid, kes, ütleme...

V: no see on legitiimsiooni küsimus nagu laiemalt, eksole

T: no seda küll

M: aga sa räägid siiski euroala kontekstis, mitte ELi

T: jah

V: aga aga läheme edasi. Et, ee see mmm Rompuy kava näeb pärast 2014. aastat ette veel kohustuslikud reformlepingud. Eee mis asjad need on, mida see Eesti jaoks tähendab?

M: see on ka üks võibolla sarnaselt euroala eelarvega võibolla piisavalt sisustamata niuke uus idee, et siis liikmesriikide valitsused võiksid sõlmida Euroopa institutsioonidega – ma saan aru, et eelkõige Euroopa Komisjoniga – konkreetsemaid plaanitavaid majandusreforme kirjeldavaid reaalseid kokkuleppeid ja selleks, et oleks motivatsiooni selliseid leppeid riigil alla kirjutada, peaks ka mingisugune präänik kaasnema. Ma saan aru, et idee on ühelt poolt seotud selle sama euroala eelarve ettepanekuga, et võibolla on just siis see eelarve, millest siis rahastada potentsiaalselt vajalikke toetusi nende reformide elluviimiseks. Et milliseid reforme me siis nende lepingute kaudu niiöelda ühiselt, läbi selle prääniku eelarvest siis toetama peaksime? Loomulikult reformid igas riigis, mis on kõige põletavamad võivad olla erinevad, aga mis on oluline on see, et eelkõige on need ikkagi konkreetse liikmesriigi enda huvides, et nad oma majanduse korda saaksid. Kui me nüüd teeme sellised lepingud, siis see peaks tähendama, et me toetame eelkõige algatusi, mis on mitte ainult konkreetse riigi, vaid siis ka euroala kui terviku huvides. Sest vastasel juhul on minu arvates raske selgitada, miks me peaksime euroala eelarvest selle lepinguga mingisuguse raha ette nägema. Ja neid vaidlusi, milline reform konkreetsetes riigis just sellist rolli võiks täita ja äkki mõnel riigil ei olegi midagi...

V: no nagu Eesti puhul? Vist ei ole vaja?

M: no ma arvan, et eks kindlasti Eestis on ka piisavalt asju, mida võiks kindlasti paremini teha, aga kuidagi seda niimoodi võrdselt seda eelarvet sellisel moel jagada, see saab ilmselt olema piisavalt keeruline ja seetõttu täna selgelt see mõte on veel toores ja ma päris hästi ei kujuta ette kuhu see lõpuks jõuda võiks.

KOLMAS OSA

V: Et endine ELi Nõukogu õigusüksuse juht on leidnud, et kuna ELi praegune olukord pole jätkusuutlik ning aluslepingute muutmine ilmselt ei tule kõne alla, siis ainuvõimalik ee lähenemine on ikkagi kahekiiruselise Euroopa tekkimine. Kuidas te seda mõtet kommenteerite?

M: praegu selgelt on näha, et kasvõi selle ühise pangandusjärelvalvega, või alustades finantssektorist, pangandusliidu teemadega, mis paratamatult jõuavad ka laiemalt riigi rahanduse juhtimiseni, siis euroala on küll minemas suurema integratsiooni teed kiiremini, kui ülejäänud 10 EL liikmesriiki. Tõsi küll, selle pangandusjärelvalve ja ühise mehhanismiga võivad ka liituda euroala välised riigid aga kuivõrd on Euroopa Keskpank see asutus, mis hakkab järelvalvet ellu viima, siis... ei ole võimalik seda päris samadel tingimustel eepakkuda ja loomulikult tekitab see siin probleeme, näiteks rootslased on väga kriitilised olnud. Selles mõttes on tõsi, et väga raske on edasi minna täpselt samas tempos ja samade initsiatiividega olukorras, kus rahaliidu liikmed on pisut teises olukorras. Ma ei tea, kas see on nüüd kaks kiirust või on meil siin erinevate kiirustega, rohkem erinevad osad lähevad.

T: neid kiiruseid võib isegi rohkem kui kaks olla. Iseenesest see kõik uus on hästi unustatud vana. Kui me vaatame rahvusvahelise õiguse ajalugu, siis Eesti teadupärast oli omal ajal Rahvasteliidu liige. Ja Rahvasteliit püsis ka peale Teist maailmasõda. Probleem Rahvasteliiduga oli see, et mõni riik, kes Rahvasteliitu ei kuulunud, nagu näiteks Nõukogude Liit, oli huvitatud sellest, et oleks selle kõrval mingisugune teine organisatsioon, kus neil oleks esiteks liikmelisus ja teiseks mõjuvõim. Ja Nõukogude Liidu liitlased Teises maailmasõjas olid ka seda meelt, mis päädis sellega, et loodi Ühinenud Rahvaste Organisatsioon selle kõrvale. Rahvasteliit ta vaikselt hääbus seal kõrval. Ehk noh, ma ei ütleks, et ELi areng umbes sellises suunas läheb aga, kui vaadata viimase viie aasta arengut, siis üha rohkem ja rohkem, siis euroala riigid noh, ütleme nii sisemistel, kui välistel põhjustel peavad oma tegevusi üksteisega koordineerima. Komisjoni roll formaalselt on jäänud samaks, sisuliselt on kasvanud, ee, nõukogu roll, ütleme, otsuste vastu võtmine Euroopa Liidu Nõukogus on muutunud komplitseerituks. Teemad, mis varem olid puhas siseriiklik pädevus on nüüd näiteks stabiilsusmehhanismi loomise lepinguga või siis stabiilsuse- ja kasvu... stabiilsuse ja tasakaalu juhtimise lepinguga... kuidas iganes selle eestikeelne nimi on, toodud niiõelda ELi nõukogu kõrvale ehk ministrid, kes küsimusi arutavad on samad, kes Euroopa Liidu Nõukogus, lihtsalt juriidiline formaat on selline, et Euroopa Liidu Nõukogu arutab küsimust, teeb pausi, siis alustab näiteks ESMi direktorite nõukogu, arutab mingit küsimust, teeb pausi, isikud jäävad samaks, juriidiline niiõelda peakate vahetub. Ehk mingil hetkel kindlasti, ütleme pikas perspektiivis me räägime sellest, et kuidagiviisi tuleb see praegune olukord viia sisse ELi aluslepingutesse, niiõelda tekitada normaalsed kontrollimehhanismid, demokraatlikud kontrollimehhanismid, näiteks kui vaadata Euroopa Parlamendi seisukohti siis nad on üha suuremat ja suuremat muret väljendanud selle eest, et, selle pärast, et nemad sellesse protsessi kaasatud ei olegi ja tahaksid samuti olla rohkem kaasatud. Kui me vaatame Euroopa Parlamendi reaktsiooni sellele, kas Euroopa Kesk pangale anda järelvalvepädevus või mitte, siis Euroopa Parlament on kõige föderaalsema meelelaadiga ELi institutsioon ja ütleme, asjaolu, et Euroopa Keskpank praegu raporteerib Euroopa

Parlamendile neli korda aastas, kui mu mälu mind ei peta, on regulaarsed sellised briifimised, no vaieldamatult idee, et Euroopa Keskpagale tuleb pädevusi juurde ja need pädevused tulevad liikmesriikidelt, no neile see kindlasti meeldib. Võibolla liikmesriikides on mingisugused teised mõtted.

M: finantssektoris on vaja rohkem ühtseid poliitikaid, aga Eesti huvides on, et see ei toimuks laiema ühisturu arvelt, ehk siis kas või see finantssektori teemast rääkides siis tegelikult Rootsi, kes on 27 liikmesriigi ühisturul meie jaoks väga oluline osa, see et ta võib jääda kõrvale sellest ühtsest järelvalvest, et see mõnes mõttes sellest vaatenurgast on natuke meie jaoks probleem. Samas me muidugi ei peaks tagasi hoidma neid kiiremaid vajalikke arenguid, mis on puhtalt euroala tugevdamise jaoks tarvilikud.

T: jah, nende arengute juures on muidugi see probleem, et kas ja kuidas tuleks säilitada demokraatiat Eestis. Ehk kui me räägime näiteks ESMist, siis ESMi kõige suurem probleem oli see, et meil oli kohtuvaidlus, ESMi teemaline debatt enne, kui niiöelda see debatt toimus riigikogus. Ehk tihti on niimoodi, et seda ELi teemalist debatti Eestis kas ei taheta või ei osata niiöelda arendada. Ehk väga paljud küsimused, miks näiteks ESMi oli vaja või mis oli see küsimus, mille õiguskantsler riigikohtus vaidlustas, et väga tihti inimesed ei saa aru, millest jutt käis. Et kõige tavalisem lähenemine on see, et meie Kreekale raha ei anna. Punkt. Samas, kui vaadata asju laiemalt, kui vaadata asju natuke ärilises perspektiivis, siis ilmselt on siin samasugune situatsioon, nagu ütleme laenu andjal ja laenu võtjal, küsimus sellest, kas saneerida ja tagada see, et ettevõtte pärast saneerimisprotsessi jätkab ja lõpuks maksab mingisuguse osa rahast tagasi või lasta pankrotti ja kaotada kõik. Või siis see, et kuidas tagada, et kui me midagi praegu teeme, kas see muutub pretsedendiks, kas see on hea või halb pretsedent? Ja kuidas sama asi, mida ütleme Euroopa tasemel arutatakse, ministrite tasemel, kuidas see kommunikeerida näiteks rahvuslikesse parlamentidesse, et parlamendis toimuks debatt, niiöelda kaalumine, kas tegemist on millegagi, mis on meile kasulik? Kui ta on kasulik, siis millises mõttes? Millised on need niiöelda kaalukeeled, mis peaks sundima seadusandjat andma heakskiitu ühele või teisele. Selle ESMi puhul asjaolu, mida ma enda ekspertarvamuses välja tõin, oli see, et riigid alati, ütleme, senikaua kuni EL ei ole föderatsioon, on ta selline liikmesriikide liit ehk liikmesriigid kauplevad seal oma suveräänsusega. Põhjus, miks EL pole riik, on see, et liikmesriigid on delegeerinud oma suveräänsuse ja jäävad selle peremeheks. Kui otsustusmehhanism on selline, et liikmesriigil puudub võimalus kaasa rääkida, siis peab olema mingisugune mehhanism, mis seda kompenseerib. Ja lähenemine sellistel puhkudel ongi see, et okei, kui me kaotame siin seda, siis mida me vastu saame? Kes tahab klassikalist näidet, siis Suurbritannia vastuseis Ühtse Euroopa Aktile, mis ootamatult murdis, sest Thatcher arvas, et kui me loome ühisturu, siis on see hea Briti majandusele. Ja sellest hetkest alates me saame rääkida, et toimus kvalifitseeritud häälteenamuse põhimõtete rakendumine nõukogus. Et sellist debatti oleks

tahtnud saada ka Eestis. Mitte seda, et nüüd on meil vaja, me oleme hädaohus ja nii edasi ja nii edasi. Et ütleme, seda, sellel debatil on selged rahalised mõõtmed, sellel debatil on selged poliitilised mõõtmed.

M: ma võtaksin jutuotsast kinni ja vaid möödaminnes sellest ESMi vaidlusest, et see on minumeelest näide sellest, kus ühelt poolt, nagu sa ütlesid, see debatt Eesti avalikkuses polnud päris sama küsimuse üle, mille üle vaidles riigikohus. Küsimus kohtu jaoks ja õiguskantsleri jaoks oli, et milline on õige otsustusmehhanism Eestis – kui suur peaks olema parlamendi kaasarááákimisõigus eelkõige

T: see peab kindlasti olema olema...

M: samas, kui avalik diskussioon võibolla pigem oli, et kas meil üldse vaja on ESMi laadset institutsiooni ja kas Eesti üldse peaks panustama. Ma arvan, et puht majanduslikult mõeldes, et millised institutsioonid ja sellist kriisijuhtimise võimalused peaksid euroalal olema olema, siis ma arvan, et on võimalik selgitada, et tõesti ESMi laadne institutsioon euroalale on vajalik ja Eesti peaks seda toetama. Ja loomulikult see otsustusmehhanism peaks piisavalt kaasama ka rahvuslikke parlamente, aga siit ma arvan, et üldisemate ELi teemalise debati juurde tulles, siis mulle tundub, et olemuslik probleem on võibolla see, et kui mõelda kõigi nende ettepanekute peale ja tulevikuvisionide peale, mida riigijuhid arutavad, siis need lähevad täna ikkagi juba nii kaugele, et mulle tundub, et keskmine, mitte ainult Eesti valija ja Eesti ühiskond ei ole võibolla jõudnud sinna sinna konsensusele, et me tegelikult peaksime oma suveräänsuse jagamisega ikkagi nii suuri samme astuma ja seetõttu minu meelest on väga ohtlik on tormata selliste ettepanekutega, kus me hakkame euroalal näiteks ühiseid võlakirju emiteerima ja tegelikult hakkame juba teiste riikide rahalisi kohustusi osaliselt jagama, kuigi me ei kontrolli lõpuni, mis, milliseid eelarve- ja majanduspoliitikat teised valitsused ellu viivad, ehk siis välja on käidud üsna põhimõttelisi ideid, mida võibolla riigijuhtide tasandil on võimalik kokku leppida, aga see on siiski ohtlik, kui minnakse palju kaugemale, kui on selline populaarne, niiõelda avalikkuse toetus kõigile nendele mõtetele.

Lisa 3, autori ning prof. Tanel Kerikmäe välja pakutud küsimused Euroopa Liidu tuleviku teemalise debati kohta

Autori poolt Ahto Lobjaka ja Erkki Bahovski debati jaoks välja pakutud küsimused:

1. Miks EL laienes (väärtused, Euroopa ühendamine jms)
2. Palju see Euroopa maksumaksjale maksma läks (ÜPP, ÜKP, kuritegevus)
3. Mis tulu vanad Euroopa riigid laienemisest said (tööjõud, suur turg)

4. Mis toimus laienemise eel kuluaarides? (NATO puhul oli Venemaal kindlasti suurem huvi, aga ELi puhul oli kindlasti ka midagi?)
5. Mida peeti Eestis toona ohtudeks? Kas need realiseerusid? (ei saa EList välja astuda, üle jõu käivad euronormid)
6. Kes võitis laienemisest kõige rohkem?
7. Mis saab Türgist?
8. Kes on järgmine ELiga liituja?
9. Mis saab Venemaast? Viisavabadus? ELi liige? NATO liige?

Tanel Kerikmäe välja pakutud küsimused:

1. Kas liitumisel on ka piirid?
2. Kas mõni riik ei ole õigustanud liitumist?
3. Kas tingimused Horvaatiale on täna samad mis omal ajal Eestile?
4. Kas oma liitumisläbirääkimistel olime liiga paindlikud ja järeleandlikud, kellel on kõige enam erandeid liitumislepingus?
5. Kas Eesti olukord ELis on peale liitumislepingu sõlmimist oluliselt muutunud kohustuste osas?

Lisa 4, Euroopa Liidu tuleviku teemalise debati transkriptsioon

M: mis moodi nägi välja see ajaline raamistik, mille tulemusena Eesti sai ELi liikmeks.

B: põhimõtteliselt me võime minna ikkagi selleni, kui Eesti muutus ise rahvusvahelise õiguse subjektiks, ehk taasiseseisvumiseni 1991. aastal, aga... 2003 oli referendum ELiga ühinemise küsimuses ja 2004 sai siis Eesti ELi liikmeks, need on sellised üldised daatumid.

A: ELi pääsemine, tegelikult, kui teda võtta natuke abstraktsemal tasandil, mitte ainult aastatega, on osa protsessist, mis algas natuke varem, kui me taasiseseisvusime ehk formaalselt siis saime enda sihiseadmised riigina välja öelda. Need olid olemas ka varem, see struktuur, mis paika pandi, see ideoloogia ja mõtteviis ja mentaliteet, eks, olid juba olemas enne augustit 1991.

M: Ja, tegelt need ulatuvad ju tagasi Esimese vabariigi aega.

A: seda enam. Iseküsimus on see, eks, et seda tehti vastu survet, teatud kontekstis ja siin ongi küsimus teatud kulssidest. Selge on see, et siin on nagu kaks faasi. Esimene on see, mis juhtus kohe pärast raudse eesriide kukkumist ülejäänud Ida-Euroopas, mis oli nagu meist varasem, eks. Siis

tekkis kohe päevakorda Lääne-Euroopa jaoks – mis edasi? Nüüd ELi sellesse DNAsse on algusest peale, 52, 57 lepetest on kirjutatud sisse see printsiip, et tegemist on euroopalise projektiga ja ütleme nüüd pärast aastat 89-91, arvestades seda tausta, oli selge, et ajaloo kaal, ajaloo inerts oli nende poolel, kes tulid idast. See ei olnud populaarne idee – oli seal küll ja küll mehi, kes rääkisid mingisugusest Euroopa külast, näiteks – see kõlab paremini prantsuse keeles – nagu Jaques Delors, kes arvas, et on võimalik teha selline erinevate hoonete ja suurusega küla, kus siis oleks oma nurk ka idaeurooplastele.

M: mis moodi see oleks väljendunud?

A: tal ei olnud väga täpset noh sellist institutsioonilist arhitektuuri, ta oli lihtsalt üks nendest ideedest, aga tal oli ikkagi see „eeskoja“ printsiip. Et on EL ja siis on „eeskoda“. Aga nagu ma ütlesin, siis ajaloo kaal või momentum või inerts või kuidas seda eesti keeles paremini öelda, oli muidugi nende poolt, kes algusest peale olid ELi näinud üle-euroopalise projektina, kuhu siis tuleb sisse lasta kõik, kes on selleks valmis ja aastal 1993 siis formaliseeriti see tegelikult ära esimese tähtsa Kopenhaageni tippkohtumisega – seekord küll juunikuus, kui ma ei eksi – kus pandi paika need väga kuulsad või kurikuulsad Kopenhaageni kriteeriumid, millest sai niiöelda majakas laienemisprotsessi suunamisel. Majanduslik, poliitiline valmisolek, enda integratsioonivõime iga kandidaadi puhul ning neljandaks ELi absorbeerimis või vastuvõtuvõime. Palju võetakse esimeses laines Ida-Euroopast sisse? See oli keeruline teema muidugi. 1997 oli see Luxembourgi tippkohtumise otsus väga vastuoluline, kuna seal jaotati Ida-Euroopa või selle laine kandidaadid kaheks. Eesti võeti ainsa eksnõukogude liidu riigi ja ainsa Baltikumi riigina samasse punkti niiöelda koos Poola, Tšehhi ja seal Ungari ja nii edasi...

M: mis oli selle põhjus, kuidas see meil õnnestus?

A: üks dimensioon oli see, et kas tuleb „suur pauk“ või tuleb selline väike riburadapidi teenetele ja toimetulekule vastav selline „mõistlik“ laienemine. Ja nagu me teame, prevaleeris siis selle *big bangi* või „suure paugu“ idee ja sisse said esimese lainega kümme riiki. Teine ja meie jaoks olulisem oli see, kas võetakse sisse ka keegi nõukogude liidust, eksnõukogude liidust ja siis noh, reaalselt Baltikumist või ei võeta. Ja see, et tehti vahet Eesti ja Läti ja Leedu vahel ehk Eesti sai esimesse lainesse läbirääkijana, läbirääkimistele ja Läti ja Leedu ei saanud, te võite ette kujutada, oli tollel hetkel ääretult suure psühholoogilise tähendusega nii Tallinna kui ka Riia ja Vilniuse jaoks, eks.

B: no alguses hakati rääkima, et see protsess on suhteliselt tehniline ja apoliitiline, et võetakse riigid sellises järjekorras, kes on valmis, kes täidavad Kopenhaageni kriteeriumid ja kes on valmis, see siis ühineb. Siis saadi aru, et see mudel ei ole väga reaalne...

M: miks?

B: selle pärast, et seal tekkis see oht, et Poola ei pruugi kõiki neid kriteeriume täita. Poola on lihtsalt

nii suur riik, et seda ei saa ignoreerida, et tekib nagu kummaline poliitiline olukord, et võetakse mingid väiksemad riigid ja Poolat ei võeta. Et ja no Varssavi sai ise ka sellest aru ja ma saan ka Varssavist aru, selles mõttes, et suurt riiki on alati keerulisem reformida ja Poola tegi ikkagi jõupingutusi, et liitumiskutset saada.

M: ma vahepeal hüppan Läti ja Leedu juurde, et mis neil oli nii palju halvemini, et neid sinna esimesse lainesse ei võetud? Võrreldes Eestiga?

B: seal ei olnud sellist nii tugevat poliitilist tahet selle taga, et kui Eestis oli ikkagi peaaegu kõik valitsused olid võtnud selle ELiga ühinemise enda südameasjaks, siis Lätis ja Leedus sellist tahet nii palju ei olnud. See tahe tuli võibolla tõesti siis, pärast seda kui Eesti sai liitumiskutse, siis hakkas see võrdlus Eestiga, siis hakkas see, et üritati neid liitumiskõneluste peatükke sulgeda väga kiiresti, sest me peame meenutama seda, et Läti ja Leedu hakkasid liitumiskõnelusi pidama hiljem Eestist, aga ühinesid kõik samal ajal. Mis tähendab seda, et Läti ja Leedu pidasid liitumiskõnelusi palju kiiremas tempos kui meie.

A: Eesti oli võtnud 90ndate alguses vastu otsuse, et EL on tõenäoliselt lihtsam sihtmärk meile, kui NATO. Tahtsime mõlemat, muidugi NATOt isegi rohkem, kui me mäletame 90ndaid – kes meist mäletab, eks – NATO on ikkagi see kõva julgeolek EL oli pehme julgeolek, aga me tegime sellise ratsionaalse kalkulatsiooni, valisime ELi ja panustasime sellele. Leedu oli meiega täpselt vastupidises situatsioonis. Nemad otsustasid 90date keskel, et NATO on neile millegipärast arvasid, et NATO on võimalik, NATOsse esimese lainega sisse saada ja jätsid ELi teema nagu kõrvale. Läti oli seal kusagil vahepeal. Eesti valik, tuli välja, oli ajalooliselt õige. Aga jällegi, mina tahaksin rõhutada seda, et tegemist ei olnud ainult sellega, mida Eesti tegi, vaid tegemist oli välise otsusega ja suur roll oli siin Saksamaal ennekõike. Siin on igasuguseid ajalugusid võib kirjutada sellest, aga oli meil siin saksa diplomaate, kes suhtusid väga hästi Eestisse ja aitasid kaasa sellele, et Berliinis Eesti oli pidevalt pildil ja Berliin otsustas mingil hetkel, et okei, võtame siis ühe eksnõukogude liidu riigi ja teeme selleks riigiks Eesti.

M: ehk praktiliselt üks inimene oli see...?

A: ei, siin oli kindlasti oma roll sellel, et Eesti oli Soome ja Rootsi suhtes väga heas asendis geograafiliselt, meile tuli kohe alguses sisse rohujuureinvesteeringuid. See muutumisprotsess oli selle võrra palju efektiivsem, kiirem, meil oli poliitiline muutus palju selgem, kui kusagil mujal. 92. aastal meil olid noored juhid, nii edasi, lihtsam oli *interface*'ida läänega, aga ma rõhutan seda, et Saksamaa oli ikkagi üks nendest kolmest pealinnast, kus see asi tegelikult ära otsustati.

M: ja ülejäänud kaks on?

A: Pariis ja London.

B: no ja mingil määral on ka Washingtoni mõju, sest on ju ka avaldatud arvamust, et Eesti liitumiskõnelustele kutsumine esimeste hulgas oli teatud mõttes kompensatsioon, diil USAga selle

eest, et NATO Madridi tippkohtumisel Baltimaid veel NATOga liitumiskõnelustele ei kutsutud. Madridi alusdokumendis oli Baltimaid küll mainitud, aga põhimõttelise kutse said siis Poola, Ungari ja Tšehhi. Ja et seda kompenseerida ja anda signaale Euroopale ja ka Venemaale, et Baltimaid ehk siis endise nõukogude liidu osi ei ole unustatud, tuleb vähemalt üks neist siis kutsuda ELiga peetavatele kõnelustele.

M: kui me vaatame neid liitumiskõnelusi, siis nagu te enne ütlesite, Läti, Leedu alustasid hiljem, aga said meiega samal ajal ELi liikmeteks, tähendab – nad läbisid kõnelused kiiremini – kas Eestil oli tänu selle protsessi pikkusele mingeid eeliseid? Kas me saime paremaid tingimusi? Kuidas sellega on?

A: Leedu sai kõige parema niiöelda *per capita* diili ehk siis inimese kohta kõige rohkem raha selles 2004. aasta paketi.

M: aga see tähendab ka seda, et neil oli seda kõige rohkem vaja?

A: no sisuliselt võib olla tõesti. Teiseks Lätil ja Leedul oli muidugi poliitiliselt tohutu stiimul meile järgi jõuda, aga oli olemas ka – tänaseks unustatud – rahanduslik stiimul, eelarveline stiimul. Nendes esialgsetes kalkulatsioonides, mis tehti 97. aasta paiku, kui see otsus tehti ära, et kuus tükki võetakse vastu, nähti nendele kuuele tulevikus ette umbes viis korda rohkem raha kui järgmisele viiele, ehk siis meie, kui me oleksime saanud tõesti esimestena sisse, siis meie edu oleks geomeetrilises progressioonis ennast suurendanud teiste ees. Kolmas faktor on, mis nende kasuks töötas, oli see, et kõik mis meie poolt oli läbi räägitud, oli nende poolt lihtsam üle võtta.

M: päris huvitav, et mis see oleks siis endaga kaasa toonud hiljem, kui Eesti oleks niivõrd palju toetusi ja niivõrd palju varem sisse.

A: meil on siin täna president, kes ütles välisministrina - ma olin ise Brüsselis selleks ajaks juba, läbirääkimiste aegu, kus tegelikult olid ka Läti ja Leedu olid selles *big bangis* sees – aga Ilves, ma mäletan, ütles mingi küsimuse vastuseks, et Eesti on valmis looma Schengeni piiri Läti piirile. Me olime täiesti valmis selleks, ütleme nii, et midagi tagasi meid ei hoidnud.

B: need olid ebanugavad valikud, et see Schengeni piir tuli teha ka Poola puhul Ukrainaga, mis oli selline suhteliselt lõtv piir ja arvestades seda ajalugu, kus siis Lääne-Ukraina oli olnud varem Poola, et sellised riskid valikud olid jah.

M: kuidas jagada Euroopat. TAAS.

B: ei mitte jagada

A: hullem veel, kuidas lasta Ida-Euroopal ise ennast jagada – eriti sadistlik!

M: me siin rääkisime nendest toetustest. Kui me nüüd vaatame seda liitumist, ee, kui palju on see läinud Euroopa maksumaksjale maksma? Ma mõtlen siis ühtne põllumajanduspoliitika ja ühtekuuluvuspoliitika...

A: tahad numbrit? 80 miljardit. Esimene eelarveperiood.

B: teine külg on see, et laienemisest on EL ka võitnud...

M: ühisturg?

B: ühisturg, investeeringuid ja ekspordivõimalusi, siis ju komisjon on teinud siin uuringuid paari aasta tagant, mis on näidanud, et üldisele majandusele on laienemise mõju olnud positiivne. Ja kui me räägime siin üleilmsest kontekstist, siis kui räägime siin suurjõudude tõusust, lisaks USAle Hiina, Jaapan, India, Brasiilia, siis kujutage ette olukorda, et praegu ELis oleks viisteist liiget või 12 liiget, et kus see EL siis praegu oleks.

A: ma lisaksin ühe sellise natuke võibolla krutskiga vaatepunkti, et kui ma ei eksi, siis see number, mida põrgatatakse laienemise algusest peale on see, et laienemisega sai 1,5 protsenti toonane EL SKTd juurde. Mul tuleb meelde, et päev või kaks tagasi ütles keegi kusagil, et kui panna siseturg käima nii, nagu Eesti seda tahaks, oleks kohe ELi SKT võit neli protsenti.

M: ma küsin siis kohe vastu, et mis moodi see siis välja näeks?

A: kaotada ära veel reaalselt olemas olevad piirangud teenuste sektoris, digitaalkaubanduses... siin on palju asju. Eesti on selles mõttes väga eesrindlik, me tahaks vabakaubandust, eks. Aga mida ma üritan öelda on see, et neli protsenti saaks sealt ja laienemine tõi 1,5 protsenti, et kui panna need asjad teise perspektiivi, siis majanduslik argument on suhteliselt nõrk. Aga tugevam argument – nagu ütles Erkki – see geopoliitiline, globaalne. Ärgem unustagem, miks Poola pidi olema sees esimeses laines igal juhul, see *big bang* pidi tulema sõltumata sellest, et Poola üritas, Poola põllumajandus oli üks suuremaid valulapsi ja nii edasi, oli see, et muidu oleksid jäänud sotid Venemaaga ELil tegemata. Ja oleks saanud väga, noh, ütleme julgeolekupoliitiliselt küsitav situatsioon idapiiril, kui Poolat poleks sisse võetud. Märk Venemaale – näed, et Poola on jälle mingisuguse kahe vahel, see kõik oleks nõrgendanud kogu seda üritust mõõtmalt.

TEINE OSA

M: meenutame neid ammuseid aegu Eestis – kas siis ELiga liitumise eel oli ühiskonnas mingisuguseid, ee, tajuti mingeid ohte?

B: ei no nendest ohtudest räägiti, noh, osa neist, tundub, et oli nagu väljamõeldud, osa oli nagu kantud ka sellisest tõsisest murest, noh, põhiline, millest räägiti – nagu ikka – enne mistahes, peaaegu mistahes riigi liitumist ELiga, oli see võimalik suveräänsuse kadu ja noh, teine, kuna Eesti on nii väike ja meie ajalugu ja kultuuri arvestades, siis Eesti identiteet ja kultuur ja keel võib kuidagi sattuda löögi alla, et need olid kaks põhimuret ja noh, siis veel võibolla see kolmas mure, mis on praegu jätkuvalt päevakorral on see, et kuna Eesti majandus oli ja on ka praegu väga liberaalne, siis kuidas see haakub ELi majandusega, mis nii liberaalne ei ole. Et see kindlasti seab mingid pidurid Eesti majandusele. Et noh need võibolla olid need põhilised mured, millest räägiti

enne Eesti liitumist ELiga.

A: ja siis tuli Arnold Rüütel ja hoolitses selle eest, et referendum oleks positiivne.

B: ja, ei, siin pole midagi naerda. See oli tõsine panus ja Arnold Rüütli niiöelda roll Eesti liitumisel ELiga on võibolla mõnevõrra alatahtsustatud.

M: aga mis ta siis tegi?

B: mingi euroametnik või ajakirjanik võis hüpata ühelt jalalt teise peale, öelda, EL on hea ja hea, ega see väga ei mõjund, et... aga tuli Arnold Rüütel ja ütles tavalisele inimesele, et ELiga tasub liituda, siis teda usuti.

A: sellega ma olen täiesti nõus, et Arnold Rüütli, mida iganes ta on varem teinud või ei ole teinud...

M: 88. aastal, eksole – iseseisvat Eesti vabariik ei saa olla ega saagi olema, eks

A: 89ndal aastal, siin on see kuulus hetk, kus ta oli mingil hetkel sirge seljaga telekaamerate ees ja samal päeval ütles ta, ma ei hakka vene keeles seda lauset ütleva, aga põhimõtteliselt Mihhail Sergeijevitš, Eestis ei ole kusagil seda mõtet, et Nõukogude Liidust lahkuda. See oli, see läks, aga Rüütel ütleva noh, ajaloolise väljakutse, kas nüüd, ma ei tea kui teadlikult, võttis vastu jah ELiga liitumise eel, mil meil oli skeptitsism sellisel tasandil, et tundus mingil hetkel, et referendum võib minna valet pidi, eks.

M: mis siis oleks juhtunud?

A: tagasi vaadates, ma arvan, et mingit globaalset katastroofi poleks sündinud, see oleks võinud olla kataklüsm sisepoliitiliselt – jumal teab, mis meil oleks seal juhtunud 2003. aasta valimistel, kus nagunii Res Publica tuli peale, eks, kõik oli nagu liikvel ja Rüütel oli noh stabiilsuse poolt olev jõud ja ta oli seda rohkem, kui lihtsalt ütleva käilakuju. Mul tuleb endal meelde Brüsselist selline hetk, see oli vist aastal 2002, kui läbirääkimised olid praktiliselt lõppenud ja räägiti, meie jaoks oli tohutult olulised otsetoetused, siis juba ja piimakvoodid, kui kellelgi on veel meeles. Ja Rüütel tuli läbirääkimiste lõppfaasis Brüsselisse ja Romano Prodi, kes oli siis komisjoni eesistuja, president tollel hetkel, tema kabinetist öeldi Rüütlile, et mingisugustest piimakvootidest rääkida ei tohi. Keelati nagu ära, et see on otsustatud, et ärge raisake aega ja Rüütel põhimõtteliselt täitis selle instruksiooni – ta ei rääkinud nendest üleval seal. Aga tuldi alla ajakirjanike juurde, see oli selline nurk mingist vanast hoonest, kus oli hästi ebamugav kõigil - ajakirjanikel oli vähe ruumi, poliitikutel olid prožektorid peal, eks, püsti seista. Brodi rääkis mingi 45 sekundit ära seda, et oli tore kohtumine, niimoodi kaks mikrofoni olid ees neil, ja siis Rüütel, tõlgi abiga, rahulikult, lause-lauserlt, rääkis ära selle, mis üleval rääkimata oli. Võttis aega 9 minutit ja Brodi silmnähtavalt närtsis prožektorite valguses ja põhimõtteliselt sai aru ilmselt, mingisuguste muude rakkudega, kui ajurakud, eks, sellest veast...

M: millest juttu oli...

A: ja ma olen täiesti kindel, et Rüütel tegi seda meelega, teadlikult ja see oli väga efektne.

M: ja kuidas selle tulemus oli? Me saime, mis tahtsime?

A: ei lõppkokkuvõttes tulemus, ega ta midagi olulist ei muutnud, aga vähemalt ütleme niimoodi, et meie positsioon sai edasi antud väga mõjuval viisil.

M: sa tõid välja need kolm ohtu, eksole – keel, kultuur, suveräänsus ja majandus. Kui sa vaatad nüüd tagasi, need ohud, tegelikult, on realiseerunud või ei ole?

B: no ei ole, no tähendab, Eesti enne seda oli väga liberaalse põllumajanduspoliitikaga riik, meil ei olnud ju mingeid kaitsetolle ja nüüd on EL toetanud põllumajandust ja kehtestanud ka tollid, noh, mis on ELi ühise põllumajanduspoliitika üks osa või kaubanduspoliitika üks osa. Ee, ja, mis puudutab kultuuri ja keelt, siis asjad on läinud vastupidi, et EL on ju toetanud Eesti keelt märkimisväärselt ja need trükised ja muud materjalid on ilmunud ju ka eesti keeles kõik, et tegelikult see eesti keele positsioon on paranenud.

A: kas ma tohin öelda ühe pool nagu isikliku hinnangu selle, mis on tegelikult muutunud, mis on kõige olulisem? Kui te lihtsalt mõtlete selle, et meil ei oleks sellist varianti, et me istuksime siin laevale ja sõidaksime soome ja mingit passikontrolli ei ole või me istuksime autosse ja sõidaksime Portugali ja passikontrolli ei ole. Kui te mõtleksite ennast tagasi selle eelsesse olukorda, siis see vahe tänase ja toonase olukorra vahel on üks minu arvates kõige paremaid argumente üldse mis meil on ELi poolt. See vabadus Euroopas, mis on avanenud, seda me tihtilugu ei hinda ma arvan piisavalt.

B: progress on ikkagi väga suur, ma mõtlen konteksti selles mõttes, kui vaadata nagu mujal maailmas toimuvat protsessi, kus aastakümned mingid asjad ei liigu paigast – noh näiteks seesama Lähis-Ida küsimus, et siin on 20 aastaga muutunud ikkagi väga palju ja seda tuleks hinnata. Ja mis puudutab seda kolmandat küsimust, suveräänsust, siis siin võib nagu lõputult vaielda ja jäädaksegi vaidlema, et suveräänsuse enda mõiste on ka muutnud kasvõi selle kümne aastaga, mis Eesti, ajast, mil Eesti lõpetas liitumiskõhelused Kopenhaagenis, ka selle aja jooksul on see mõiste muutunud, et see suveräänsus on see kõige, kuidas ma ütleksin... võõrsõnaga volatiilsem.

A: nagu ikka on kõik uus, päris kõik uus, aga palju uut on hästi unustatud vana. Nõukogude või Vene aja lõpul ringles siin nali, et maailma kõige sõltumatum riik on Mongoolia, sest temast ei sõltu midagi, ühesõnaga, noh, ta on selles mõttes sõltumatu, et temast ei sõltu midagi ja Eesti sellise sõltumatusega, no ma ei tea, kuhu me läheksime, kui me oleksime EList väljas – väga sõltumatu, väga suveräänne, aga mida me mõjutaksime või mis meil üldse, mis meie *point* oleks?

B: no minumeestest parim argument ongi see ajalooline argument. Niiöelda puht formaalselt oli Eesti tõesti palju suveräänsem enne Teist maailmasõda ja küsimus ongi selles, et kas selline rahvusvaheline süsteem, nagu siis kaitses väikeriike? Et väga ei kaitsnud ju. Kuidagi on jäänud selline mulje, et EL on nagu selline paha, kes suveräänsuse ära võtab, tegelikult on see ju, et rahvusvaheline õigus ütleb, et igasuguse rahvusvahelise lepingu sõlmimine võtab riigilt ära

suveräänsust, sest riik kohustub midagi tegema ja noh, kui vaadata seda, et Eesti on ÜRO liige ja NATO liige ja ka nendes organisatsioonides olemine võtab ära suveräänsust. Et Eesti on kohustatud tegema mingeid asju rahvusvaheliselt, täitma mingisuguseid lubadusi ja see riivab samamoodi Eesti suveräänsust.

M: Eesti ei ole ju üks selles organisatsioonis, et on ka teised riigid, kes samamoodi annavad oma suveräänsust ära, eksole. Aga EL, kuhu me 93. aastal ütlesime, et me tahaks sinna minna, siis tänaseks või lähitulevikus on see hoopis üks teine EL.

B: aastast 2008, kui meil hakkas majanduskriis, EL on ikkagi väga palju muutunud.

A: kõik on peaaegu kuradile läinud... Lissaboni lepe oli teatud mõttes see kõrghetk, mina võibolla isegi lisaksin, et EL on midagi tunduvalt enam, kui rahvusvaheline organisatsioon, ta on midagi klassifitseerimatut. On olemas ju täiesti nagu ütleme pretsedentida sfäär õigusloomet Euroopa Kohtu lahendite ja muu sarnase näol, mis asetab teatud kodanikuga seotud küsimused juba väljapoole liikmesriigi jurisdiktsiooni. Teil on siin probleem ütleme mingisuguse Eesti asutusega, te võite kaevata asja edasi ELi õigusnormide alusel Euroopa Kohtusse, tuleb lahend, ütleme, teile kasulik – liikmesriik kuulab sõna. See on midagi hoopis rohkemat, kui rahvusvaheline organisatsioon, eks. Nii et see, mis on muutunud minu jaoks kõige olulisemal määral on järgmise pinna teke või tasandile jõudmine, kus EL on tõesti ise juba suveräänseks saamas. See on muidugi meile raske, aga jällegi, mis on alternatiiv? Olla omaette? Kõik, mis meie elus on, ma arvan, igapäevasel tasandil, midagi väärt, oleme me paljuski võlgu üha rohkem ELile, eks. See, mis seondub inimese, õiguste, võimaluste, ühiskonna toimimisega, demokraatia, õigusriik, see kõik on, selle garantiid asuvad seal.

KOLMAS OSA

M: me oleme nüüd minevikust rääkinud, aga aga vaatame ka tulevikku. No esmalt siis, ee, mitte uute liitujate, vaid siis uute, mingite, ee maitea, õiguste või või või võimekuste osas. Eet, et millisena te-te näete seda seda muutust, nüüd, lähiajal? Paari aasta jooksul.

B: lääne liberaalse demokraatia mudel näeb ette seda, et demokraatia subjekt peab olema mandaat rahvalt, teiste sõnadega tuleb ära lahendada see küsimus, kuidas ELile juhte valida. Praegu toimuvad küll Euroopa Parlamendi otsevalimised, aga see ei lahenda tervet probleemi. Need, ka täitevvõimu juhid paneks paika rahvas. Kuidas seda teha, see ongi üks osa sellest tuleviku debatist, mis on siis praegu puhkenud ja noh, põhimõte on just see, kuidas ELile, kuna EL saab juurde järjest rohkem õigus, keskvõim saab järjest rohkem võimu, siis kuidas garanteerida see, et nendel võimukandjatel oleks mandaat rahval. Sest vastupidisel juhul tekib see küsimus, mis tekib valgustusajastul või renessanssajastul ka juba, et kust tuleb võim? Keskajal oli teatavasti see mudel,

et võim kuningale või keisrile on antud jumalast ja see siis asendus sellega, et võim peab tulema rahvalt ja praegu ongi see küsimus, kust kohast EL selle võimu saab. Kes delegeerib Elile võimu, kuidas see mandaat peaks kujunema?

M: Ahto, kas sa näed, et see on võimalik, rahva kaasamine rohkem või või kuidagi see protsess rahvale huvitavamaks või südamelähedasemaks teha?

A: ega ikka realistlikult ei näe küll, sest meil ei ole praegu ELi tasandi avalikku sellist ühiskondlikku debatti. Kõik toimub ikkagi oma keeltes, oma meedias, oma nurkades, eks. Seda jagamisprotsent on väga väike või jagatusprotsent.

M: ja teiseks on ju igal nagu liikmesriigil nagunii oma huvid, et et nad võibolla seda, ühtne Euroopa on küll tore, aga kui läheb eelarvekõnelusteks, siis on selgelt näha, et moodustuvad mingid blokid või...

A: siin on nagu ikka ELi ajaloos, tegemist on katsega kasutada kriisi selleks, et sooritada hüpe edasi, aga noh ei ole võimatu, et see hüpe praegu on tühjusse. Tehakse, ütleme, kahekojaline Euroopa Parlament, teiseks kojaks saaks siis, ülemiseks kojaks saaks praegune liikmesriikide Ministrite Nõukogu, nagu sellise senati mõttes, all on siis otsevalitud parlamendisaadikud, Euroopa Komisjonist tehtaks midagi valitsuse sarnast, millel on päris laialdased õigused eriti eelarvedistsipliini jõustamisel esialgu; natuke rohkem kompetentse hiljem, eks. Ja seda tehakse, sellele mõeldakse eriti praegu Saksamaal, selle eeldusega, ee, et millest siin ka küsimus on, eks, millest ka Heikki rääkis, et see legitiimsus oleks nendel instantsidel suurem. Aga see legitiimsus tuleb kahelt pinnalt, see kaks koda nagu. See kahe koja metafoor kirjeldab juba kahte erinevat legitiimsuse tasandit. Üks tuleb läbi liikmesriikide, keda juhivad valitud ministrid ja peaministrid, teine tuleb läbi Euroopaa Parlamendi, mis ka valitakse, aga kui te küsite näiteks minult, küsiksite, et kas ma eelistaksin nüüd Schulzi või Verhofstadti või ee, kes juhib praegu konservatiive? Ma isegi ei tea, kui aus olla, siis meil on suhteliselt ükskõik, sest ma tean, et Euroopa Parlamendis, tegemist on teise järgu poliitikutega – nad ei oma minu elus mingit tähtsust. See teine, otselegitimatsiooni tasand, mis peaks olema Euroopa kodanik suhtes Euroopa Parlamendiga ei toimi. Ja ma ei näe, kuidas ta hakkaks ettenähtavas tulevikus toimima. Ja ma väga tahaksin, et ta toimiks. Ma ei ole selles mõttes skeptik, ma olen realist selles mõttes, et ma... noh, ma ei näe, kuidas see hakkab toimima ja kui see asi ära teha, siis ta on ikkagi, teda veetakse nagu eestpoolt ja on küsitav palju sellele järgi tuleb. Ta võib lõppeda ka sellega, et kümne aasta pärast on pettumus nii suur selle teise legitimatsiooniharu puudumise pärast, et see esimene kukub ka kokku.

M: kes võiks olla järgmine riik, mis liituks ELiga?

B: see on Horvaatia, liitub 2013 aasta juulis.

M: nii ja siis? Pärast Horvaatiat?

B: siis on küsimärgid jah. Islandit ei saa ka välistada, jah, et keegi Lääne-Balkanilt, võibolla need

Serbia võiks olla valmis mingil ajal ühinema, kui suudetaks lahendada Makedoonia ja Kreeka nimetüli, siis ka Makedoonia oleks võibolla hea kandidaat. Aga mitte kohe, vaid see võtab ikkagi aega.

A: me unustame siin ühe asja ära. Serbia ilmselt Kosovoga ei lepi ära ja see jääbki teda takistama. Makedoonia ei lepi ära Kreekaga, see jääbki teda takistama, vähemalt ettenähtavas tulevikus. Ja Bosnia-Hertsegoviina ei saagi riigiks, aga on olemas Montenegro. Kui nad saaksid enda, niiöelda *show* uuesti rajale – neil on sisemisi probleeme – siis nendel ei ole nagu seda vesikivi nagu kaelas, mis on kõikidel teistel Balkani riikidel. Montenegro teoreetiliselt võiks mingil hetkel liituda, nagu Horvaatia liitub.

M: aga Türgi?

A: mitte kunagi.

B: Türgil on Küpros, et need vastuolud on väga suured. Ma ei ütle, et välistamatud, et siin on nähtud igasuguseid asju, et kõige raksematest patiseisudest on välja tulnud, aga praegu, ettenähtavas tulevikus ma oleksin pigem skeptiline, et ehkki, ma isiklikult arvan, et Türgi liitumine ELiga oleks ikkagi pigem kasulik, kui kahjulik, ehkki ma olen teadlik ka nendest miinustest, mida Türgi liitumise vastased on välja toonud.

A: Türgil on kaks, lisamärkust, ma teeksin, Türgil on peale Küprose ka Saksamaa ja Prantsusmaa. Mõlemad on põhimõtteliselt vähemalt praegu välistavas positsioonis - läbirääkimised käigu, aga lahend ei pruugi olla täisliikmelisus, eks seda on räägitud pikka aega. See siis ka viib selleni välja, et Türgi hakkab ise ära pöörduma, ta ei viitsi seda protsessi enam niimoodi, selge eesmärgita järjest nagu läbi suruda, see on keeruline ka siseriiklikult, eks. Tal on muid stiimuleid võibolla. Aga teine küsimus on see, et kui Türgi ka liituks, siis suur osa tänasest EList, tema vabaduste ja poliitikate näol seal lihtsalt ei rakenduks. Seal ei saa kunagi olema Schengeni piiri Süüriaga, näiteks, või Iraagiga. Seal ei saa kunagi olema ühtse põllumajanduspoliitika funktsioneerimist, nagu ta meil funktsioneerib. Ja seal ei saa kunagi olema seda vabandust, tööjõu liikumise vabadust Euroopasse. 100 miljonit, või mis ta siis võib olla, inimesi, eks. Türgi on igatepidi olukorras, kus tal stiimuleid on väga vähe ja mujale vaatamise võimalusi üha rohkem ja ta hakkab ennast uuesti kehtestama regionaalse, Lähis-Ida nagu poolhegemoonina.

M: ja sellises olukorras on hea, kui ELi ja Türgi suhted on väga lähedased ja läbisaamine on hea.

A: kui Türgi kandidaadiks olemise protsess kokku kukub, siis see avaldab halba mõju ka suhetele, see on vältimatu.

B: läbirääkimised on käimas, see ei ole puht formaalne protsess, et ikkagi nagu realselt kõnelusi peetakse ja vaieldakse ikkagi päris tuliselt, aga kindlasti, jah, see, et kui nüüd tuleks mingisugune teade või otsus, et Türgi ei liitu kunagi, siis see avaldaks ka halba mõju teistele võimalikele liitujatele, et.

M: et põhimõtteliselt pärast Horvaatiat tuleks tükk tühja maad?

A: see on Lääne-Euroopa lootus, praegu jah, ma saan nii aru.

B: ehk mis tähendab seda, et kui 90ndatel, kui räägitakse ELi välispoliitikast, kui 90ndatel selle välispoliitika sisuks oligi see, et Ida-Euroopa riigid tahavad ühineda ELiga ja nemad peavad niikuinii häid suhteid ELiga omama, siis see välispoliitika muutub, nüüd kui suur laienemine on läbi ja see mudel, et EL tõmbab endasse mingeid riike, kes siis niikuinii selle nimel, et ELiga ühineda käituvad siis vastavalt ELi suhtes hästi ja teevad ELi ettekirjutuste järgi kõike, see muutub, sest nad ei liitu, või liituvad väga kauges perspektiivis, järelikult tuleb ajada teistsugust välispoliitikat. See seab ELile endale ka küsimusi.

A: samas nagu lainet jätkates, jällegi, ajalooliselt natuke tagasi liikudes, 20 aastat on mõnes mõttes väga pikk aeg ja üks näide sellest on see, et ma olen rääkinud siin aeg-ajalt diplomaatidega, Saksa diplomaatidega ja teistega, kes üldiselt nõus sellega, et kui näiteks Ukraina oleks teinud aastal 90 või 91 teistsugused valikud, president oli siis vist Kraftšuk, kui ma ei eksi, oleks olnud väga keeruline ELil talle öelda, et siit tõmbame piiri Poola ja teie vahele ja teie ei tule kusagile. Ja vaadake, kus nad nüüd on.

M: aga mis oleks võind juhtuda? Mis oleks Ukrainast saand?

A: tuleb arvestada, sellega, et Ukraina on suurem kui Poola...

M: seal on mingid rahvuslikud, mingid ee

A: ütleme nii, et oleks, loomulikult, siin on palju olekseid, et oleks ta saanud sellest rahvuslikust lõhest kohe üle, või selle suuna kohe teisele poole, siis talle midagi keelata oleks olnud väga keeruline.

B: noh, aga sellega on see sama, et kujutada ette Schengeni piiri Ukraina ja Venemaa vahel on ka no suhteliselt keeruline, ma arvan.

A: siis oleks tulnud ilmselt palju *ad hoc* lahendusi ja võibolla oleks meil halvem selle võrra, et need *ad hoc* lahendused, ehk siis ütleme, et osad uued liikmesriigid ei saagi Schengenisse, oleks laienenud ka meile, võibolla. See on tõsi.

M: ja pluss toetusrahad – ELi eelarve oleks läinud väga suures mahus sinna ja meil oleks olnud niiöelda veel kehvem, eksole, sest raha oleks suures potis olnud...

A: aga oleks olnud tõsine stiimul, ma arvan, arvestatav stiimul Lääne-Euroopale tollel hetkel see geopoliitiline kasu, mis oleks saadud sellest, et tõmmata Venemaa küljest ära nii suur tükk ja nii edasi.

M: Valgevene oleks siis jäänud niiöelda üksi, eksole?

A: no kas ta oleks jäänud üksi, sellisel juhul ta oleks ka pööranud kiirelt.

B: no see on nüüd niukene metaspekulatsioon ehk spekulatsioon juba ühe spekulatsiooni arvelt, et kui Ukraina oleks olnud ELi kindlalt ankurdatud, siis võibolla oleks ära jäänud oranž revolutsioon ja

siis võibolla selline valus reaktsioon Moskvalt, et hakata seal kruve kinni keerama ja nii edasi. Et noh, üks spekulatsioon tingib teise.

A: aga me oleme siin ELi majas ja siin ehk on lubatud sellised spekulatsioonid, sobivad siia.

Lisa 5, autori ja prof. Tanel Kerikmäe ettevalmistus Euroopa Liidu eelarve teemaliseks debatiks

K: mina jääks kolme põhiküsimuse juurde. Eesti tõhusus eurorahade kasutamisel. Seda võiks neilt küsida, kui tõhusalt me oleme neid kasutanud...

M: ja Männiku puhul saab küsida ka seda, kui tõhus riik ise on, võrrelda Rootsiga

K: täna nad tõid need eelarveread ka välja – taristud ja ühtekuuluvusfond, et siis võibolla küsida, kus me oleme kõige edukamad olnud, millise eelarverea juures me oleme kõige edukamalt kasutanud ja kas see edukus on tulnud Eesti enda tegutsemisest või on see sellest, et raha on läinud õigesse kohta. Äkki seal on see huvitav asi, et mõnes valdkonnas ei olegi olnud suurt vaja mõelda – raha läheb [ise] paika. Aga teadus- ja arendustegevuses, seal on mingid prioriteedid – kas need on läinud õigesti või mitte?

Teine küsimus oleks see, et praegu on eurorahadega õudne kamm – audit käib... Archimedes, EAS ja see muuseum... 650 000 eurot tagasi maksta! EAS ütleb, et 40 protsenti abikõlbmatutest suudeti ikka teha abikõlblikeks.

M: raamatupidamislikult!

K: ma olen mõelnud seda, et kui meil on igavene hunnik raha, et me oleme seda vääralt kasutanud. Üks asi on see, kas me oleme seda tehniliselt valesti kasutanud – no abikõlbmatud ja abikõlblikud, pärast nihverdame selle õigeks. Aga siis on see küsimus, et äkki me oleme põhimõtteliselt nad valesti kasutanud. Sest siin on ju süüdistatud EASi ka parteipoliitilisuses ja selles, et eelistatakse üht muuseumit teisele, sest seal on mingid sõbrad või midagi. Et need vead, mis on tulnud, need on tulnud selle pärast, et seal on sõbramehelikkus või poliitika või midagi sellist. Või on valed otsused? Vähe kaasamist?

Ja siis see küsimus, et – see kolmas – et kuivõrd sõltuv on Eesti Euroopa Liidu struktuurifondidest saadavast rahast? Mis siis juhtub – teoreetiliselt – kui need summad hilinevad

[eelarveläbirääkimiste tõttu], et mis siis saab? Kas me oleme jätkusuutlikud? Ja siis on veel see, et terve protsessi juures on see, et üks asi on Eesti eelarve ja teine on Euroopa Liidu üldeelarve.

M: sa mõtled riigieelarvet?

K: koos euroopa liidule makstava summaga ehk balansiga. Aga teine asi on ELi üldeelarve. Kui ma käisin Brüsselis, siis Barroso esines väga vihaselt, ta tuli just kuskilt kohtumiselt ja hakkas rääkima, et teadusrahadest ei tohi mitte sentigi raha võtta, et sinna kärpeid ei tohi üldse teha. Et see on ainuke eelarve, mida ei tohi üldse puutuda, sest see on majanduskasvu eeltingimus. Kui me sealt tõmbame mingid miljonid ära, siis on kohe... sinna peab juurde panema, et kärpimine kui üldmõiste või üldabinõu ei tohi kindlasti käia kõige kohta. Et kuidas Eesti sellesse suhtub?

M: Tarand ütles ju, et sealt võeti?

K: ma isegi mõtlesin, et hakkan selle kohta küsima, aga eks see Barroso tuli ka sinna mingite teadlastega rääkima, tema see oli see, et meil on vaja föderatsiooni! Sest näete – me ei suuda isegi teaduse rahastamises kokku leppida. Tema rääkis nagu seda, eks ole. Et võibolla võiks küsida.

M: seda ma jäin imestama ja kuulasin – et miks teadusrahast võetakse?

K: sest see on kõige nõrgemalt kaitstud

M: seal pole lobigruppe?

K: täpselt

M: nad teevad teadust, mitte ei käi piketeerimas?

K: nad on ju omavahel vaenujalal, teadlased, nad on ju *independent expert*'id, nad ei armasta üksteist, nad tahavad kõik seda raha saada. Aga kas selles suhtes on Eestil mingisuguseid ideid, kuidas ELi üldeelarvet ümber struktureerida, kus on see puutumatu püha lehm ja kus võiks täiesti kääridega kallale minna. Meie vaatame kogu aeg seda, kus meie huvid on ja räägime, et me peame ühise eelarve saama, seal Euroopas, aga kas meil endal on mingeid mõtteid, mida öelda Rompuyle seal, et kuulge, see ühtekuuluvusfond on nii suur ja lai, et seal on raudselt võimalik mingisuguseid tükke ära lõigata – teadus- ja arendustegevuses näiteks.

M: kärpekuningad nagu me oleme.

K: no just. Siis on... Postimehes ilmus laupäeval artikkel, kaheleheküljeline. Seal olid tabelid, et Eesti viie rikkama riigi hulka. Ja seal oli hea uudis ja halb uudis. Seal oli tabelites näidatud, et Eesti on Prantsusmaast mööda läinud ja Soomele kandadele astumas – see hea uudis oli see, et see on kõik võimalik. Halb uudis oli see, et see võib saabuda alles 20 aasta pärast. Novot. Kas me sellest aspektist saame ka eelarvet vaadelda – kas see on pikaajaline strateegia meil, või me püüame praegu päeva ära elada.

M: 20 aasta pärast võime me olla Soomega võrdsed?

K: mitte võrdsed, natuke allpool, aga peaaegu mahume ühele leheküljele. Aga Prantsusmaast läheme mööda ütleme ühe inimese kohta saadavast... seal oli mingisugune *wellfare* indeks.

M: seal on meditsiin ja kõik see?

K: võis olla jah. Vaata laupäevane Postimees. Ja siis seal Arrakud ja need andsid oma kommentaare, noh selliseid naivistlikke, et praegusel kriisiajal polegi rikkamate riikide hulka sattumine hea...

M: Ja, sest see on ju laenurahaga!

K: noja. Et võibolla võiks seda surkida, et äkki on ikkagi nii, et mõni riik ongi võlgu, aga elab palju paremini kui meie siin, kes me käime ausate silmadega ringi. Näiteks võib tuua ju ka selle – noh, mis uudistes lõi õudsalt laineid – et Kreeka keskpank ei teadnudki üldse, et Eesti on olemas enamvähem. Meie siin punnitame ennast lõhki, anname siin laene ja värke ja siis Kreeklased ei teagi...

M: ma olen sama asja mõelnud – et nagunii minnakse rahatrüki peale – et võtame natuke...

K: Vitsur ütles seda, et 2000ndad aastad – et see pidi ikka päris loll olema, kes siis laenu ei võtnud, et intressid olid madalad. Sama asja võib praegu küsida, et miks me praegu võlgu ei ela.

Väga huvitav on see, et kui inimesed räägivad seal pressikonverentsil, siis nad kasutavad kogu aeg meie-vormi...

M: Euroopas kasutatakse vormi noh, need Ida-Eurooplased...

K: noh, see on selline kiusakas, aga kas me oleme nii kõvad eurooplased, nagu me arvame? See Kreeka näide... siin kodus võib rääkida, et kahepoolsed kohtumised möödusid suurepäraselt.

M: kui minna läbirääkimistele realistlike ootustega, ei nõua seda ja seda

K: üks põhipoint oli see, et tuleb kokkulepe saavutada eelarve osas. Aga kas iga hinna eest? Eile just loengus rääkisin tudengitele, et Eesti on avatud uute valdkondade toomiseks ELi pädevusse. See on täiesti tingimusetu klausel. See kõlab sama halvasti, kui see, mis tema ütles.

Vaata, meie oleme selle asja sees nagu olnud ja seal saalis oli teisi tarku inimesi saalis. Aga minu meelest väga paljud ei saanud päris pihta, mis seal toimus.

M: mina ei saanud, ausalt. Tegin märkmeid ja mõtlesin kaasa, aga...

K: aga kas see ei ole probleem, kas seda ei võiks küsimusena püstitada, et kui me räägime siin suveräänsusest ja föderalismist, aga kui isegi need spetsialistid, kes ise kohapeal ei käi, ei saa enam aru...

mulle jääb nadi mulje, et mis sekretärid istusid koosolekul, aga see jäi kõrvale, et mis meie lähtepunktid olid. Kolm lähtepunkti – üks oli konstruktiivsus

M: ja siis olid ÜKP ja ÜPP. Aga see on ju optimaalne?

K: võibolla küll, aga põllumehed küsisid ka sellise näoga, et nad ei tea, mis toimub ja toimuma hakkab. Ja siis neile öeldi, et ah, me teame, küll me muretseme, see on meil hinges. Et ikkagi see

lõhe on nagu olemas väga spetsialiseeritud ja väga keerulise ja tehnilise läbirääkimismehhanismi ja siis eelarve mõju huvigruppidele – see on nagu kaks eraldi teemat.

M: see on laiem poliitilise kultuuri ja kaasamise küsimus.

K: nojah, täpselt. Ja see tuleb siin ka välja

M: vähemalt olid nad seal täna olemas, hea et niigi läks

K: selles mõttes on küll hea, et Rumm selliseid asju teeb, see on väga tänuväärne.

M: samas tal on lihtsam teha üks selline üritus kui sada korda samadele küsimustele vastata. Aga ütleme nii, et kui need küsimused saab esitada, siis need tegelinskid tekitavad ise küsimusi juurde.

M: põhiline on mingid paar põhiküsimust.

K: kas sellist asja ei või teha, et kui euroopa ühendused asutati, noh, et minna, et enne meie liitumist, kuidas toimusid eelarveläbirääkimised enne meie liitumist? Kas seal võib olla sarnasusi? Siit võib välja kooruda see, et läbirääkimiste mehhanism on aegunud. Vanasti sellist kriisi ei olnud, sellise mastaabiga. Näiteks 20 aastat tagasi – kuidas võeti vastu ELi eelarve? Siis võib seda ka mainida, ikkagi see föderalism, no nii, nagu see Barroso ütles, et teadust ei tohi puutuda. Siis tekib kohe küsimus, et kui puutuda ei või, siis see võiks olla ELi pädevuses. Et kas eelarveläbirääkimistel pädevusvaldkondade küsimus ka tõstatub? Praegu jaotatakse raha läbi nende fondide

M: ma arvan, et lihtsam on, kui seda ei teha, muidu lähevad asjad väga segaseks...

K: ja siis ma ei tea, las ütlevad, et mis paralleele saab Poola ja Rumeeniaga tuua, et ühed oskavad ja ühed ei oska käituda. Et Rumeenia ei saanud vist pointile pihta

M: kuna Rumeenia ei kasutanud ära 60 protsenti talle määratud toetustest, siis tal langesid

K: siis langes tal kohe protsent

M: 18 pealt 15 peale ja siis talle pakuti hoopis 10t.

K: aga siis küsida, et mis on edu või ebaedu aluseks läbirääkimisprotsessis? Kas see on poliitiline allianss? Teine võimalus on see, et me oleme statistiliselt jube head, et me oleme kõik täitnud. Või siis on see lihtsalt juhi karisma?

M: mina küsiks nii, et millega mõõta edu või ebaedu? Kuidas sõnastada see, et me tulime edukalt tagasi eelarveläbirääkimistelt?

K: seda võib kindlasti küsida, aga võib ka küsida nii, et millised on eduka või ebaeduka läbirääkija tunnused? Näiteks, et idaeurooplane – kohe miinus. Siis näiteks – siiamaani eelarvetasakaal on olemas – kohe pluss. Siis mingisugused... 10 aasta viimane ajalugu – ei ole kataklüsme olnud suhetes Euroopaga. Mingisugused etteaimatavad kriteeriumid siin peaksid ju olema.

Mina mõtlen seda, et kui Horvaatia astub liikmeks, siis me võiks ära kasutada oma rehepapi mainet, nagu meil see on ikkagi, et neid välja koolitada – kuidas eelarvekõnelustel käituda, kuidas seda *acquis'i* üle võtta. Me ei ole seda eriti kasutanud...

M: äkki seal on mingi oma mehhanism?

K: noja. Aga kui Männik on seal, siis võib küsida, miks Eesti Panka vaja ei ole? Kui Eesti Panka pole, siis kes seda rolli täidaks? Millistel juhtudel Eesti Panka ikkagi oleks vaja? Kas Eesti Pank siiani täitis oma rolli? Kas see, et keskpanka pole vaja, käib kõikide liikmesriikide kohta? Ma isegi ei tea praegu, mis Eesti Panga täpne roll on, aga ta kontrollib, vahendab infot...

M: finantsinspektsioon? Ministeeriumid?

K: no siis ma ei teagi, millega nad tegelevad

M: kui keegi aru ei saa, mida nad teevad, siis on nende olemasolu raske põhjendada...

M: kuidas mõjutab ELi eelarve Euroopa kiirreageerimisjõude?

K: võid kohe kutsuda debateerima [Krossi]. Aga siin ju pool aastat tagasi tekkis tohutu...

M: Läti on Eesti suurim...

K: Läti pole suuteline... aga seda võiks ju teha debatina.

M: see ei sobinud...

K: me ju räägime inimesest! Nemad ikka räägivad mingist Fiskaal-Euroopast... minu meelest on see viga. Nende eesmärk on teine... see on selline elitaarne rahandus...

M: see ongi see, et mis eesmärk on, kas me harime tädi Maalit?

K: see oleks minu meelest eesmärk.

M: siis me peame võtma teemakäsitlused...

K: mis see Maali ei arva midagi sellest Rumeenia kolmest protsendist...

Euroopas toimub Kataloonia eraldumine.

M: siis me hakkame neile maksma raha, et neid ühendada Hispaaniaga.

K: lugesin just artiklit, et kas nad on uus liikmesriik, kas nad kuuluvad Euroopa Liitu, siis seal tekkis mingi juriidiline...

M: häda on selles, et kõik head rääkijad on ära, Euroopas. Lükkasin isegi seda debatti edasi.

sK: kas mingit videosilda ei saa teha?

M: ei riski... tehnika...

M: nüüd meil on kaks tükki jäänud veel. Üks on minevikku vaade, et 20 aastat laienemisest...

K: äkki nad võiks teha mingi ajalise perspektiivi, 20 aastat hiljem. See küsimus, et võibolla on ajale jalgu jäänud see mehhanism, see on muutunud kohmakaks. Vaata, kui palju pleenumeid, mingeid kohtumisi, värke, meile ette laoti.

M: aga sul on 27 liikmesriiki...

K: kas sellest on keegi ajakirjanduses rääkinud, mis see läbirääkimise struktuur on?

K: kas sellest ei saa kirjutada, et Euroopa kisub vasakule? Et samas Eesti on Abdul Thuray sõnutsi mingi eksperimendimaa... kui Euroopa toetab järjest rohkem vasakpoolseid vaateid, siis ELi eelarve tundub olema äärmiselt pragmaatiline ja rahanduslikust pragmatismist lähtuv.

M: kas saab nii otseselt öelda?

K: no ma ei tea, eelarve sees on ka teatavad prioriteedid, näiteks ühtekuuluvusfondil on omad objektid. Kas on kritiseeritud eelarvet?

M: see on pädevuste küsimus – ELi eelarves näiteks sotsiaaltoetused ei ole. Aga seda küsida, kas ELi eelarve on politiseeritud?

K: millised on poliitilised elemendid eelarves?

M: siin toodaks ilmselt välja netomaksjad versus kasusaajad...

K: ta midagi ütles, et neid riike, mida on vaja [Euroopaga] ühendada, et nendele kuulub prioriteet. Selles mõttes see on politiseeritud küll. Kui mitte rääkida vasak- või parempoolsest poliitikast.

K: ta ütles seda ka, et kui asi teravaks läheb, siis läheb asi Euroopa Parlamendi kätte. See on täitsa ettearvamatu, mis seal toimuma hakkab. Ja vat siis tuleb see vasak- parempoolne. Seal on ju neid vasakpoolseid ja rohelisi ja roosasid. Neid, kes ei kohandu pragmaatilise eelarve koostamise protsessiga.

M: siis lööb sisepoliitika juba sisse...

Lisa 6, Euroopa Liidu eelarve teemalise debati transkriptsioon

M: Eesti riigieelarve on 2012. aastal 6,7 miljardit eurot. Kui suur on ELi eelarve aastateks 2014-2020?

K: no ELi järgmise perioodi eelarves veel kokkulepet ei ole, aga ta tõenäoliselt jääb ühe triljoni euro lähedusse.

M: kui me vaatame 27 riigi eelarveid, siis 27 riigi eelarved on 50 korda suuremad, kui see ELi eelarve selleks ajaks?

K: no päris 50 korda võibolla ei ole, aga jah, sinna lähedale küll. Aga samas on ka riikide endi eelarvetes palju selliseid kulusid, mida ELi eelarves ei ole.

M: näiteks kaitsejõud, õpetajate palgad.

K: jah.

M: selle aasta Eesti riigieelarves on koos CO2 kvootide müügiga välistoetusi 18,78 protsenti. Mis on selle 18 protsendi sees, mis toetused?

K: selle sees on Euroopa sotsiaalfond, regionaalfond, ühtekuuluvusfond, et üks need ole... samuti siis põllumajandustoetused, maaelu areng. Eks need olegi suunatud paljuski investeeringutele, olgu siis inimkapitali, infrastruktuuri ja laiemalt võttes Eesti konkurentsivõime suurendamiseks, kasvatamiseks.

M: nii, aga nagu te ütlesite, eelarve ei ole veel kinnitatud. Mis saab siis, kui ei jõutagi kokkuleppele selle eelarve osas?

K: ee, kui kokkulepet ei tule, siis rakenduvad eelarved ühe aasta kaupa. See muudab mitmeaastase planeerimise raskeks.

M: ehk me räägime investeeringutest?

K: just ja kui arvestada, et need investeeringute projektid või ka muud, lihtsamad projektid sageli kestavad mitmeid aastaid, praegustes tingimustes – kõigepealt niiöelda ettevalmistamistööd ja siis kui lõpuks ehitamiseni ja selle siis valmis saamiseni, et tõesti need võtavad aega piisavalt pikalt, et ühest aastast planeerimisest ja rahaeraldusest võib väheks jääda. Alati on võimalus, et seda tehakse mitme aasta raha eraldistest, aga pole kindlust, nagu praegu, et kui projekt on heaks kiidetud, siis ta rahastamine on algusest lõpuni kindlustatud.

M: kui me nüüd nende investeeringute peale mõtleme, siis kui efektiivne on Eesti riik olnud nende investeeringute kasutamisel, kas meil üldse on nii palju infrastruktuuriprojekte vaja? Mis te arvate?

J: ühe juhi kõige tähtsam omadus on see, et sa pead ise endale selgeks tegema, millest sa ise aru ei saa. Selle pärast mina vaatan, kui ma vastan teie küsimusele, õieti selle peale niimoodi, et mina ei hakkaks mitte iialgi kommenteerima üksikuid infrastruktuuri projektisid. Kas need on siis head Eestile või halvad Eestile. Ma pigem tegeleks sellega, et kuidas see otsustamise struktuur välja näeb. Kuidas seda raha kasutatakse – kes otsustab, mis kompetentsi temal on ja kas sinna on veel mingit kompetentsi vaja, mida seal täna ei ole. Ja ma julgeksin öelda, et need küsimused on päris rasked ja päris keerulised. Ja mitte ainult Eestis. Ka väga paljud teised rikkaid riike on pannud kõvasti nendes protsessides puusse, ma ütleksin.

M: kui te eraettevõtluse taustaga seda asja vaatate, kas siis riik on oma rahale, mis ta välistoetustena saab, alati hea peremees või võiks neid asju paremini teha?

J: tähendab, see... see suur vahe. Ma olen nüüd ka olnud Eesti Panga nõukogus neli ja pool aastat. Ja ma ütleksin, see suur vahe riigi nõukogude ja erasektori nõukogude vahel on see, et erasektori nõukogus on tihtipeale peaaegu kõikidel nõukoguliikmetel mingisugune isiklik huvi. Kas ta on omanik, et see on tema raha, millest käib jutt või kas tema esindab kuidagimoodi nii, et tema karjäär oleneb sellest. Avalikus sektoris kõikides riikides on ju nii, et tihtipäält, need inimesed, kes istuvad

sääl, nad ei ole oma rahaga või mingisuguse laiema oma huviga seotud, vaid nemad teevad seal tööd just nagu mingisuguse aatelise või mingisuguse teise motivatsiooniga. Ja see kukub vahest hästi välja, aga mitte alati.

M: mis te paneksite Eesti riigile ette, et kui need välistoetused ükskord ära lõppevad, et mida me siis peaksime tegema? Kust me selle puudujääva summa leiame?

J: on ta siis erasektor või avalik sektor, mõlemad, siis investeeringud on sellised asjad, et sul on, või sul ei ole. Tähendab, sa võid ühe telekommunikatsiooni ettevõttes ka öelda niimoodi, et nüüd me enam ei investeer. Sa võid ühe jõujaamade või ütleme ettevõtte, mis müüb sisuliselt elektrit ka öelda niimoodi, et me investeerime nüüd kaks-kolm aastat tunduvalt vähem, kui varem. Ja elu läheb edasi. Tähendab, need, kui see päev jõuab kätte, et meil seda raha enam ei ole, seda investeeringuraha enam ei ole, siis mina ei ületähtsustaks negatiivseid konsekvantse sellest.

K: muidugi on tegemist väga suure rahasummaga ja selle planeerimine, et see läheks õigesse kohta, on väga vastutusrikas ülesanne ja seda on tehtud käesoleva perioodi tarbeks ja muidugi oleme me targemad selles, kuidas kasutada võimalikke ELi toetusi uuel perioodil. Et selle jaoks käivad ulatuslikud ettevalmistustööd, et ühelt poolt kasutada seda eesseisvat perioodi just selleks, et oma sellist enda investeerimisvõimekust kasvatada.

M: aga kuhu see teravik on suunatud? Mida me tahame nende ELi toetuste abil saavutada Eesti riigis?

K: no eks ta kõige üldisemas plaanis ongi mõeldud just Eesti konkurentsivõime kasvatamiseks, meie enda inimkapitali kasvatamiseks ja siis aidata järgi ka infrastruktuuri, kus seda veel vaja on teha. Kui me võrdleme end siin Lääne-Euroopa riikidega, siis kindlasti on meil veel arenguruumi.

J: kuidas me neid rahasid kasutame, see on õieti üks poliitiline küsimus, kus poliitikud peavad seisukohta võtma. Ja poliitikud määravad ka need struktuurid, mis hakkavad tööle. Nad määravad mingisuguse nõukogu ja see nõukogu määrab mingisuguse juhtkonna. Ja ma ütleks, et üks sektor, kus ma usun, et meil Eestis on arenguruumi, on, et poliitikud võiksid rohkem rääkida, mida need organisatsioonid, mis kasutavad seda raha ja investeerivad seda raha, mida nende käest oodatakse. Ma usun, et see on võrdlemisi tagasihoidlik.

M: Kui me saime ELi, NATOsse, siis justkui tekkis selline tühimik, et mis on Eesti suur eesmärk. Mulle tunduvad, et need teemad natuke kattuvad.

J: minule ei ole need otsa saanud. Kui võtta nüüd Eestis see kõige suurem, laiem teema üleüldse – siis me räägime ju sellest, et Eesti oli kuni 20 aastat tagasi võrdlemisi suletud ühiskond. Aga ma julgeksin öelda, et teised Euroopa riigid, kes olid teispooll raudeesriiet, olid ka palju rohkem suletud, kui nad tänapäeval on. Sest kapitali ja tööjõu vaba liikumine – see on ju järk-järgult kasvanud. Ja kui mina sõnastaksin Eesti kõige tähtsamat väljakutset, siis on see see, et me peame palju rohkem aru saama, et Eesti on konkurentsi all, et terve riik on konkurentsi all ja ta on niimoodi konkurentsi

all, et noored inimesed vaatavad, et kuidas on elu Helsingis, kuidas on elu Stockholmis, kuidas on elu Austraalias ja nii edasi. Ja kui meie majanduslikult ei jõua mingisuguse aja jooksul järele, siis võib see olla üks väga tõsine tagajärg üldse meie kõige tähtsama just nagu põhimõtte Eesti kui rahvusriik, tähendab. Kui sa üldse vaatad, kuidas rahvas liigub, siis see ei ole ainult Eesti probleem. Lätlastel on see probleem, leedulastel on see probleem, poolakatel on see probleem, rumeenlastel on see probleem. Põhja-Aafrikast tulevad inimesed Euroopasse. Miks? Majandusküsimused, eksole. Mehhikost lähevad inimesed USAsse. Miks? Majandusküsimused. Tähendab, kui 80 kilomeetrit Eestist on keskmine palk kolm ja pool korda suurem, kui Tallinnas, siis minu hinnang on, et me ei pane mitte iialgi seda voolu kinni, kui me mitte ei tegele majandusküsimustega. Ja minu nägemus nende majandusküsimuste suhtes on, et me peaksime üks kaks kolm tähtsat põhimõtet kinni naelutama. Üks põhimõte on minu arvates see, millest on väga palju rääkida, et Eestis on haridusküsimused kõige kõrgema prioriteediga. See on minumeestest vaieldamatult nii. Teine küsimus on, et me peame looma ühe väga-väga soodsa ettevõtluskeskkonna. Meil ei ole see ettevõtluskeskkond kehv, aga igat asja saab arendada ja seda tuleb ka arendada. M: kui ma nüüd ei eksi, siis praegune olukord on ELi eelarve osas selline, et teadusraha ei pigem natukene vähendatakse?

K: kui me nüüd vaatame seda uue perioodi eelarvet, siis tegelikult, võrreldes praegusega on nii teaduse kui ka võibolla just otse ettevõtlusele suunatud programmide mahud ühe kõige suurema kasvuga programmid ja isegi pärast võimalikku läbirääkimiste lõppu, kui neid sellest algsest komisjoni ettepanekust on kärbitud, et siis jäävad nad endiselt kasvama rohkem, kui siin mõned muud valdkonnad.

Debati teine video

M: lähme siis konkreetsete numbrite juurde. Okei, praegu see eelarve on lahtine, aga mis on Eesti ees selline soov eelarvest ja millega siis mindi eksole läbirääkimistele ja ja mis on see tulemus, mis praeguseks hetkeks on saavutatud. No võtame siis ühtekuuluvuspoliitika näiteks.

K: ühtekuuluvuspoliitika suurem eesmärk oli säilitada tase võrreldes... sarnane tase, mis siis ka praegusel perioodil on

M: ehk numbriliselt väljendatuna

K: see on siis umbes kolm pool miljardit eurot.

M: mhm

K: ja praeguste läbirääkimiste käigus me oleme oma eesmärgile päris lähedal, nii et

M: põllumajandustoetustega on seisud vististi paremad, et kui meil praegu on ees ELi keskmisest kuskil 58-59 protsenti, siis mis me saavutada tahtsime ja mis me praeguseks oleme saavutanud?

K: ee noo viimane pakkumine oli siis, et me saavutaksime umbes Rumeenia taseme 2020. aastaks, mis siis umbes tähendaks 196 eurot hektari kohta.

M: kuidas teie hindate seda, et me seame endale eesmärgid, kui palju raha me Euroopast tahame saada, need on väga mõistlikud, väga rahulikud. Kas me peaksime minema kuidagi jõulisemalt peale või see ongi hea strateegia, et me oleme paipoisid, me läheneme mõistlikult ja midagi väga rohkem ei küsi.

J: ma ei ole ju nende laudade taga istunud, kus neid küsimusi arutatakse ja ma leian, et me ei ole sugugi ebaõnnestunud selles sektoris, läbirääkimiste sektorites. Ja ja see on ju jälle üks kompetentsi küsimus. Need on väga keerulised, rasked läbirääkimised ja ma usun, et meil on olnud päris häid inimesi, läbi aegade. Ja mina usun, et siin ma ei... see jääb nende otsustada, kuidas sääl laua taga räägid. Ja minu meelest kriitikaks ei ole põhjust.

M: Saksamaa roll Euroopa tuleviku otsustamisel eksole, muutub järjest tähtsamaks. Ta on suur, ta on keskne tegija, aga kui me vaatame ELi eelarvet, siis on Suurbritannia ja Saksamaa nägemused on väga palju erinevad nendest nägemustest, mida on välja pakkunud van Rompuy või Euroopa Komisjon. Et mis need Saksamaa vaated asjale on olnud?

K: no tegelikult me saame eristada riikide grupi, kes maksavad eelarvesse väga palju ja võibolla võrreldes meiega tagasi otseselt ei saa. Niiöelda nende kasu siis EList ei ole alati mõõdetav selles niiöelda eurosaldos. Aga nii öelda...

M: aga samas on neil ligipääs ühisturule...

K: just, et nende niiöelda kasu või sisu Euroopa Liidule tuleb mujalt. Et et niiöelda netomaksjad siis et. Et nemad kindlasti soovivad näha eelarvet, mis oleks väiksem ja seda nad on tegelikult ütleme juba teist perioodi järjest on nad selle seisukohaga väga tugevalt esil olnud. Meie nägemuses on ELi eelarve alati olnud selline investeringute eelarve, et siin ma ei räägi konkreetse riigi, vaid pigem ikkagi Euroopa eesmärkide edendamiseks.

M: aga nende põhimõtetega – kellele me sarnaneme, kellega me kuulume ühte gruppi? Mis riigid?

K: no kindlasti on siin hulgaliselt riike, kes siis viimase laienemise, suurema laienemislainega liitusid. Ee ja selles mõttes ega ju ka ideeliselt ei ole meil väga suurt konflikti kas või ka nende netomaksjate ideedega, kui sellistega. Meil lihtsalt, meie arvamus võibolla erineb selles, palju millekski siis raha eraldatakse.

M: Euroopa kui kui nagu heaoluriikide selline ühendus või nagu keskkond, kus on heaoluriik on eksole oluline, et et siis nagu ELi eelarve on pigem selline pragmaatiline või nagu nagu mitte nii heaolule keskenduv või no selles mõttes jah, pigem on ta pragmaatiline, eksole.

K: tõenäoliselt alati, kui tuleb esimene eelnõu, siis ta võibolla rohkem on suunatud kõikide nende eesmärkide olulisuse ja sellest lähtuvalt. Kindlasti pärast seda, kui on toimunud läbirääkimised, siis on seal rohkem võibolla sellist riikide endi, riikide mõjutusi sees, mis siis võibolla enam nii

ideaalselt nendele kõikidele eesmärkidele ei vasta, aga üldpilt ikkagi, ma arvan, peaks toetama neid.

M: okei, aga kui me läheme tagasi varasemasse aega, eee, millised on olnud varem ELi eelarveläbirääkimised. Kas nad on olnud sama pingelised, võtnud sama palju aega? Kuidas varem oli?

K: kui me võtame käesoleva perioodi läbirääkimisi, mis siis toimusid 2004 kuni 2005, siis ee siis oli ka riigijuhtidel kaks katset enne, kui nad kokkuleppele jõudsid. Praegu on meil olnud ainult üks, üks võimalus, üks katse, kus siis, see siis oli eelmisel nädalal, et selles mõttes ei ole me halvemas seisus, kui me olime varem. Arvestades seda, et eelmisel nädalal ei mindud lahku ju tüliga ja võeti aeg maha ja ikkagi ma tooks välja, et tulevikku vaadatakse ikkagi optimistlikult.

M: millal me võime teada saada seda, kas siis Eesti kaotab praktiliselt oma poole investeeringuteks kasutatavast toetusest selle tõttu, et ei lepita pikas eelarves kokku, vaid hakatakse tegema eelarvet aastate kaupa?

K: ma arvan, et ikkagi järgmise aasta alguses uus katse tehakse. Kui me võtame ikkagi eelduseks, et 2014 ikkagi algaks, siis peaks ta võimalikult järgmise aasta alguses ikkagi tulema. Sest paljud valdkondlikud õigusaktid ELi tasemel, erinevate programmide määrad, struktuurifonde reguleerivad õigusaktid, et need saab siis vastu võtta alles pärast seda, kui on olemas kokkulepe suurtes küsimustes ehk rahanumbrites.

M: Eestile ülekantavad summad eksole võivad väheneda, sest kokkulepet ei ole?

K: teoreetiliselt selline võimalus on.

M: mida see tähendab siis tavakodaniku jaoks? Näiteks põllumehe jaoks kes saab otsetotusi?

K: no otsetotusi see ütleme niimoodi nii palju ei tohiksi puudutada, sest otsetotused, need makstakse aasta baasil, seal ei ole sellist mitmeaastast projektitsükli.

M: kui me vaatame seda eelarvet, mis on siis triljon või või või sadu miljardeid, et kui suures osas on olemas kokkulepe ja kui palju on veel lahtist? Või on kogu eelarve lahtine?

K: no tavaliselt need eelarveläbirääkimised ikkagi on sellised, et seni kuni ei ole üldist kokkulepet, siis nagu on võimalik kõiki asju uuesti lahti võtta. Enne ei saa midagi lõplikult suletuks lugeda, kui on kõiges kokku lepitud.

M: Lätil on praegu probleem sellega, et nad tahavad toetada oma rahvuslikku lennukompaniid, ehk et riik on olukorras, kus on olemas raha ja poliitiline tahe toetada riigile kuuluvat ettevõtet, aga EL leiab, et see võib olla eksole lubamatu riigiabi, eksole. Eestil mingil hetkel on võimalik, et on sama olukord tulemas Estonian Airi näol, et ee see ongi minu arust selline kummaline olukord, et ühest küljest EL annab oma liikmesriikidele toetusi, teisest küljest väga rangelt kontrollib seda, mida need riigid ise teha võivad.

J: Tähendab, Estonian Airi suhtes ma tuleks natukene nagu tagasi, selles mis me rääkisime varem, et kui me vaatame seda debatti, mis on Estonian Airi suhtes olnud, siis me oleme rääkinud, et juht

Taskila on midagi valesti teind, siis on seal nõukogu ei ole olnud aktiivne, siis on seal Juhan Parts, tähendab, midagi valesti teind või isegi terve valitsus on siis süüdistatud. Ja mis mina tahaks öelda, olles võibolla ise raporteerind pikka aega, võibolla isegi 10 aastat nõukogudele, on see, et me selles debatis, minu arvates, oleme liiga vähe rääkind seda, et nõukogu vastutus on sellises olukorras ikka väga suur. Tähendab, nemad kinnitavad strateegia ja see on täitsa kindel, et nad majandusministeeriumiga ja võibolla ka peaministriga arutavad erinevaid alternatiive, aga minu meelest ei saa siiski poliitikute peale seda vastutust panna, et valiti vale strateegia, tähendab see on ikka nõukogu, kes kinnitab selle. Aga kui vaadata seda Estonian Airi protsessi, siis valiti sinna üks nõukogu esimees Joakim Helenius. Kus ma ise ütleksin, et väga hea valik. Ja selle pärast hea valik, et see on inimene, kellel on väga suured kogemused ärielust. Mina olen, ei ole temaga sellest rääkinud, kuigi ma tunnen teda natukene, ma ei ole temaga sellest rääkinud, aga tema oli arvatavasti kaks küsimust, mille üle ta väga palju mõtles. Üks on see, et tema ise ei tunne lennundust eriti. Ja ma usun, et seal nõukogus ei olnud ka eriti inimesi, kes tundsid lennundust ja neid inimesi on Eestis väga raske leida – sa ei leia neid nii kergesti, neid inimesi, kes tunnevad midagi lennundusest. Teine asi on, et tema valis selle ettevõtte etteotsa ühe juhi, Tero Taskila, kes pakkus välja ühe lahenduse Estonian Airile, mis tähendas, et mindi päris suure riski pääle. Siis tuli sinna Erkki Raasuke ja tema tegi selle järelduse, et see suure riski peale minek, see arvatavasti ei õnnestu, see strateegia. Ja kui sa strateegiat vahetad ühes ettevõttes, siis sa tavaliselt vahetad ka juhti. See on see kõige tavalisem asi. Tähendab – kui tuleb mingisugune uus strateegia, siis tuleb ka uus juht. Ja nii sääl siis tehti. Et see ei ole minumeelest täitsa õiglane viia seda kas me nüüd lendame Kajaanisse või mitte valitsustasemele, mida mõnes mõttes on tehtud. See on nõukogu, kes on kinnitanud selle strateegia, et lennatakse sinna Kajaani ja nende käest tuleb seda vastutust nõuda. Ja selle pärast on, kui me räägime, kuidas me investeerime neid suuri rahasid Eestisse, siis valitsuse ja ministri Juhan Partsi, ministeeriumi kõige tähtsam ülesanne on, et vaadata, et seal on kompetentseid inimesi, kes otsustavad ja vastutavad. See on see tähtis asi, mida me siin õpime. Ja minumeelest see Estonian Airi näide on see, et minumeelest ei olegi siin väga suurt viga tehtud, aga tähendab vahest, kui sa tegeled äriga sa lähed suure riski peale ja vahest see ebaõnnestub. Ja see oli nüüd, mis siin juhtus ja see läks meile väga palju maksma. Nüüd on uus strateegia ja see ei ole kindel, et see õnnestub, tähendab. Lennundusbisnis on oma iseloomu poolest äärmiselt keeruline ja see nõuanne poliitikutele on, et see on äärmiselt tähtis, et need, kes otsustavad ja vastutavad, et sääl on kompetentsi.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Madis Vaikmaa
(sünnikuupäev: 15.08.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Ajakirjaniku töö retrospektiivne analüüs interneti videodebattide formaadi näitel,
mille juhendaja on prof. Halliki Harro-Loit,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas 27. mail